

SALA
DE
LECTURĂ

Luceafărul

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 23 mai 1990

17

ZIARELE, ZIARELE

a apariția subită, deci neașteptată, a libertății de a scoate ziare și de a scrie orice în ele, a scos la iveală un peisaj năucitor, efect al noii devize: românul e născut ziarist. Era el poet pe vremea lui Vasile Alecsandri, dar anii au trecut și el s-a transformat în jurnalist. Toți analfaberii, toți refuzatii de idei și de vreun (orice fel de) talent s-au făcut peste noapte proprietari și scriitori de ziare. În sfârșit, nu numai de ziare, ci și de publicații mai mult sau mai puțin sporadice. Oricum, sfera noțiunii de ziar s-a lăbărat ca o amoebă în cine știe ce mediu favorabil ei. Se cheamă ziar și **România liberă** și **Adevărul** și **Azi** și **Dimineața** și **Fapta** și **Zig-Zag** și **Expres**, deși multe dintre ele apar o dată pe săptămână sau chiar mai rar. Însă această defecțiune n-ar fi esențială. Esențial este faptul că ele sînt scrise — uneori, culmea, chiar bine — de persoane care, pînă la 22 Decembrie, se ilustraseră în cele mai murdare „campanii” de elogiare a cuplului dictatorial, persoane care și-au cîștigat poziții ferme, stabile, s-ar fi părut, prin odioasa indeletnicire de lăudător a ceea ce era urit de tot poporul, de același popor care astăzi strigă pe străzi: „Frontul, frontul!”. Ceea ce este însă și mai strigător la cer e faptul că toți acești indivizi sînt astăzi campioni ai anticomunismului și, ca să fie chiar campioni absoluți, trec, întii mai timid și pe urmă tot mai îndrăzneț, nutriți din propriul curaj („suc” ar spune dl. Ion Iliescu), la „demolarea”, prin străvechea și singura metodă a calomniei nerușinate, a celor care cu adevărat s-au opus dictaturii și au avut chiar de suferit din acest motiv. Dacă le spui, cînd ai fericita ocazie să-i întilnești, că ești doar împotriva participării la alegeri, o vreme, a marilor activiști de partid și a securiștilor, îți răspund cu ură sinceră în privirea altminteri blîndă că vrei să-i alegi pe cei care n-au stat aici să mănînce „pîinea amară și salamul de soia, etc., etc.”, adică pe domnii Ion Rațiu, Radu Câmpeanu și alții. Deoarece, știm foarte bine, cei care au mîncat pîine amară și salam de soia au fost domnii Ion Iliescu, Petre Roman, Silviu Brucan, Chițac etc., etc. Ei, acești jurnaliști anticomuniști de azi, îți vor răspunde, tot nerușinat, că altele au avut ei în sufletul lor cînd... Deoarece, după cum știm, Pristanda nu a existat, iar Caragiale e o ficțiune... n'est-ce pas ?

Între agramatism, trivialitate și nerușinare balansează, din nefericire, multe (peste una mie) publicații de scandal și calomnie care ne cotropesc zilnic. Dar de „iresponsabili” sînt calificați din înalt amvon cei care vor să facă lumină în tenebroasele culise ale revoluției.

Ziarele, domnilor, îți spui, renunțînd să le mai citești, sînt tot acelea de pe vremuri, doar cu semne schimbate. Tot ce nu se putea face atunci se face acum. Era oare într-adevăr nevoie să se facă, iarăși, **totul** ?

Nicolae Prelipeanu

Ilustrăm acest număr cu reproduceri după icoane maramureșene (din volumul „Pictura murală maramureșeană” de Anca Pop Bratu)

ARITMETICĂ

Toate drumurile duc jos,
toate tăcerile costă ;
și clipa asta anostă,
și visul penitent și frumos.

O zi și cu una fac două clipe,
cimitirul viselor crește ;
numai trecutul te ispitește
„cînd timpul bate grabnic din aripe...”

Geo Dumitrescu

Mai 1940

IN PAGINILE REVISTEI :

**Fără
violență!**

**Instituția
prezidențială
și emoția
electorală**

**Deplasarea
din(spre)
roșu**

**Viața
în bucăți**

**Fragmente
dintr-un
muzeu
de antichități**

**O nouă
decadă
literară**

**Antim
Ivireanul,
emblemist**

**Rezervația
scriitorilor**

chenar

Tranzit

a incerca să-ți menții echilibrul, să „nu te pierzi cu firea” în mijlocul isteriei generale, ca un bufon năving, invidios pe Ariel, dar parcă mai mult pe craniul lui Yorick, nu înseamnă a fi mai nebun decât ceilalți? Ce altceva să mă întreb, în această dimineață de 15 mai, când sint obligat să predau „chenarul” pentru ziua de 23, când vom fi intrat deja în alt cerc al infernului psihologic? Sintem în plină inflație interogativă, răspunsurile sint fie prea aproape, fie prea departe: totul depinde de ce ești dispus să privești mai întâi, scaunul sau streangul. Ce va rămâne din Piața Universității, spiritul sau litera? Zgomotul, vomta sufocată, ori numai inscripțiile? Vom înainta întorcându-ne, sau ne vom întoarce cu ochii-nainte? Și ce față a disperării va umple urnele (de vot)? Cea congestionată, funambulesc-furibundă, ca măștile lui Ensor și scrișnetul din Daumier, a celor ce pling în numele trandafirului? Sau tipătul lui Munch, dinspre celelalte grădini (suspendate)? De sus în jos, e limpede că se dorește rafinarea vechilor structuri de rezistență, injectate cu lapte de beton. A face multilateral-paragina o unilateral-rentabilitate. Mestrii vechi cu material nou. Au fost reaiduși de peste tot, că-s bătrâni și știu meserie. Nu ne putem permite alt design, ci doar o nouă tenoială. De jos în sus... paradoxal, aceeași dorință: să terminăm zugrăveala mai repede, că vine ploaia și ne prinde cu lucrurile-n stradă. Orice, oricum, dar să ne vedem odată-ntr-o singură cercevele, clanțe, ivire și yale, nouă nu ne e frică de muncă, ne rașchetăm singuri, ne paluxăm, reparăm totul, numai zidurile să le-avem! Cu totul altfel se văd lucrurile de la mijloc în sus, ca și de la mijloc în jos. Între cele două felii, ca între două nopți, conținutul propriuzis se visează delicios, dar e considerat ca fiind otrăvit. Ce-i drept, nu prea pare comestibil, nici pentru cei flămânzi, nici pentru cei sătui. Dar, cu oarecari condimente, încălzit și răcit, eventual fărîmitat — o să meargă!

Ați observat cum am așteptat ziua de 20 mai? Exact ca pe congresul XIV. Cu aceeași inversunare și aceleași întrebări: cade? nu cade? se întâmplă sau nu? Doar că atunci așteptam într-o tăcere lugubră, iar azi am făcut-o într-un vacarm coșmaresc. Sentimentul, instinctele și sarabanda profesțiilor au fost identice. Atunci, cei mai mulți sperau c-o să se schimbe ceva. Acum, foarte mulți speră că n-o să se întimplă nimic. Fanaticii schimbării erau și sint aceeași, doar că acum sint fanaticii lui status quo. Cei care visează Altceva, acum re-devin dușmani de clasă. Iar puterea, ca întotdeauna, i-a selectat rapid și eficace pe partizanii la-felului. Magnetul și pilitura de fier. Cine mai poate să desprindă fir cu fir puzderia lipită cu nădejde de sorbitorul metal negru! De-o parte, cei mulți, care, în numele vechii complicități generale, omniculpabile, vor cicatrizarea, armistițiul moral. De cealaltă, ostili închiderii, care știu că sutura nu vindecă singele diabetic. Printre ei, în plus, cei trecuți de operație, fixați în reanimare, cu gîndul la scoaterea firelor, dar și la posibila pensă uitată-n rană de chirurg. Și, dacă dreptate au toți, atunci cine-o să mai facă dreptate? De cine să te temi mai degrabă: de nodul încleștat, ori de sabia care-o să-l taie? Oricum, ce s-a sfîrșit la 20 mai — abia începe.

Dan C. Mihăilescu

prezentul continuă

Fără violență!

de aproape cinci luni strigăm cu toții din răspuțeri „Fără violență!” și zilnic sintem agresati. Gazetele libere ne dau știri dintre cele mai îngrijorătoare. La Buzău, un candidat la președinția țării scapă de huligani în mașini militare. La Brăila, alt candidat este cîț pe ce să fie sechestrat și probabil lichidat. Celui de-al treilea, nu și ultimul, desigur, i se strigă în destule piețe „JOS!”. Nu și în piața Universității, totuși, unde candidații declarați la președinție nu au ce căuta. Vizita d-lui Rațiu, pe moment aplaudată, a fost repede dezavuată. Ca și „vizita” verbală a altul aspirant la magistratura supremă. (Terminată în cele din urmă cu scuze publice. Noi zicem că datora scuzele și am apreciat gestul cu toată simpatia). Oricum, numai liniște nu e și ne gîndim că măcar atîta noroc are și „biet rumânul”, nu este nevoit să ridice o sută de mîini, i-ajung trei degete. Doamne ferește, ce se întimpla în situația împărțirii electoratului în zece direcții, de pildă? Nu ne

ajungeau Carpații pentru pietrele civilizației europene de spart geamurile autoturizelor. Bunul simț popular a învins, cele o sută de mii de adeziuni necesare depunerii de candidaturi s-au înmulțit doar cu trei. Cifra rezonabilă. Să vedem ce se va întimpla cu senatorii și deputații, vom arunca restul de pietre în actori, scriitori, cîntăreți de muzică de operă și pop, mă rog, vede-tele noastre de zi cu zi, majoritatea cunoscută de altfel de pe vremea „odiossei dictaturi și a sinistrei sale soții”. Dar ziarele? Prea multe dintre ele scot la iveală ambiții de putere din partea unor oameni pe care îi credeați simpli, modești profesioniști. Știri date azi pentru a fi dezmințite mâine, cu scuze, se înțelege. O publicație a reușit performanța de a-l maturiza pe cineva născut în 1928 în așa fel încît în 1940, adică la 12 ani, să devină comisar de poliție legionar! A crescut omul ca-n basmele românilor. Faină treabă! Dezinformarea, calomnia, răstălmăcirea, falsificarea programelor, afirmațiilor, datelor biografice riscă, dacă nu cum-

va asta și urmăresc, realizarea celei mai murdare campanii electorale din Europa. Ca să zic așa, tot ne căzîm noi să intrăm în această casă din care de fapt n-am ieșit niciodată. Răspunzătorii organizării alegerilor ar trebui să-și facă datoria, ca să nu avansăm afirmații mai grave. Și totuși, întrebarea ce se pune e: cine poate fi atît de nesimțitor la necazurile țării? Că doar mereu ni se vorbește de destabilizare, de lovituri de forță etc. E greu de acuzat cineva anume. Un lucru se poate însă afirma cu certitudine, că acei ce n-au cunoscut democrația și nici nu vor să o cunoască, și nici nu vor să o cunoaștem noi, ceilalți, mulți și proștii, au interese mari ca tulburările să se înmulțească. Vedeti, noi, ceștilalți, dacă nu ne place Rațiu, nu ne ducem la întîlnire cu el. Și cu asta ne-am exprimat poziția. Ceilalți gîndesc pe-senme altfel, și se afirmă cum pot, cum vor, cum au fost educați. Urmele vor decide, la 20 mai, dar pentru a decide cît de cît corect, e nevoie de cunoașterea punctelor de vedere, e nevoie de dialog. Nu ne-a ajuns monologul dictaturilor din ultimii 50 de ani? Se pare că nu. Așa că vă fac invitația de a urmări afișele săptămîinii: „București și Timișoara / Te iubeste toată țara. Regele cîntecului românesc, Ion Dolănescu”. (Și fiul, adaug, ca să ne fie limpede).

Viorel Știrbu

DIN PARTEA UNIUNII SCRITORILOR

Alegerile pentru Birourile de secții ale Filialei Uniunii Scriitorilor din București vor avea loc după cum urmează:

Poezie — joi, 24 mai, orele 9,00: Teatrul Mic, strada Constantin Mille;

Proză — vineri, 25 mai, orele 9,00: Teatrul Mic;

Traduceri — sîmbătă, 26 mai, orele 9,00: Teatrul Mic;

Literatură pentru copii și tineret — joi, 24 mai, orele 10,00: Casa Scriitorilor, Calea Victoriei nr. 115;

Dramaturgie — joi, 24 mai, orele 16,00: Casa Scriitorilor;

Critică și istorie literară — vineri, 25 mai, orele 16,00: Casa Scriitorilor.

Adunarea Generală a Filialei Uniunii Scriitorilor din București pentru alegerea Comitetului și a secretarului Filialei va avea loc marți, 29 mai a.c., orele 10,00 la Studioul de Concerte al Radioteleviziunii din strada General Berthelot.

Spectacol de reviste

● Ce se mai aude cu „STRADA” (publicație particulară, nr. 6)? Nimic, e cînd mai monotonă, cînd mai agitată, mai mereu spirituală.

● Într-un imaginar „interviu cu domnul Ion Iliescu”, reporterul se „face” că-l întreabă pe cunoscutul om politic: „Ce părere aveți despre ziarul nostru?”

● I.I. („Imaginarul” Iliescu, n.n.) este „făcut” să răspundă: „Una dintre cele mai bune. Totuși, îmi permit să vă dau un sfat: Scoateți cit mai multe numere pînă la alegeri, că după aceea nu se știe...”

După care „Strada” dă coțul.

● În „FLACĂRA” (nr. 19), din articolul „Poetul care a spus NU” de Alex. Ștefănescu: „Mi-e dor de poetul (Mircea Dinescu, n.n.) care oprea fetele pe stradă și le cînta «Lăncrânjan la oi m-aș duce»...”

● Anunțăm că tentativele de viol asupra gramaticii își găsesc locul și în SĂNĂTATEA: „Afecțiunea se originează în însăși situația (...)” — Dr. George M. Gheorghe & Cristian Ionescu, sau: „S-a constatat tulburări severe (...)” — Dr. Madeleine Măicănescu-Georgescu (pentru acest al doilea exemplu scuza ar putea fi prenumele doamnei doctor). Aceeași revistă dedică aproape o pagină cărții „Noutăți din lumea poveștilor” de Niculae Tache. Aflăm din recenzia (nesemnata) că domnul autor ne ademenește copiii cu basme în care: Harap Alb face cure la Amara, Cenușăreasa folosește apa și săpunul (nu ni se spune în ce scop), apoi merge la discotecă. Prințesa e Adormită cu barbiturice și alte asemenea. Ne-maipunîndu-se problema drepturilor de autor, Domnul Tache pocește poveștile în scop lucrativ, iar Editura Medicală pune umărul la mistificarea anotimpului copilariei.

● Generoasă ca și ȚARA care ne poartă pe toți, gazeta cu același titlu găzduiește articolul domnului Constantin Soreescu „Ciocoi vechi și noi”. Cităm primele două fraze care, ele singure, ridică vîlul de pe motivațiile revoluției (? — n.n.) din decembrie: „Mi-a fost dat deunăzi s-aud încă o absurditate care se adaugă nume-

roaselor absurdități pe care un anumit spirit maladiv le revarsă neobosit. Cîțiva indivizi strigau într-o stație de metrou: „Noi n-am făcut revoluția pentru mincare!”. Sugerăm lectorilor să citească articolul oprindu-se la titlu, dar nu înainte de a-l transfera pe „noi” din categoria adjectivelor în aceea a pronumelor.

● Din consistenta rubrică „Ce gîndesc viitorii electori” practică de DIMINEAȚA (5 mai 1990) reținem că ziarul, interesat de „alegătorul în carne și oase” a făcut un sondaj de opinie la care au răspuns (verbal) mai mulți domni de diverse profesii (sculer, lăcătuș, frezor, mareaș, maistru, inginer, pregătitor, lăcătuș). Răspunsurile au fost consemnate de (probabil) unul din redactori, Florin Rădulescu-Botica. Proba orală e convingătoare. Așteptăm, în numerele viitoare și proba scrisă (dacă se poate, în facsimil).

● Poezia clasicilor, la loc de cinste în presa de azi. Cel mai citat autor — Macedonski: „Vestalelor, dacă-ntr-o oameni sint numai jalnice nevroze / E cerul încă plin de stele, și cîmpul încă plin de roze” (ADEVĂRUL DE DUMINICĂ); „E vremea rozelor ce mor / Mor în grădini și mor și-n mine...” (PHOENIX). A la rose, comme à la... rose.

● Pentru numai trei lei puteți citi în ROMÂNIA TÎNĂRĂ (nr. 4, 10—16 mai 1990) o emoționantă povestire despre o fată — Alina, care făcînd baie cu prietena ei, Cristina, răm. ne însărcinată. Misterul ni-l dezvăluie însuși autorul (Marian Turtă): „singura explicație a fost aceea că făcuse baie cu cineva care avusese înainte contact sexual cu cineva”. Domnule Turtă, sinteți cineva!

● PHOENIX (publicație independentă). În spectacolul revistelor apărute în ultimele luni, „Phoenix”-ul face figura dansatoarei elegante, suple, dar și ușor timorale, evoluînd încă numai odată cu întregul corp de balet. Mărturisește dînsa grija de a contribui la „renașterea culturii române și la combaterea extremismelor politice de orice fel”? Mărturisește și este înduioșător și frumos. Puțină politică, doză normală de „paranormal” și de „discuții libere despre sex”, muzică (așa, puțin, cam de-un single), moda, nelipsita poză a „dămuței”, serialul, dar și Horia

A APĂRUT:

Supliment de opoziție
al revistei
„Luceafărul”

Gârbea, Radu Sergiu Ruba, Dan-Silviu Boerescu, Paul Nancă sau Pavel Perfil.

Cu primul său număr dublu (15—16 din 7 mai) revista „Phoenix” își mai uită de tiraj și „de renașterea culturii române” și încearcă să facă pasul în față. Și-l face. De la primele pagini ale „transmisiunilor directe” din Piața Universității („Cu cine nu dialoghează Dl. Iliescu”, etc.) și pînă la exemplul concret al paginii 16, unde Phoenix-ul dialoghează pînă și cu d-ra Claudia Arsene asupra unor scrisori parafumate către Mircea Baniciumi, revista se dovedește a fi scrisă alert, interesant, cu talent. Reținem și faptul că pentru prima dată (pare-se) editorialul apare semnnt colectiv, materialele cele mai „nervoase” par cele aduse de cei mai noi dintre colaboratori, iar la „Revista revistelor” redacția precizează cu bonomie că „nu se pronunță în legătură cu DIMINEAȚA. Din prudență.” Înțelegem.

● Venită mai la urmă să ia la palme Televiziunea Română, GAZETA DE BUCUREȘTI ne aduce fericirea consensului: acum, sus-numita instituție e bestelită în toată presa, indiferent de culoare politică. Atîta doar că și luatul la palme (în scris) are regulile lui. Ignorarea lor duce la formulări de tipul: „Oare a renunțat deoarece nu se mai resimte nevoia?”, sau: „(...) subordonarea TVR de către guvern” (s.n.). Am citat din articolul de fond.

Au prezentat Daniel Bănuțescu și Lucian Vasilescu

ERATA

În articolul *Provocările lui Mircea Spătaru* de Ioana Vlasiu, apărut în nr. 15 din 9 mai 1990 al revistei noastre, se va citi „conceptului” în loc de „începutului”; „tînjeau” în loc de „Hînjeau”; „în toate aceste încercări” în loc de „cu toate aceste încercări”; „parvis-ul” în loc de „parbis-ul”; „textura” în loc de „lectura”; „(celestă?) lasă” în loc de „ce lasă? Lasă”.

În același număr, traducătoarea textului „Cei opt japonezi invizibili” de Graham Greene este Angela Jianu iar nu Angela Ioan, cum dintr-o regretabilă eroare a apărut.

Instituția prezidențială și emoția electoratului

Dacă doream să înțelegem ceva din funcționarea mecanismului politic în vremea dictaturii comuniste trebuia să căutăm a detecta cauzele stagnării și sărăciei simbolurilor (în inconștient și conștient, fie acestea individuale sau colective). Dacă vrem să înțelegem ceva din cele ce se petrec acum cu noi și deci în lumea noastră — fiecare detaliu are grijă să nu ne fie indiferent — trebuie să ne obișnuim cu fluenta și diversitatea infinită a simbolurilor cu care operăm, dar care mai ales ne determină, prin natura lor și prin logica articulațiilor reciproce. Am notat într-un studiu asupra mecanismului electoral, în care am utilizat metoda psihanalitică de cercetare, că o națiune sub dictatură este o națiune lipsită de identitate. Mai exact, ea oscilează între o identitate falsă și una confuză. Identitatea falsă este aceea atribuită de dictator. Ea este falsă din două motive. În general dictatorul este pervers. Identitatea atribuită de el în chip oficial, public, națiunii este de intenție pur propagandistică și nu reflectă opinia reală a celui care o alcătuiește. Apoi ea este falsă și pentru că, de regulă, cei care o primesc, poporul, nu o acceptă sau, în orice caz, nu o acceptă în totalitate, deși sint obligați să lase să se creadă că ar adopta-o. Există, în al doilea rând, o identitate repressată, colectivă, venind mai ales din tradiții. Ea nu mai poate fi, sub autorități tiranice, verificată și atunci ajunge mai curând să persiste ca un vis nebulos decât drept o structură psiho-socială adaptată și eficientă. În fine, există și multitudinea identităților individuale cu o notă fie depresivă, fie discret hebefrenică — marcată de un gen de euforie scindată și lipsită de suport — căci reciproca verificare nu are să se producă în starea de carentă în care se află comunicarea socială sub dictatură. Odată cu eliberarea și mai ales odată cu primele alegeri propriu zise — mai mult sau mai puțin libere — încep marile mișcări emoționale, intelectuale, informaționale (interioare și sociale totodată) ale definirii unei identități naționale coerente, acceptată de inconștient, conștientizabilă și conștientizată totodată, pe cât posibil noncontradictorie. Nu am detaliat în studiul menționat elementele pe care trebuie să le conțină această definiție. O asemenea imagine trebuie să se adreseze elementelor structurale ale personalității, ale eului. Acestea sint, desigur (recunoscute clasic de psihanaliză într-o formă ușor diferită și cu o terminologie distinctă, definită ca alci de mult mai recenta analiză tranzacțională a lui Erich Berne): eul parental, eul adult și eul infantil. Cu toții purtăm în noi această personalitate

triplă. Ne naștem mai întâi biologic, condiționați de instincte, deci cu un eu infantil; sintem apoi supuși amprentării sociale de către părinți, dobîndind un eu parental și în sfîrșit sintetizăm (parțial însă) diferitele tendințe într-un eu adult. Primul dintre acestea este un eu al jocului și creației, cel de al doilea un eu al stabilității, poate chiar al rigidității, iar ultimul este eul reactiv, adaptat suplu. Pare normal ca o imagine atît de fundamentală cum trebuie să fie aceea de sine a unei națiuni să aibă un caracter triplu, constînd dintr-un triplu simbol. În lumea simbolurilor triplicitatea are un caracter electiv. Mai întâi pentru că triplă este structura eului — ca rezultat așa cum am arătat mai sus, al acțiunii celor două surse ale sale. Apoi pentru că existența împarte timpul în trei, iar intuiția noastră adună spațiul în trei coordonate. În sfîrșit, pentru că în conștiință sînt șapte și numai șapte entități par să poată fi văzute simultan — în cazul în speță cele trei simboluri, cele trei relații binare între acestea, precum și figura pe care o alcătuiesc toate împreună.

Avem peste optzeci de partide politice și încă multe organizații al căror rol politic există, fie că este afirmat sau nu, fie că ele sînt sau nu conștiente de acesta. Nu ar fi de mirare să se constată matematic, printr-o analiză multicriterială a programelor acestor formațiuni politice (faptul este foarte posibil, neavînd nimic fantezist sau artificial), că ele se grupează natural într-o structură conceptuală triadică. Nu poate să nu se întîmple așa de vreme ce avem trei și numai trei candidați la președenție. Domniile lor pot fi socotite, de acum, fiecare dintre ei, personalități politice. Ei reprezintă poate ceva din sansele viitoare ale națiunii noastre, merită întregul nostru respect și au dobîndit drepturi la recunoștință, precum au oferit și motive pentru critică. Sint, bănuiesc, oameni, în tot ceea ce înseamnă acest cuvînt ca demnitate, eroare, inteligență, modestie, umilință. Mai mult însă decât oricînd, în aceste prime alegeri ei trebuie să accepte să fie și simboluri — simboluri nu în sensul în care poate ar dori, ci în acela în care îi utilizează nevoia noastră de conturare a unei identități naționale. Funcția lor simbolică determină mult din dezechilibrul emotivității în acest timp. În plus, presupun că ei înșiși pînă în rolul lor simbolic fără prea mare putință de detașare ulterioară. Triplicitatea simbolului nostru prezidențial depinde de două serii de factori: unii tîm de determinările istoriei noastre, altele de nevoile interioare ale personalității umane, exacerbate în acest moment de răscruce.

Viata omenească este scurtă, faptele

oamenilor nu au o bătaie prea îndepărtată, condiționările, pozitive sau negative vin din aproape în aproape. Un timp esențial al vieții noastre este cel al istoriei recente — este (la prima apreciere) timpul cel mai important, cel care determină ziua de azi și de mâine. A fost un episod al sacrificiului și rusinii, al fabuloasei și riscantei demnități mărunte, al realizărilor în ciuda adversității nemăsurate, al opoziției între individ și sistem, al învrăjbirii între om și om, compensată de o nesfîrșită iubire tot între om și om. Cine reprezintă simbolic acest timp dubios și totuși mîndru, de amintirea căruia fiecare se teme și pe care aproape nimeni nu ar vrea, în chip secret, să îl știe eliminat din existența sa, acela intruzează un mare și inevitabil simbol. Prin însăși existența acestui simbol, cel care îl face viu scuză pentru fiecare partea aproape de nescuzat a acestui trecut — în sensul pur psihologic interior — absolvă (tot la latura interioară a vieții ne referim) vinovățiile, erorile și lasitățile umane. Prin simbolul viabilității trecutului imediat se recuperează un segment pe care îl regretăm al vieților noastre. Atenție însă: atîta vreme cît această recuperare decurge exclusiv simbolic este iluzie și în final, trăire contradictorie, nevrotică. O recuperare

făcută ca afront dus obligațiilor eticii ar fi cu atît mai vinovată. Necesitatea și funcția acestui simbol, cu toate riscurile sale, nu este mai puțin importantă. Unul din candidații la președenție este tocmai un simbol al acestui timp blestemat.

O altă variantă a timpului, timp adus la limită este permanentă — reflex al calității lucrurilor de a exista prin constantă. În tot ceea ce facem avem nevoie să incorporăm o calitate imperisabilă. La nivelul istoriei această modalitate a inserției în timp o reprezintă caracterul național. Pentru noi timpul neschimbat este înfățișat de inalterabila demnitate omenească a românilor atunci cînd sint buni români de o frumusețe a echilibrului, a gestului măsurat, de o oarecare distanță față de lucruri, de izolare chiar, o izolare în eficientă și tărie sufletească. Acest timp al neschimbării, sau măcar al regăsirii de sine peste schimbări este mai puțin sesizabil, mai abstract, corespunde unei nevoi mai puțin stringente de participare la lume, o nevoie mai întîmă însă. Simbolul unui astfel de timp are o mai redusă forță emoțională, este însă la fel de inevitabil. Așa cum nu

Caius Dragomir

Continuare în pag. a 10-a

minimax

Deplasarea din(spre) roșu

Trăim într-o țară ciudată și nu e zi în care să nu putem repeta, cînd cu mîhnire, cînd cu indignare: Ca la noi la nimeni.

(Mihai Eminescu)

Comparînd cele ce s-au tot întîmplat și se întîmplă, pe de-o parte, cu, pe de altă parte, „ecoul” acestor evenimente în mass-media (de la simple relatări pînă la interviuri, „mese rotunde”, comunicate oficiale, luări de poziție, dezbateri ș.a.m.d.), una dintre constatările cele mai incommode este aceea a refuzului pe care îl opun interpretării teoretice atît comportamentele individuale cît și cele sociale, de grup. Faptul că cei ce folosesc, îndeobște, metafora sint de multe ori mai perțioși în enunțuri decât „specialiștii” (de altfel mai toți de formație marxistă) pare să nu fie deloc întîmplător. Aparent, toate se petrec așa cumva de parcă lumea a luat-o razna ceea ce, bineînțeles, nu e adevărat, la fel după cum tot imposibil de susținut a fost și ipoteza miracolului, frumoasă și convenabilă dintr-un anumit punct de vedere, dar incompatibilă cu apriga nevoie de adevăr dospită de-a lungul deceniilor de neîntreruptă minciună și dezinformare.

Am ajuns astfel să ne întrebăm dacă nu cumva poate fi ajutător un concept pe care Ortega y Gasset îl formulase

într-un moment de restrînte al Europei, adică atunci cînd atît bolșevismul cît și fascismul se impuseseră în viața social-politică a bătrînului continent. Este vorba de fenomenul de camuflaj istoric. „În orice fapt de camuflaj istoric, există două realități care se suprapun: una profundă, efectivă, substanțială; alta, aparentă, accidentală, și superficială”. Deci oare nu cumva tocmai fiindcă România parcurge acum un moment de „camuflaj istoric” s-a creat starea de confuzie-și-confruntare în contextul căreia circulă tot felul de interpretări, scenarii și predicții? Care ar fi atunci realitatea aparentă și care cea profundă, efectivă, substanțială? Iar giadită în contextul mai amplu al destrămării (?) sistemului mondial socialist, în zona sa sovietică, această întrebare se dovedește încă mult mai dificilă dată fiind „marea necunoscută” ce trebuie luată în considerare: intențiile reale ale vecinului de la răsărit.

Oficial (pentru că întotdeauna există o „istorie oficială”, adică scriindu-se așa cum voiesc oficialitățile), ceea ce se întîmplat este „demontarea” sistemului totalitar comunist și, simultan (am fost tentați să scriem edificarea!), dezvoltarea unor structuri economice, politice și culturale de factură social-democrată. Împreună cu și dincolo de ceea ce se spune în acest sens (înșirîndu-se mult asupra pericolelor economico-sociale ale unei treceri abrupte la

economia de piață), sint incontestabile anumite modificări intervenite îndeosebi la nivelul subsistemului politic care, de drept, corespunde canoanelor democratice, dar, în fapt, reacționînd nu de puține ori potrivit obișnuințelor „democrației” socialiste. De unde și întrebarea, marea întrebare care se ridică: în ce măsură modificările survenite sint ireversibile și cine sau ce garantează că răbufnirile antidemocratice sint doar accidentale? Pentru că, la drept vorbind, argumentația furnizată întru susținerea ireversibilității, cum că acesta ar fi (și e greu să nu spui vezi Doamne) sensul Istoriei, este la fel de solidă ca și aceea care, pînă nu de mult, servea pentru a ne convinge că nimeni și nimic nu ne poate abate din ascensiunea spre piscurile luminoase. Și se explică atunci reacția violentă nu numai a opoziției politice (faptul că ea există „la lumina zilei” nu este totuși puțin lucru), dar și a celor care au suferit nu neapărat datorită mizeriei materiale ci, îndeosebi, celei spirituale; împreună cu ei raliindu-se, firesc, foștii deținuți politici, cîți au mai rămas în viață și în putere. A căpătat astfel contur imaginea unei a doua realități, poate la fel aparentă ca și prima, cea oficială, eticheta folosită pentru acest al doilea camuflaj istoric fiind neo-comunismul. Pentru că și există o serie de elemente îndreptînd (dar cît?) lipsa de încredere pe care se fondează spectrul neo-comunismului. În ce măsură însă acest spectru poate fi relevant istoric, indicînd viitoarea evoluție a României, este, totuși, cel puțin deocamdată, greu de apreciat. (Din momentul în care facem această apreciere și pînă ce ea va fi judecată de cititor vor fi trecut niște zile, inclusiv Duminica orbului, în care, prin cele întîmplate pe „arena” politică, confuzia se va rarefia poate, fie într-un sens, fie în celălalt).

Bine, dar dacă nici așa, nici așa,

atunci cum?! Sau, care este realitatea profundă, camuflată de cele două aparente negîndu-se reciproc cu vehemență? În plus, este destul de ușor sesizabil că în aprecierea realității sociale (și poate mai ales a celei psihosociale) românești experiența foștilor „parteneri de suferință” din Europa răsăriteană nu ajută prea mult pentru că, România este, dacă se poate spune astfel, în același timp, mult mai departe și mult mai aproape de comunism, comparativ cu oricare alta dintre fostele componente ale blocului sovietic. Poate că tocmai această situație paradoxală constituie realitatea profundă, efectivă, substanțială a societății românești operată de tumoarea unei dictaturi relativ originale care a și impus o tehnică chirurgicală sui generis. La mai vechea suferință s-a adăugat traumatizarea inerentă oricărui tratament chirurgical. Aflat încă în faza post-operatorie, sigur că asistența externă îi este necesară și utilă, dar soarta „pacientului” depinde încă în mod hotărîtor de „anticorpii” de care mai dispune organismul social ce se vîdește acum mult mai profund afectat decît părea în primele clipe de euforie cînd se cînta pe străzi în ritmurile de fiesta sud-americană.

14 mai 1990

Șerban Lanescu

*) Jose Ortega y Gasset, *La révolte des masses*. Librairie Stock, Paris, 1937, p. 145. (Poate că mult bine ar face vreuna dintre editurile nou înființate dacă ar facilita accesul marelui public la această carte).

Viața în bucăți (II)

De câte ori n-am colindat apoi insulele, de-a curmezișul și de jur împrejur luând-o cind de-a lungul sumbrei Conciergie, cind pe celălalt mal, purtind numele avocatului de aurării, al breslei ce-l populase cindva: Quai des Orfèvres, ca să ieșim pe podul masiv care-și păstrează de atita vreme numele de „cel nou”, incit a ajuns să fie cel mai vechi dintre toate. Îl salutăm în treacăt pe marele Henric, „le Vert Galant”, care se avintă parcă pe calul său gata de asalt, ca să mai cucerească o dată acest Paris pentru care merită de bună seamă să-și calce pe inimă asistind la o messă. De acolo coboram la capătul insulei care înaintea zăind apele ca o proră, îi zicea „colțul îndrăgostiților”, dar unde în Paris nu sunt colțuri parcă anume făcute pentru îndrăgostiți? Poate acesta totuși mai cu osebire, cu nota lui romantic-naturistă în plus: un capăt de grădină împrejurat de fluviu în inima orașului cu felurile lui exalații imbinat într-un parfum erotic.

Totul era fabulos, legenda începuse să prindă viață, pietrele începuseră să vorbească. Ocupația noastră principală devenise să batem asfaltul orașului în lung și-n lat, de parcă urma să dăm examen din „aspecte pariziene”. Le studiam cu mină și nesat, ziua-ntreagă, în toată diversitatea lor, de la palate la suburbii proletare, de la muzee la mici bistouri unde ne oream să luăm un „café crème” la tejghea („au zinc”). Sau infulecam din mers un corn luat de la vreo simigerie cu vânzare la stradă. Era una spre care ne trăgea așa de cite ori treceam prin apropiere; se afla pe după colțul teșit al unei străzi ce dă oblic într-unul din bulevardele centrale, Poissonniere, mi se pare, formind cu acesta un unghi obtuz, incit răspundea spre el pînă departe miros imbiator de cozonac, proaspăt scos din cupitor și arome dulci de vanilie și caramel: purta numele magnific „Aux brioches du soleil et de la lune”. Ajungeam acasă frînți după peregrinări pedestre, iar a doua zi o luam de la capăt.

„Acasă” — asta însemna un sălaș în mijlocul cartierului latin, într-o stradă ce ni se părea o arteră principală, nu după mărime sau numărul de trecători și vehicule, ci după destinația originară, cea de a asigura circulația singelui mereu împropătat spre inima lui, cu alte cuvinte: de a conduce fluxul studiilor mereu înnoșiți spre *alma mater* cea cu două ugere, Sorbona și Collège de France. Aproape vizavi de acesta din urmă, pe amintita stradă „a școlilor” deci, la numărul 36, colț cu Jean de Bauvais, pe unde coborînd citeva trepte, ajungi la biserica română, se afla un hotel al cărui nume ușor pompos: „Hôtel de France et d'Orient”, avea pentru noi sonorități hazliu grandioase și un sens prin care ne părea oarecum predestinat. Acolo găsisem o cameră, ce zic, aproape un apartament,

de vreme ce avea un antreu încăpător, cu fereastră spre stradă, prevăzut cu un cabinet de toaletă, separat printr-o perdea într-un colț și o masă în alt colț, unde cu ajutorul unui reșou cu spirit ne pregăteam cînele, jucindu-ne de-a gospodăria.

Era unul dintre numeroasele hoteluri locuite aproape numai de studenți, de existența cărora aflasem prin singura persoană cu care ne venea ușor să intrăm în contact, eventual pentru a face apel la experiența sa spre orientarea noastră ca ageamii în ale vieții la Paris, bineînțeles un concetățean. Adresa, adusă de acasă pe un bilețel, o avea Mihai în buzunar (carnete cu adrese și numere de telefon? Aș, cu astfel de invenții diavolicești filosoful, altfel atît de meticulos, nu s-a împrietenit niciodată). Pentru el era o veche cunoștință: Doru Imbroane, care fusese cu puțini ani înaintea lui, „fala liceului”, cum se zice, a liceului Diaconovici Loga din Timișoara. Doru se bucurase în urbea noastră și de un renume al său personal, destul de neobișnuit: deosebit de înzestrat, precoce și probabil nerăbdător să se pregătească pentru o carieră de jurist, poate și de politician, terminase liceul la iuteală, absolvind ultimele patru clase în doi ani. Venise la Paris ca să-și dea doctoratul în drept. După cite știam despre el, personajul nu mi se părea prea atrăgător — un ambițios, un răzbdător, probabil și un infumurat, imi ziceam, și nu prea vedeam utilitatea acestei relații. De altfel ideea nu era neapărat să-i cerem sfaturi utile. Era însă unicul nostru reper uman într-un noian de lume necunoscută, și pentru că Mihai ținea să-l vedem, am căzut de acord să-i facem o vizită. Cum era să presimt ce loc avea să ocupe în inimile noastre? Ne-am înființat deci, citeva zile după sosire, la adresa indicată: rue des Ecoles, fără să bănuim că în aceeași stradă aveam să ne găsim și noi mica patrie vremelnică, rămînd legați de ea, incit la fiecare nouă întîlnire cu Parisul ne îndreptam pașii spre acele împrejurimi pentru evocări nostalgice.

Era un hotel cu totul modest unde, pe un coridor destul de întunecos, am bătut la ușa cu numărul pe care ni-l spusese portarul. Ne-a deschis un domn în halat de casă, pe semne nu prea încintat de această vizită inopinată, dar politicoș, pofindu-ne să luăm loc după ce a aflat cine suntem, amabil dar rezervat, parcă puțin sumbru. Părea mai matur decit era de așteptat (să fi avut 25—26 de ani). Dumirindu-se mai bine după citeva cuvinte schimbate — despre liceu, despre cunoștințe comune din „urbea noastră” — și înțelegînd cam ce vînt ne aduce, a zîmbit și fața i-a fost inundată de lumină: deodată aveam alt om înaintea noastră. Parcă se deschisese obloanele. Acel zîmbet larg, puțin șagalic, pe care aveam să-l cunoaștem atît de bine, te lăsa să întrevezi toată căldura unui suflet mare, a unui om „plînea lui Dumnezeu”, în-

tr-o intuiție de-o clipă, fugară, dar cît de exactă și intensă (dovadă că am ținut-o minte). Spunîndu-ne să așteptăm puțin, a ieșit. Se dusese să o cheme pe logodnica sa care locuia alături, ne-a explicat întorcîndu-se, ea o să ne lămurească mai bine, vine îndată. Într-adevăr. Peste citeva minute, a intrat o fată subțire, o blondă cu ochi căprui, întîmpinîndu-ne deschis, direct, fără amabilități formale; totul părea necăutat la ea, manierele ca și îmbrăcămîntea. Era belgiancă, o ființă prietenoasă, comunicativă, deșteaptă și plină de șarm. Tratîndu-ne cu un firesc și o simplitate neobișnuite, a trecut îndată, fără farafasticuri, la micile probleme practice de rezolvat: unde și cum îți cauți cameră, cam cîtă chirie normal să plătești, unde se poate mîncă acceptabil și convenabil etc., etc. Vioaie și vorbăreată, purta grosul convorbirii, pe cînd Doru se limita să arunce cite o remarcă spre a atrage atenția, uneori cu umor, asupra cite unui detaliu, arătînd deci interes și participare. Și cum fata asta nu cunoștea nici o stinghereală, ne-a propus numai decit să ne spunem pe nume (la tutuire n-am ajuns însă niciodată, ne obișnuisem cu *vous*, după uzanțele de atunci), ei îi zicea Toty. În curînd aveam să constatăm că Toty era și ea pasionată de lecturi și amatoarea de frumos sub toate formele, numai că, spre deosebire de noi, avea și mult spirit practic, așa că sfaturile ei ne-au fost de mare folos... Ni le dădea ca și cum ne-am fi cunoscut de mult, simplu, la obiect, cu un fel de înțelepciune hazlie, de „femeie matură” (fiind mai în vîrstă decit mine cu cel mult doi ani!) și cu camaraderie, așa că dăscălia se accepta la fel de firesc cum era dată; de altfel îți dădea și seama numai decit că ție utilă, fiind bine gîndită și că în această abilitate de a rezolva micile probleme cotidiene intră multă înțelegere a lucrurilor omeneste.

Iată deci, intrînd pe neașteptate în scenă — și-n piesa neregizată a vieții noastre — două personaje, jucîndu-și rolurile alături de noi, fără să se amestece cu ale noastre, nefăcînd parte din același scenariu. Poate nici nu aveam chiar prea multe în comun. Și totuși, ele sunt amestecate în viețile noastre, și au marcat prin prezența lor o întregă perioadă — oh, cît de scurtă, cînd o cuprinzi retrospectiv! — adăugînd coloraturii ei o nuanță fără de care ea nici nu poate fi gîndită. Mai degrabă îți imaginezi Parisul fără turnul Eiffel, decit pe noi acolo fără ei.

Ne-am împrietenit deci repede, invitîndu-ne reciproc la o cafea sau la un pahar de vin, făcînd plimbări prin cartier sau ducîndu-ne împreună la restaurant. Rolul de „dăscălie” al lui Toty nu s-a limitat doar la furnizarea unor indicații de utilitate imediată; ea ne-a facilitat aclimatizarea, ajutîndu-ne să înțelegem mai bine oamenii și obiceiurile prin nenumărate observații generale sau de detaliu, făcute cu umor, într-o vioaie aproape constantă pe care o atribuia originii ei flamande. Susținea că-și moștenise realismul sănătos și firea vioasă de la acești strămoși, oameni cu picioarele pe pămînt, știînd să guste plăcerile vieții, iubitori de petreceri și ospete. Cînd o auzai vorbind așa, parcă vedeai în fața ochilor naturi moarte de maeștri flamanzi, cu fructe crăpînd de sevă și cărnuri sîngerii, sau scene de birt și de dans cu personaje îndesate și roșcovane. Cu o astfel de

robustețe fizică și sufletească, fata asta subțirică și fină, cu fața îngustă, nasul și bărbia puțin ascuțite și fruntea bombată, nu prea avea mult în comun, afară poate de optimismul amintit și o bună dispoziție pe care cei vechi o explicau prin echilibrul umoral, armonioasa conlucrare a umorilor — de unde se trage de bună seamă cuvîntul umor ca și l'humeur, bonne ou mauvaise — al francezilor. Era deci, de „umoare” senină, ba avea chiar un soi de filosofie a seninătății (capul, ca de obicei, confirmînd ceea ce vine din rărunchi), o tendință de a considera lumea și viața sub aspectele îmbucurătoare sau chiar înălțătoare, putîndu-se entuziasma, uneori naiv, așa zice cu o naivitate consimțită, aliată cu un fel de maturitate timpurie și practicînd avant la lettre ceea ce americanii numesc *positive thinking*, o etică a optimismului. O ființă de companie agreabilă și binefăcătoare. Poate cu atît mai mult cu cît erai de altă structură, cum era fără îndoială, Doru. El se delecta vizibil ascultînd-o, și iubirea lui, niciodată deschis manifestată în prezența altora dar atît de evidentă și indubitabil profundă, avea ceva admirativ. La fel o simți emanînd din privirile unor pîrinți care se abțin să-și laude odrasla cînd aceasta produce impresie în societate cu cine știe ce reflexii neașteptate și deștepte, dar zîmbesc fericiți, topiți de tandrețe și mîndrie. Da, fără îndoială el avea o fire cu totul diferită. Doru era un tînăr solid, pîrînd amenințat să incline mai tîrziu spre corporolență, cu o carură robustă și un cap dînd impresia de masivitate, potrivit spre a servi unui sculptor drept model pentru un studiu de caracter. Fața cu osatura puternică avea și ea o carură. Nimic prelung în aceste trăsături anguloase care nu se rotunjeau în jos într-un oval, și totuși nimic grosolan în această fizionomie, dimpotrivă, părea muncită de simțiri profunde, toată înfățișarea de o pronunțată demnitate purta pecetea interiorizării. Mă gîndeam că se aliau în el vigoarea de sorgință rănească din partea tatălui și singele albastru al mamei din nobilimea poloneză. În ochii căprui se citea parcă o tristețe a firii, așa cum o vezi uneori în privirea obscură și atît de umană a unor animale. Se inseninau însă într-o revărsare de lumină cînd surisul îi deschidea fața, punînd în evidență ușoara-i asimetrie. Zîmbetul putea fi ironic, după cum nici pofta de joacă și veselia nu-i erau străine; dar din adîncuri obscure răzbdădea ceva necunoscut, ireductibil și misterios. Pe atunci vedeam doar atît că expresia serioasă e dominantă. Un urs, mi se părea, într-un totuși un urs, mare, blînd și simpatîc. Pe cît era de sociabilă și expansivă Toty, pe atît Doru, bonom și gentil, era tăcut și ascundea nu știu ce melancolie de suflet slav.

Se întregeau de minune și păreau sortiți să-și ducă viața împreună în armonie. Dar cite n-ar fi de spus despre această pereche! Povestea lor și-ar găsi locul cuvenit într-o carte cu titlul „Personaje deosebite și destine imprezibile”. Și într-adevăr, imprezibilele-a fost soarta. Deocamdată mă opresc aici. Va mai fi vorba despre ei:

— Plecați acum, zic umbrelor ce mă-mpresoară. Dragi umbre din trecut, ce prompt ați apărut la a mea chemare! Lăsați-mă acum...

Mariana Șora

povestea vorbeii

Semantică poetică

Un dicționar al limbajului poetic, construit din interior, ar trebui să regîndească sensurile pe un model mult mai abstract și mai deschis către relațiile cu alte entități decit cel al dicționarului obișnuit. În acestea, sensurile științifice, enciclopedice stau pe același plan sau chiar înaintea celor curente („aerul”, de exemplu, fiind, mai întii, „amestec de gaze care alcătuiesc straturile inferioare ale atmosferei și care este absolut necesar vieților aere” — DEX); de multe ori, semnificațiile contextuale și accidentale maschează o unitate de sens mai abstractă și mai profundă, pe care limbajul poetic o folosește în construirea universului său. Din păcate, chiar Dicționarul limbii poetice al lui Eminescu, singurul de acest tip la noi, a transformat de multe ori în definiții plate valorile figurate rupte din contextele unde se stabileau relații infinite mai complexe; găsim astfel echivalări de genul: „cumpăna gîndirii” = rațiunea, judecata, „a cumpăni cuvinte” = a scrie versuri (p. 132), „a aluneca pe

o rază” = a veni lin (p. 30), „comedia minciunii” = viața politică din epoca contemporană lui Eminescu (p. 338) etc.

Un limbaj poetic remodelează cîmpurile semantice ale limbii, contiguitățile realului și structurile conceptuale cu existența culturală; cîmpurile interioare sint determinate de totalitatea relațiilor în care cuvintele sint implicate, de opozițiile și echivalențele nou create de presiunea textuală. O diferență de tipul plante, animale, instituționalizată de o structură conceptuală, poate fi perfect nesemnificativă într-un cîmp semantic poetic, în care categoria implicită materie vie ajunge să fie, în opoziție cu mineralul, geometricul și abstractul, singura relevantă. E ceea ce se întîmplă în poezia lui Șt. Aug. Doinaș, în care enumerații luxuriante amestecă regnurile, sub dominanța aceleiași categorii semantice generale: „bălărilor iognesci”, „aud foind insecte și reptile”, „putezi-vor florile ce cresc / ca broaște care-mi tulbură compasul” (Omul cu compasul). Desigur, în interiorul categoriei mari se pot stabili diferențieri, dar criteriile lor sint altele decit cele obiective și exterioare. Păsările, de pildă, alcătuiesc o subclasă aparte, pe care o izolează nu semne descriptive („aripi”, „pene”, „formă” etc.) ca în definiția de dicționar, ci o constantă asociere cu valorile

simbolice „timp” și „ritm”: „Iar grădinarul putrezi în mlaștini, / sub zborul păsărilor care trec / în unghi prelung spre țările de baștini / pierînd în ceruri ca-ntr-un alb inec” (Trandafirul negru); „Iar vouă, zburătoare-n stol și pile / știută vi-i de-a pururea, dar spartă / bătaia aripilor, grea de tîlc, / prin care orice zbor devine artă” (Omul cu compasul).

Termenii din sfera corporalității — alcătuînd, după criteriile externe, un domeniu comun și unitar — se subordonează, fiecare, altui cîmp semantic și simbolic intern: „ochi” intră în seria cunoașterii, „mină” e o formă a contactului, „inimă” desemnează centrul sau ritmul, „umărul” e tot o suprafață de contact, cu frecvente apariții în poezia lui Șt. Aug. Doinaș; semnificația „corporală” are o importanță minimă în toate cazurile de mai sus.

Termenul „aer” apare, în lexicul poetic pe care îl discutăm aici, pentru a desemna o substanță, o materie — „pana mea de aer, uriașă”, „pești umpluți cu aer” (Exod), „rodie plină de aer” (Tubularia) — sau un spațiu de cuprindere: „prin aerul jucînd a cartilagi”. Contextul poetic pune în evidență și utilizează trăsăturile semantice de rarefiere, imaterialitate, vid, pînă la a-l transforma, în cazurile extreme, într-o (non-)substanță activă, chiar agresivă: „floare vorace, de aer”. Justificarea mărcilor conotative ale cuvîntului — agresivitate, negativitate, incertitudine, teamă — este posibilă doar în sistemul întregii opere a lui

Doinaș, în care universul semantic excesiv de plin și de concretizat refuză vidul, acceptînd în schimb ca valoare pozitivă acumularea.

Ca „spațiu de cuprindere”, aerul intră în concurență cu apa, căreia i se opune printr-o neașteptată afinitate pentru stridență (apa fiind asociată cu „sufletul calm” (Luna). În această ipostază, termenul „aer” stabilește contiguități referențiale (repetate în mai multe poeme) cu „strigătul”: „și strigătele cad pe jos, pierdute / în mărăcini, de-un aer mult prea rar” (Plasă rară).

Ca „substanță”, aerul e asociat cel mai adesea cu copacul (cu diverse ipostaze sau părți ale acestuia: „rodie”, „coroană”), poezia Tubularia fiind construită în întregime pe metafora „copac de aer” — „cu trunchiul gol și rădăcina-n Styx”. Pe spații poetice mai mari, asocierile sint aproape general disforice: goluri, cădere, apropierea sfîrșitului (Exod, Insomnia II ș.a.).

Apropiate de investigațiile asupra rețelei de metafore obsedante sau de simboluri dintr-o operă, observațiile de mai sus pot fi plasate la un nivel strict lingvistic și pot fi astfel grupate incit să descrie, depășînd opoziția denotativ/conotativ și metaforele evidente, structura semantică a fiecărui cuvînt utilizat de lexicul poetic. Oricum, cel mai interesant ar fi drumul de întoarcere — de la sensurile poetice la cele comune: o nouă perspectivă le-ar face, poate, pe acestea din urmă mai bine înțelese.

Rodica Zafiu

Poezia refuzului

După mulți (prea mulți) ani care dispăruse din librării, nu și din actualitate, Mircea Dinescu revine în triumf, cu un volum care atunci când s-a vândut în București, la „Librăria Sadoveanu”, a blocat circulația pe o bună parte a bulevardului Magheru. I s-a dat poetului nu numai o mare satisfacție, dar și prilejul de a-și contempla „posteritatea”. Căci să nu ne amăgim și să nu luăm lucrurile în ușor, aici, „la porțile Orientului”. Când s-a decis să treacă pragul fricii, în 1988, declarându-și deschis dizidența, Mircea Dinescu a îmbrăcat cămașa morții. O făcuseră înaintea lui alți citiva scriitori curajoși, între ei Paul Goma și Dorin Tudoran. Primul a pierdut partida în 1977, când cutremurul din martie a făcut să treacă, cu brutalitate, chestiunea drepturilor omului și a sindicatelor libere din România pe un plan secund. Ceaușescu avea încă o dată noroc. Pe Dorin Tudoran l-a pierdut probabil, în 1985, marele joc politic al „clauzei națiunii celei mai favorizate”. În schimbul căreia a trebuit să părăsească țara. România pierdea atunci un poet, dar primea în locul lui câteva milioane bune de dolari. Asta ca să nu se spună că n-am exportat și poezii. Șansa lui Mircea Dinescu a fost ieșirea în stradă din decembrie 1989, când steaua lui Ceaușescu s-a prăbușit. Până atunci poetul, tise o alocațiune violent antitotalitară, la un Colocviu de literatură din Berlinul de vest (în septembrie 1988), acordase un interviu revistei *Libération* (în martie 1989) și reușise să mai publice un pamflet, *Mamutul și literatura*, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (în noiembrie 1989). Textele acestea politice (republicate astăzi în *Addenda la Moartea citește ziarul*) au provocat în țară emoție și o imensă speranță. Din păcate însă, ele au însemnat pentru poet sfârșitul vieții sale civile. Odată cu difuzarea lor, Mircea Dinescu și-a

pierdut dreptul de a mai publica, a fost anchetat, supravegheat la domiciliu și împiedicat să mai circule liber. Mai mult, după ce a refuzat să se mute cu forța, în provincie, ca Andrei Saharov la Gorki, a fost concediat de la revista la care lucra (*România literară*), luându-i-se astfel orice mijloc de a-și mai câștiga existența. Coșmarul a luat sfârșit la 22 decembrie 1989. Atunci a fost luat de multime din capul străzii *Bitolia*, unde locuia, a ajuns pe un tanc, la Televiziune și a putut să anunțe de acolo, întregii țări, victoria. Apariția lui pe ecrane, într-un pulover cu mincile suflecate și cu ochii parcă explodind de fericire, a fost extraordinară. Dar adevărata victorie a poeziei asupra dictaturii s-a consumat abia peste cîteva zile, când, aflat sub stare de arest, cuplul prezidențial, care ne-a înnebunit pe toți, mîncîndu-ne viața, a trebuit să afle cu stupeoare, din gura unui politician, că cel care a vorbit țării, de la Televiziune, anunțîndu-i eliberarea, a fost Mircea Dinescu!

Încadrată de aceste întâmplări, cu care nu toți oamenii au norocul să se întâlnească într-o viață, *Moartea citește ziarul* e cartea unui destin, și felul în care o privim noi astăzi nu va mai putea fi repetat, probabil, niciodată. Ea cuprinde ultima fază din poezia de după 1980 a lui Mircea Dinescu, o poezie în care refuzul și rezistența urcă pe trepte intermediare, pînă la un prag peste care nu se mai poate trece. În gama de nuanțe a acestui refuz intră oboseala și resemnarea. („Pe după sure, lîngă cimitir / o pasăre s-a dezbrăcat de pene, / poate că i-o fi fost un soi de leno / sau poate-un fel de silă și sictir...”, *Recurs la Geneză*), frica de scufundarea în noroiul literaturii prostituate și al simulacrii de „Cîntare a României” („Pînă la urmă iau și eu culoarea / fiți liniștiți, / mă dau și eu pe brazdă / fiți liniștiți / stivele de îngeri din magazine nu le-am zărit / nici au-

roră bătută în cuie, fiți liniștiți. / Un burduf de acordeon la mașina de scris o să-mi atazez / la festivalul sătesc / la nunțile populare / o să-mi fac datoria fiți liniștiți, / o să cînt și eu dar fiți liniștiți, / și chiar... pentru numele... nu se poa... fiți liniștiți”, *Fiți liniștiți*), disperarea (Țara mea tunsă chilug / sora mea de detenție și singurătate / trage octombrie la cîntar / și hainele mele par / miștile tale vîrgate”, *Revelația evadatului*), în fine, delimitarea categorică, prin sarcasm și prin pamflet („Vine Haplea dă cu lingura-n sate / scoarbe clopote pe nerăsuflăte / ară biserici seamănă panică / și-apoi o seceră cu limba mecanică. / Știa ce spune grecul săracu : / nu-ți lua turcoaică — îl ieși pe dracu, / nici casă-n Vlahia — ferește Doamne / că-i cad ferestrele după trei toamne / că vin cumanii și pecenegii / și gugumanii și viceregii / și-n fruntea oștii săltînd buricu / Haplea al nostru cu polonicu”, *Haplea*).

În prefața pe care o semnează (*Poezia refuzului*) și care a apărut mai întîi în ediția de la Amsterdam a acestei cărți, Sorin Alexandrescu se întreabă la un moment dat de ce astfel de poezii au fost interzise în România, de vreme ce încă din *Democrația naturii* (1981) Mircea Dinescu încălea aproape toate tabuurile totalitarismului. Răspunsul trebuie căutat în împrejurarea că după 1983 cenzura s-a transformat într-o instituție absurdă atinsă de aceeași boală de care a suferit și puterea, paranoia. Obsesia ei principală a fost ca nu cum-

strecoare vreo auzite în pe... pe listele cenzurii cuvinte, expresii sau chiar autori indezirabili, așa încît vom avea cu siguranță, nu peste mult timp, studii incredibile de sociologie dar și de patologie a puterii.

După cum se vede, prin pamfletul grotesc și prin „stridențe”, printr-o anumită tehnică a dizlocării sintactice („Din ceasul primăriei ieși în loc de cuc / șeful de post cu-nsemnul lui grav de cauciuc...”) și chiar prin modul în care plachează mecanicul pe viu, Mircea Dinescu aminteste adeseori, în *Moartea citește ziarul*, de Tudor Arghezi. La Arghezi trimite și utilizarea unor motive religioase, deformate prin sarcasm, ca în această desacralizare disperată a scenariului năsterii Mîntuitorului : „Pară mușcat de-un îndemn / lucrul își iese din fire, / pieptan un scaun de lemn / beau înăcrîță psaltire. // Nunți se-ntesc prin vecini / ploaia coboară în simburii, / morții își poartă senini / sîngele galben pe cîmpuri. // Vin saltimbancii din sud / plini de pecingini și raze, / slavă e și-n așternut / slavă chiar și în obraz e. // Cînd să le strig că-n zadar / cred în cometa lor chioară, / simt cum mă umplu de har / simt cum mă nase din fecioară”, *Convertirea nebunului*).

În decembrie, deci, poetul a fost purtat pe brațe la Televiziune. A vorbit apoi în Parlament și a fost ales, cu un număr impresionant de voturi, președinte al Uniunii Scriitorilor. Recent însă în Piața Universității, acolo unde se adună, de peste trei săptămîni, zeci de mij de tineri, care cer ca puterea să nu-i disprețuiască și să nu li se fure Revoluția, s-a auzit repetată, de mai multe ori, întrebarea „Unde e Dinescu? Unde e Dinescu?” Desigur, răspunsul cel mai comod ar putea trimite chiar spre opera poetului. Dinescu e în poezia lui, acolo trebuie căutat. Vă mai amintiți? „Poetul dacă doarme netulburat în flori / treziți-l voi prieteni căci vin secerători / cu palme înroșite ascunse printre maci / dacă eu tac tu miine n-ai nici un drept să taci...”

Și totuși, închid *Moartea citește ziarul* și pe coperta a patra, suprapusă mai multor straifuri care imită pelicula cinematografică, întîlnesc fotografia poetului, așezat picior peste picior, în fața unei biblioteci. E tuns foarte scurt, poartă un pulover și face semnul victoriei, ca în decembrie, la Televiziune. Dar figura lui exprimă un amestec de oboseală, de scepticism și de tristețe. Ce fel de victorie e asta?

Florin Manolescu

stop-cadru

Exegeza genului autobiografic

Invaziile de jurnale și autobiografii — aparținînd „literaturii confesive” — tot mai marca(n)te în ultima vreme, a început să i se răspundă prin apariția, treptată și, în fapt, destul de tirzie, a exegezelor adecvate: *De veghe în oglindă* a lui Mircea Mihăiteș (1988), un excelent volum eseistic de debut și, recent, *Literatura subiectivă*, aparținînd lui Ioan Holban (1989) ce vin să pună primul pilon al edificiului ce a început, se vede, să inconjoare, protector și punîndu-le în evidență, operele produse în acest domeniu. *Întoarcerea autorului* (1981) a lui Eugen Simion deschise, prin erudiția și înaltul profesionalism, calea în această direcție înainte ca principalele ilustrații propriu-zise, corolare, să fi existat; ceea ce tînde volumul actual al lui Ioan Holban, împreună cu următoarele trei, proiectate cu intenția de-a crea un ciclu exegetic, este, din cite înțelegem, un studiu exhaustiv, primul de acest fel, al domeniului luat în discuție, delimitat la teritoriul literar național. Pentru aceasta, structura cărții, ale cărei două părți privesc *jurnalul și autobiografia literară*, cuprinde o trecere în revistă „de la origini pînă în prezent” a fenomenului ca atare, comentînd, pe rînd, fiecare concretizare a lui. *Literatura subiectivă* este un studiu, în felul lui, de istorie literară, limitată la un culoar îngustat prin specificitatea lui. „Disecînd” jurnalele și autobiografiile literare, autorul nu omite să concentreze, în final sau pe parcurs, esența fiecăruia: trăsătura distinctivă, ce face deosebirea dintre omologi și marchează, cînd este cazul, un nou salt calitativ în cadrul genului — într-una sau mai multe formule sintetice, cartea căpătînd în felul acesta o anumită pedanterie didactică. Vorbînd de *Jurnalul meu* al lui C.A. Rosetti el afirmă că „nu faptele, ci limbajul acestuia constituie nivelele textului”; precizînd că, în întregul lor, notațiile „cotidiene” din acea perioadă nu sînt „scrieri de sertar”, ci „se adresează în modul cel

mai direct contemporanilor și posterității”, el remarcă totodată lectura psihanalitică oferită de jurnalul lui Timotei Cipariu (premieră *avant-la-lettre*); în paginile sale „întime”, Hașdeu dezvăluie „mecanismele textului și regula desfășurării muncii artistice și științifice”, în timp ce jurnalul lui Titu Maiorescu posedă cel puțin două aspecte — funcția disciplinară a personalității, și problema care este, pentru viitorul om de cultură, nu opera, pe care e sigur că o va scrie, ci publicul acesteia. Odată cu Traian Demetrescu, își face apariția, în cadrul jurnalului, „efectul influenței, ori, altfel, al necesității sincronizării”, înregistrînd totodată „prima manifestare evidentă a adoptării filtrului literar în relația însului cu lumea”. Punînd în raport realizările autohtone aparținînd jurnalului ca literatură cu acelea străine, Ioan Holban găsește două filiații (una goetheană, din *Poezie și adevăr* și alta derivînd din jurnalele unor Amiel, Stendhal, Goncourt), principale, dar aparatul său critic pare să evite punerea în cadru la care ne-am fi așteptat (referirile la maeștrii exegezi genului sînt relativ rare, autorul eludînd aplicarea masivă a „grilelor” consacrate de către aceștia — Georges May, Ph. Lejeune, cu al său „pact autobiografic”). Analiza urmărește, pe cît îmi pot da seama, raportul între eul artistic (profund) și omul social, între scris și viață, între creație și existență, între interioritatea scriitoricească și statutul social al autorilor, în fine, între existența acestor elemente ca atare și reflectarea lor în opera autobiografică, de la caz la caz. Astfel, „jurnalul lui Geo Bogza este faptul literar al existenței lui Geo Bogza”; la Pavel Dan, marcant este „rolul (jurnalului) în construirea edificiului operei, a «castelului», în timp ce la Rebreanu „tema esențială a existenței și, implicit, a jurnalului este consolidarea”. La Camil Petrescu, el este un „element important al strategiei scriitorului: enclavă ascunsă, unde se poate oricînd retrage, Jurnalul e și un stimulente pentru

perioadele dese în care scrisul îl provoacă «idiosincrazie», tema care structurează *Notele zilnice* fiind „omul în conflict cu lumea și cu sine”; „conexiunea cea mai profundă dintre jurnal și existență” este apanajul lui Octav Șuluțiu, care posedă, totodată, „o structură romanescă” „frapantă”; Tudor Mușatescu, împins în noaptea de regimul socialist instaurat după 1947, își află refugiu în scrierea nocturnă a jurnalului, declanșînd astfel sub presiunea împrejurărilor, „procesul invers, de reazărare a eului în interioritate”, iar tema sa centrală este „a scrie sub stare de risc”, volumul în sine constituînd „ultima piesă în care rolul principal îl joacă autorul însuși”. „Școala de la Tirgoviște” completează lucrarea, așa cum a completat strălucit și genul literar pe care l-a relansat; jurnalele lui Radu Petrescu, („modalitate de texturare a realului”) ale lui Costache Olăreanu („de educare a vederii”) și al lui Mircea Horia Simionescu („de expansiune a textului în real”) împreună cu acela al lui Alexandru George („mal degradă un dosar de existență” cu deschidere spre romanesc) incheie traseul acesta dus cu mîgală pînă în contemporaneitate. Aceeași trecere în revistă minuțioasă dar riscînd să sufere de o anumită plătitudine, se desfășoară și în ce privește cărțile autobiografice, netrecute, nici ele, prin vreo grilă specifică teoriei apărute în jurul acestui fenomen aparte. Sînt analizate *Amintirile din copilărie și adolescență* ale lui Ibrăileanu, cupse într-o paralelă comparativă cu *Adela*, legate prin „spațiul

autobiografie guvernate de centrul structural al personalității lui G. Ibrăileanu” (ceea ce ar putea reprezenta o deosebire esențială, subînțeleasă, neprecizată limpede, însă, între autobiografie și romanul autobiografic), *O viață de om... a lui Iorga*, *Cele mai vechi amintiri și Anii de ucenicie ale lui Sadoveanu*, *Amintirile... lui Creangă*, *Hronicul... lui Blaga*, *Viața ca o pradă* a lui Marin Preda, *Clopotul scufundat* a lui L. Ciocărlie și *După-amiaza de sîmbătă* a lui V. Cristea, (ce se relevă a fi legate prin trăsătura spațiului securizant, căutat și regretat deopotrivă de amîndoi autorii). Observațiile subtile, contrase în formulări lapidare, nu lipsesc nici în această a doua parte a volumului: despre Iorga, se afirmă că refuză să devină personaj, rămînd persoană publică și stabilînd astfel o relație de forță cu lectorul, Sadoveanu caută „arhetipurile literaturii sale”, iar „Amintirile... lui Creangă se structurează prin epic, în timp ce *Hronicul... lui Blaga* își găsește principiul construcției în poezie”; ceea ce caracterizează cartea lui Preda este *refuzul ficțiunii*; în fine, *Livius Ciocărlie*, „se deschide spre romanesc, reconstruind un spațiu pentru a căuta o operă”, iar Valeriu Cristea „caută fără istov intensitatea trăirii de altădată, iar nu „adevărul” ei”. Studiul, însă, pierde din cauza lipsei tratării sincronice a materialului, (abordarea diacronică, cronologică a acestuia turbură imaginea de ansamblu pe care am fi dorit-o), lăsat în afara unei rețele de relații care, stabilînd liniile de forță de-a lungul cărora se mișcă fiece întruchipare a genului, ar fi permis o ordonare mult mai precisă (și mai limpede) a literaturii confesive din spațiul românesc. Pe de altă parte, sînt eludate jurnale celebre și incitante, îndeosebi din perioada interbelică (Eliade, Ionescu) dar și din aceea contemporană (E. Simion); analiza, făcută cel mai adesea într-o manieră expeditivă (sau dînd o astfel de impresie) lasă în umbră însăși esența lucrărilor comentate, în pofida, paradoxal, a analizei, repet, extrem de amănunțite, veritabilă radiografie a textelor. Poate că este o părere pur personală (subiectivă în cel mai înalt grad, așadar), dar studiile unor Philippe Lejeune, Georges May ori Eugen Simion și Mircea Mihăiteș, mi-au oferit o viziune înfinit superioară calitativ în privința spațiului autobiografic literar, indiferent de „naționalitatea” acestuia.

Nicolae Baltă

gheorghe tomozei

Istoria secretă

Atît de în trecut,
atît de în trecut,
atît de singur,
fum umilit,
viața mea, doar o părere,
viața mea, toată-ntr-o lingură,
altfel
fără
sfîrșit...

Nu e nevoie

Nu e nevoie de tine
balerină-nverzită-n armuri de dantele,
nu e nevoie de junele acrobat
decolorat
spre a întemeia în burgul tras de tramvaie
cu cai
dragostea, nu.

Suavi licheni ne caută coastele,
carnea ia forma paturilor cu gratii de fier,
ruginesc negrele chei ale gurii
și miinile se despoaie de oase, de unghii.

Nu e nevoie de noi :
cînd e să faci dragoste
dragostea face dragoste
cu dragostea.

Noi rămînem în frig.
Nu e nevoie de noi.

În rezumat

Prea mult ți-am robit, zîna Vineri
cu anii mei rezezi, cu anii tineri ;
am fost adolescentul și junele
citindu-ți, în chirilică, numele.

Te-am iubit, animal
de santal
cu carne de tină
criselefantină !

Ai fost osul genunchiului și-ai fost glezna
ce-duce-n bruma oglinzilor, bezna,
mină
ce pururi amină.

Ți-a fost claviculă
singura-mi viață, viața mea singură
pînă s-ajung bătrînul cu mers dumat
ce-ți calcă urma cursă spre pat...

Versul

Vinul, acest Vizant
ondulat. Vin fără vas
ținîndu-se singur
în
aer...

Cîntecul cu dinți strepeziți

E sigur, mă vor jugrăvi în fresce
de-ancălare pe șerpîi cu solzi de pesce,
voi pluti în calesce
pînă la Marea și pesce ;

imi vor da și o lance
să jungții muierescile faience,
mă vor muia-n vin și sperance
și-mi vor spune Don Gheorghie
de Sancho Pance !

Cu privire la poetesele tinere

Să nu le spui poeteselor tinere că sînt
frumoase,
sau, în genere, că sînt femei ; ele se văd
doar cămuri răstignite ca-n tablourile

flamande,
saci de sudoare și singe ; una, magnifică,
se crede o dromaderă, alta, ferigă

portuară,
alta o vrăjitoare (va fi oareșicind), statui
informe, vrejuri, bolnave se cred poetesele
în grozăvia lor de a se voi egale (cui,
doamne apără !)
bărbaților de la sfîrșit de mileniu.

Vai mie ! eu încă le cred imperii
incoruptibile,
nimic peste grația lor, peste mersul care
repetă
mișcarea lianelor. Fluturii din lexicoane,
florile presate, fotografiile cu pantere
și stalactite
pălesc numai cînd preajma lor
se presimte.

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

La ora cînd citiți, răspunsul se
cunoaște. Dar cine dintre noi nu-l cu-
noștea dinainte ? Așadar, literatura va
intra din nou în „miezul“ mincinos al
realității, devorată pentru că va avea
voie să vorbească despre cei 5 la sută,
procentul de adevăr îngăduit ? Se prea
poate. Cu atît mai rău pentru litera-
tură, cu atît mai bine pentru literați
care vor ști, ca de obicei, să se arate
curajoși cît au voie să fie. Curajul
parafat prealabil de stăpînire va in-
fiorea iar cititorii ? Se poate... De ce
nu ? Ei vor minți despre noi, noi, citi-
torii, vom minți despre ei. Vom fi
„chit“ ca și pînă acum, Bravos, națiune!
HORIA GĂRBEA

MIRCEA MIHĂIEȘ
Cartea eșecurilor
Editura Univers,
colecția Eseuri

● Pe scurt, o carte despre Faulkner.
Sau, pentru a amănunți : o carte des-
pre scriitor văzut ca Faulkner, adică
un model al scriitorului căruia, prin-
tr-o convenție simplificatoare i s-a dat
numele acestui (mare ?) prozator. Ce
s-ar întîmpla dacă autorul de litera-
tură ar fi Faulkner ?

Dacă am înțeles bine, Mircea Mihăieș
se străduiește să demonstreze și
chiar reușește, că nu s-ar întîmpla ni-
mic. Nimic deosebit adică. Și, evident,
posibila extensie : dacă un scriitor n-ar
fi el ci altul, dacă prototipul Autoru-
lui ar fi altul (Thackeray să zicem),
jocul conexiunilor lui cu realitatea nu
s-ar modifica esențial. Evident, auto-
rul eseului observă că „la 1929, cînd
apare cartea, nu se mai poate scrie
ca pe vremea lui Thackeray“ dar pen-
tru că „proză devine spațiul de mane-
vră al unui spirit creator pentru care
cartea se scrie singură“, constatăm că
„dincolo de anumite limite, scrisul lui
Faulkner este o chestiune de tehnică“.
Însă orice scris este, în rezumat,
o chestiune de tehnică. Mircea Mihăieș
nu dezvăluie „tehnicile“ lui Faulkner

ca autor particular ci tehnica adică
totalitatea unor „artificii“ utilizate îm-
potriva propriului text. Astfel litera-
tura este o sumă de cazuri particulare
de aplicare a unor asemenea „tehnică“,
de un șir de „supuneri la un cod“, cum
zice eseistul.

Rolul său în acest caz este nu acela
de a ne dezvălui codul lui Faulkner ci
măsura în care, permutînd semnalele
limitate ca număr ale acestui cod se
obțin de fiecare dată structuri valabi-
le pentru autori existenți sau posibili.
Literatura ca tabel periodic, deci, cu
fiecare căsuță anticipată din vreme.

Demonstrația lui Mircea Mihăieș nu
ne oferă o realitate surprinzătoare ci
susține argumentat un adevăr pe care-l
intuiam și eram gata să-l acceptăm
fără multe demonstrații, printr-o in-

Ele stau și plîng peste masa de zinc
a taverneli
jucînd ca pe zaruri, capace de sticle
cu bere
pe cînd femeile (fetele) vremii mele
se jucău blind, chiar cu vertebrele noastre
și noi ne numeam Armstrong (cintărețul ?
selenautul ?) și muream în duel și
ne-ngropam
în sonete, poșircă, mahorcă.

Ascultați-mă un te iubesc spus în gară
sau calcă-mi cămașa spus în mansardă
sau calcă-mă în picioare, sună cu mult
mai celest
decît, să zicem, a fi sau a nu fi...

Băiatul cu chibrituri

V-am mri vorbit despre băiatul
cu chibrituri. Cum
s-a născut el într-o iesle pardosită
cu bețe arse,
cum veșnic se-nconjură cu măruntele
cărămizi de templu ale cutiilor goale.
Din bețe
făurește miraculoase nimicuri fragile,
ține în
siciașele cutiilor roți de ceasornic,
cai de mare, uscați și cuvinte rupte
din cărți,
monete necirculate și-un popor de penițe.

Băiatul cu chibrituri, da. Pe unde trece
lasă în urmă bețele, blinde oase
de privighetoare
și drumurile i se pot descifra. El,
solitarul e urmăritul ce se vrea urmărit,
el e fericit că-și poate trăda prezența,
el, ce însămințează pietrele și luminează
drumul spre casă al stelelor cu greierii
lui de lemn.

E ușor de găsit, nu-i așa ? Poate
il cunoașteți, poate
vă va rămîne pentru totdeauna străin (și
astfel îl puteți ucide) deși identificarea lui
e lesnicioasă nespus:
își fumează țigările, aprinzîndu-le
la cape
amindouă și se îngroapă, noaptea
sub bețe
de chibrituri ca sub zăpezi de lemn...

Amintirile morilor

Poate chiar așa trebuia să fie. Moara
de vînt funcționează cu griu
și produce saci umflați cu apă.

Am făcut noi, altfel, dragostea mea ?

Moara de vînt merge cu uleiuri de crîn,
moara de apă merge cu zăpadă.
Dar moara de iarbă,
moara de singe,
moara de lacrimi ?

Dar dragostea noastră ?

ducție vinovat-incompletă : (auto
„nu lasă în urma lor decît un cifru.
Dar și acela incomplet. Posibila lui in-
terpretare reprezintă tot un act de crea-
ție : o rescriere, parodică, polimorfi-
că“.

Cartea este istoria unui eșec. Faptul
de a reconstitui această istorie, o vo-
luptate sadică, perversiunea cititorului.

Doamna Tallien
Editura Anaith
colecția „Femei celebre“

● La colțul străzii, alături de revista
Anaith („ceva deosebit“ — rimează di-
fuzorul ambulant) se poate cumpăra și
numita carte, de fapt o broșură mai
grosuță, pe hîrtie de ziar și a cărei
copertă prezintă un semi-nud zvelt de
contemporană roșcată cum, poate, și
doamna Tallien își va fi dorit să arate.
Poate se vor găsi și vajnici apărători
ai moralei publice și editoriale care
vor veșteji cu vorbe grele această ini-
țiativă (particulară, nici vorbă).

Ar fi o lipsă de inteligență și sensi-
bilitate. În lăzile din pod găseam în
copilărie asemenea fascicule și le ci-
team și răs-citeam de la capăt pînă la
pagina unde, de regulă, o ruptură le
întrerupea. De aceea, deși nu voi citi
colecția „femei celebre“ și nu-i voi
rezerva nici un loc în biblioteca mea,
voi privi cu nostalgie exemplarul a-
cesta. Ca pe un bibelou al copilăriei
secrete ale cărei bucurii — ce banali-
tate spun — nu le mai pot înțelege.

Le doresc inițiatorilor necunoscuți al
seriei să aibă norocul pe care-l merită
să se îmbogățească așa cum desigur vî-
sează (nu-i rușinos să cîștigi bani, ●
rușinos să fii prost) iar dacă vor în-
cepe să tipărească DOX-uri să-mi tri-
mită și mie un exemplar contra orice
preț.

Scrisoare de felicitare

Dragă domnule Geo Dumitrescu,

Fi putut să încep cu stimate și iubite înăestare — toate trei aceste vorbe, având în ce mă privește legat de ce vă privește, indiscutabilă încărcătură de adevăr, și afectiv și axiologic — dar ghicindu-vă zîmbetul ironizator la capătul unei atari propoziții, am ales o formulă neutră, mai potrivită pentru ceea ce vrea să fie această epistolă deschisă, prilejuită, e drept, de cei 70 de ani pe care i-ați împlinit deunăzi, dar ascunzînd sub rostul unei scrisori de felicitare o intenție de rezumat „al capitolelor precedente”, întru revelarea unui mod de existență scriitoricească foarte aproape de ceea ce ar fi să fie un model sub specie morală și într-un arc de timp cu cel puțin trei-patru sevențe inconfundabile pînă la incompatibil, timp care, chiar prin asta, poate fi socotit unul prielnic verificării convingătoare. Mai ales de cînd marele exorcism național din decembrie trecut (nedus, totuși, pînă la capăt) a rupt toate zăgazurile (sau a lăsat impresia că le rupe), scoțînd din încremenire energia unei lumi ce părea consolată în propria-i adormire, făcînd să se reverse preaplînul dorului de libertate dar și milul transformat peste noapte în suvoi spumegos, nevoia de credibilitate a devenit pentru mulți, aș zice că pentru cei mai mulți, imperativă, tot așa cum a devenit imperativă și dorința de revocare a suspiciunii generatoare de ură. Credibilitatea celor ce se spun și

se fac de patru luni încoace crește sau scade în funcție de cîtă încredere ancorată în adevăr poate inspira fiecare participant la traficul de păreri, atitudini, gesturi, opinii, etc. implicit sau explicit politice. Pînă acum, dumneavoastră domnule Geo Dumitrescu nu v-ați prezentat în agora firavei democrații românești. Știu că boala v-a împiedicat și vă împiedică s-o faceți. Poate că nu numai boala. Poate că tocmai exigența credibilității și regimul încrederii care, amîndouă, v-au caracterizat de cincizeci de ani.

Inconformismul și revolta tristă din **Aritmetică** sau din **Libertatea de a trage cu pușca** erau credibile pentru că adevărul cuprins în ele, relativ intrucit aparțineau unui moment psihologic trecător, se decupa în chip limpede din adevărul, să-i zicem absolut, al legii morale, era parte acut subiectivată din el, prin urmare apt de a inspira încredere. Mai tîrziu, după tăcerea cincizecistă, în vremea **Cîinelui de lingă pod**, gravitatea miezului rostirii și jovialitatea sarcastică a tonului erau iarăși credibile pentru că alt adevăr relativ, definindu-vă o altă schimbătoare ipostază psihologică, se decupa din același adevăr absolut al moralei, reiterînd ecuația încrederii. Și mai tîrziu, în anii iluziei șazeciste (o iluzie în masă) și al primelor numere din „România literară” — cînd, de altfel v-am și cunoscut ca persoană iar nu doar ca personaj-autor al poeziilor pe care le-ați scris — prezența dumnea-

voastră publică, în continuare discretă, era credibilă în alerta-i constructivă și în generoasa-i îngîndurare pentru că din nou adevărul relativ inclus în ea, fixîndu-vă o altă stare de suflet, și ea trecătoare, se decupa din mereu același adevăr absolut al legii morale. Iar încă mai tîrziu, de-a lungul izolării optzeciste, absența dumneavoastră cvasitotală din peisajul literar, ca și din viața publică, denotînd dezamăgire, dezgust și refuz al participării la ceva care vă contraria credința — ce păcat că la noi mulți, chiar dintre spiritele înalte, confundă dezgustul cu indiferența și refuzul prin tăcere cu complicitatea — era, la rîndu-i, credibilă pentru că, a cîta oară ?!, adevărul relativ pe care-l conștienta se decupa din netrecătorul adevăr al ființei morale. Acum, nu puțin, probabil, din cei mulți care v-au admirat nu doar poezia ci și recitativitatea morală, consecvența în inacceptarea

compromisurilor, așteaptă să vă exprimați, să dați glas entuziasmului întru libertate al majorității sau să deplîngeți, cu destul, originalitatea democrației, tinerei democrații autohtone.

Cum să le spun eu, domnule Geo Dumitrescu, celor care, eventual, m-ar întreba, că nu boala, sau nu în primul rînd boala este cea care vă ține încă departe de forfota contradictorie a publicisticii de azi ci chiar coloana dumneavoastră vertebrală, imperativul credibilității și al încrederii, consecvența decupării adevărului unei stări trecătoare din adevărul neschimbător al legii morale. S-ar putea să nu fiu crezut dar, în ce mă privește, sînt absolut convins că motivația cea mai adîncă a tăcerii dumneavoastră de azi este tot refuzul, și anume refuzul confuziei: dintre adevărul ocazional și adevărul moral, dintre adevăr și dreptate, dintre oportunism și libertate, dintre dorința de putere și puterea dorinței dintre a avea libertate și a fi cu adevărat liber. Iertați-mi această prezumție, e doar aparentă. Vreau să spun că ea se bazează pe adevărul celor cincizeci de ani de existență scriitoricească ai dumneavoastră, pe consecvența de o viață a efortului de decupare a adevărului relativ, ocazional, individual, din adevărul imposibil de negociat, fără riscul alienării, al legii morale. De aceea absența dumneavoastră, acum, din peisaj are, cel puțin pentru mine, semnificația unui semnal de alarmă. Nu e singurul semnal de alarmă din aceste luni tensionate, cu prea multă înverșunare vecină cu ura și prea puțin răgaz pentru dialog, dar e un semnal întrutotul credibil (există și semnale false) și, deci, de luat numaidecîț în seamă.

Primiți, domnule Geo Dumitrescu acum, la șaptezeci de ani, urarea-mi de „La mulți ani!” și îngăduiți-mi să presupun că veți reveni curînd în viața literară și publicistică a României libere. Presupunerea aceasta e semnul că nu mi-am pierdut speranța. Al dumneavoastră,

Laurențiu Ulici

cronica edițiilor

Drumul lui Lovinescu

Lovinescu este departe de a fi un autor necunoscut. Magistratura sa critică, exercitată cu o regularitate și cu o independență de spirit niciodată trădată, i-a adus de timpuriu un prestigiu care, în ciuda nemeritului respingerii de la Universitate și de la Academie, n-a făcut decît să crească odată cu timpul și cu apariția noilor generații de critici; studenții ai lui M. Dragomirescu sau ai lui D. Caracostea, aceștia sînt mult mai apropiați de relativismul practicat cu eleganță în paginile **Sburătorului** și în cenaclul din str. Cîmpineanu decît de dogmatismul sistematic al profesorilor lor. De o cunoaștere efectivă în posteritate nu se poate însă vorbi decît în legătură cu operele sale de maturitate, care au început să apară după primul război mondial, **Istoria civilizației române moderne, Istoria literaturii române contemporane**, volumele de memorii și celelalte, pînă la monografiile ciclului maioreșcian din ultimii ani de viață. Ultimul sfert de veac al vieții și activității lui Lovinescu este într-adevăr cel important, cel care consacră un stil și pune temelie unei școli — dacă se poate vorbi de o școală lipsită de dogmatism — prin care au trecut mai toți marii critici ai generațiilor următoare, Vianu și Călinescu, Pompiliu Constantinescu și Vl. Streinu, Șerban Cioculescu și I. Negoițescu, prin aceștia influența lui prelungindu-se pînă în cea mai strictă contemporaneitate. Prima parte a activității lui Lovinescu și mai ales textele acestei epoci de tinerețe au rămas puțin, incomplet și — ceea ce e mai supărător — indirect cunoscute marelui și chiar micului public, îngropate în paginile unor reviste greu accesibile și ale unor volume scoase din circulație de numeroasele și mereu revăzutele lor reeditări.

Datorăm redescoperirea efectivă a acestei etape inițiale, abia bănuite în dimensiunile și coordonatele ei reale, ediției de opere pe care Alexandru George și Maria Simionescu au inaugurat-o acum cîțiva ani la editura Minerva, operație pentru care primul pleada implicit încă în paginile unui volum mai vechi, **În jurul lui E. Lovinescu**. Cuprinzînd într-un plan, desigur generos, toate publicațiile importante

ale criticului în ordinea cronologică a apariției lor, ediția face dreptate nu numai unor cercetări erudite de început, cele două teze de doctorat susținute la Sorbona și apărute în 1909 sau monografiile Gr. Alexandrescu, Asachi și Negruzzi, ci și unei lungi serii de foiletoane dinainte și de imediat după primul război mondial, care s-au bucurat de un ecou semnificativ la vremea apariției lor și care ulterior au fost încadrate în volumele seriilor succesive de **Critice**, aproape întotdeauna cu schimbări, uneori esențiale, ajungînd în paginile ediției „definitive” din 1925—1929 la forme nu numai mult reduse, concentrate și îmbunătățite stilistic, dar și lipsite de părți importante în unele cazuri, în așa fel încît pentru cine urmărește istoria polemicilor lui Lovinescu cu criticii contemporani, mai ales înainte de 1920, va fi greu dacă nu imposibil să reconstituie dialogul de atunci numai după aceste volume, căci elementele cheie ale dezbaterii lipsesc din ultima formă a textelor. Cititorul trebuie deci să revină asupra primei ediții din „critice” sau chiar asupra publicațiilor epocii pentru a putea reconstitui punctul de plecare al polemicii cu Caracostea asupra poeziei populare, cu Ibrăileanu asupra teatrului lui Caragiale sau, mai tîrziu, asupra lui Eminescu ș.a.m.d. Pentru imaginea criticului în eternitate, ultima formă a foiletoanelor este desigur cea importantă, ea prezintă poziția și ideile sale sedimentate în decursul timpului, căpătînd prin transformări succesive o stringență și o claritate cristalină; pentru istoria literaturii și pentru biograful unei epoci de mare efervescență culturală, nu mai puțin interesante sînt primele, cele care stîrnesc discuția și o justifică în fața posterității. Publicarea lor este un act reparator nu numai pentru cobeligeranți sau pentru tabloul epocii, ci și pentru tînărul Lovinescu, al cărui proces de formare nu trebuie și nici nu poate să fie eludat.

Începută chiar cu primul volum al acestei serii de **Opere**, care cuprinde materia **Pașilor pe nisip** și a primelor sale texte critice, publicarea foiletoanelor de tinerețe continuă cu un profit din ce în ce mai evident. Volumul VIII, ultimul apărut*, aduce astfel înaintea

noastră eseuri, note și figurine critice privind problemele culturale și mai ales morale născute în anii primei conflagrații mondiale, grupate sub titlul **Pașini de război**, care continuă seria apărută în vol. VII, precum și foiletoane critice din anii 1919—1921, dintre care multe au fost publicate inițial în paginile revistelor întemeiate și conduse de Lovinescu însuși, în **Lectura pentru toți** și în **Sburătorul**. Aici apar pentru prima dată texte de cea mai mare însemnătate, care au fost prima manifestare critică (sau prima de oarecare importanță) în susținerea teatrului Hortensiei Papadat-Bengescu, a romanului **Ion** al lui Liviu Rebreanu, a poeziei lui Ion Barbu, a lui Camil Petrescu, V. Eftimiu, G. Brăescu, aici au fost publicate criticile (virulente, uneori adevărate pamflete, de o mare acuitate psihologică) la adresa lui Iorga, veche și statornică adversitate a sa, ale teatrului lui M. Sorbul, ale foiletoanelor lui Chendi, sau poeziei lui Macedonski, aici apar profilurile de mare savoare ale unor figuri trecătoare pe scena literaturii precum neștiutul poet Poideanu, modestul G. Rotică sau neuitatul portret al filologului Al. Procopovici, cîrturar meritoriu în cîmpul îngust al specialității sale dar care a prilejuit una dintre cele mai strălucitoare pagini ale satirei lui Lovinescu, chiar dacă ele sînt construite pe o reminiscență din Faguet.

Lăsînd pentru volumele următoare ale seriei textele din ediția „definitivă” a criticilor sale care prezintă, cum spuneam, mari diferențe față de prima lor formă, editorii adună în paginile acestui volum foiletoanele în versiunea lor mai veche, așa cum apăruseră ele în revistă sau în prima ediție a **Criticilor**. Însă dacă în primul tom editorii cuprinseseră într-o secțiune aparte materia celor două volume de **Pași pe nisip**, adăugînd într-o anexă textele contemporane rămase în paginile revistelor, de la vol. IV înainte, inclusiv în acest al VIII-lea tom, articolele sînt publicate în ordinea strict cronologică a apariției în revistă, textul reprodus fiind însă — în cazul articolelor incluse în volume — nu cel din publicația respectivă, ci acela din apariția ulterioară. Măruntale deosebiri sînt, ce e drept, semnalate în note (nu întotdeauna, în cazul articolului despre Eugen Relgis de pildă), dar diferența dintre textele considerate demne a fi selectate într-un volum de autor și cele abandonate de el nu mai este evidentă, punîndu-se pe același plan nu numai două categorii valorice de foiletoane, ci și texte reprezentînd două vârste, chiar dacă apropiate. Avem însă în față, în acest fel, curgera amplă a unei activități de consemnare care îmbrățișează, alături de aspectele pur literare ale epocii, și pe cele morale și culturale, conturînd astfel foarte devreme dimensiunile unei adevărate instanțe de care, într-un fel sau altul, toate grupurile și orientările literare au trebuit să țină seama, în pofida lipsei oricărui suport social al mandatului său. Note bogate și disociative, ușor colorate de o inevitabilă simpatie pentru autor, elucidează cu sagacitate și excelență informație istorică împrejurările literare și extraliterare ale apariției acestor foiletoane, a căror consultare este facilitată și de un indice de nume. Este sigur că, alături de interpretările critice ale operei sale din ultimele două decenii, ediția în curs de apariție la editura Minerva prin grija Mariei Simionescu și a lui Alexandru George contribuie esențial la conturarea unor dimensiuni mai nuanțate, mai exacte ale personalității lui E. Lovinescu, una din figurile tutelare ale criticii și ale culturii noastre contemporane.

Mircea Anghelescu

* E. Lovinescu: „Opere”, vol. VIII, ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, note de Alexandru George. București, Ed. Minerva, 1989, 547 p.

● Ioachim Wittstock s-a născut în 1939 la Sibiu. A urmat școala la Brașov și universitatea în Cluj (Studiul limbii germane și române). Ca profesor a predat literatura germană în Cisnădie și a lucrat, apoi, ca bibliotecar în orașul natal. Din 1971 lucrează la Institutul de cercetări sociologice din Sibiu în domeniul istoriei literare. A publicat poezii la editura „Dacia”: Săgeata cu mesaj, 1972, Ceas lunar, 1983, povestirea Caruselul 1978 și Fotografii paralele din vremea războiului; Ploaia de cenușă (1985). Proze scurte sint adunate în volumul Însemnări (1976) și Parola Atlantida (1980).

Ultima carte, Trenul de dimineață a apărut în 1988 la editura Dacia din Cluj.

Fragmente dintr-un muzeu de antichități

— CONVORBIRE CU IOACHIM WITTSTOCK —

de o parte și alta a drumului care urcă de la Brașov către Sibiu, Sighișoara și Mediaș, verdele luminos al ogoarelor inundate de primăvară mai ivește în clarul zilei — minunea satelor săsești din Ardeal: Ghimbav, Rotbav, Cristian și Hălchiu, Chirpăr, Vurpăr, Nochrich, Codlea și Roseanu, Cloaștorf, Hoghiz, Hundorf și Biertan și cite altele, crenelind orizontul, păstrindu-și vii nu doar numele instilate cu sonorități de armură, ci și gotica lor semeție înveșmintată în falduri cenușii de călugărită saxonă, retrasă între ziduri de vechi cetăți. Dar marele zid de vest al cetății sașilor transilvăneni a cedat. O fereastră nu mai mare decât o ogivă s-a deschis în piatra macerată de vreme și licărul orizontului arătându-li-se oamenilor ca o stea călăuzitoare, blonda populație saxonă din Transilvania a ales drumul razei, migrând ireversibil către apus. După opt sute de ani de existență îmbelșugată pe malurile românești ale Birsei, Oltului, Hirțibaciului și Tirnavelor, după ce au întemeiat un stil săsesc de viață și o civilizație săsească imposibil de confundat, sașii transilvăneni se leapădă de podoabe și pleacă la fel de săraci ca Iov pentru a exista anonimi dar ferice pe Nekar, pe Rin și pe Elba, resorbiți de aceeași obârșie care în urmă cu aproape un secol i-a minat către Transilvania. Legați prin toate fibrele existenței lor de români, plecarea sașilor întrerupe nu doar „Das Mass der Dinge”, o măsură obiectivă a lucrurilor pe care au introdus-o fără greș în comportamentul lor de vecini „exacti”, dar și trăiri comune, sentimente comune, amintiri comune, chiar familii

comune de româno-sași. Prezenți permanent în filele de istorie românească, sașii i-au semnalat, la rindu-le, fără întrerupere pe români. Mii de pagini manuscrise săsești depozitate în școlile, bisericile și arhivele din Ardeal atestă prezența românilor pe teritoriul Transilvaniei încă de la Decebal și Traian. Obiectivi și exacti, corecți și imparțiali, sașii i-au mărturisit pe români în cea mai crudă lumină de care aceștia aveau nevoie: adevărul istoric, revelat în temeiul unei vecinătăți permanente, nebeligerante și nemediate de vreun nedorit intermediar: vecinătatea româno-saxonă din Transilvania; și care nu se poate acum întrerupe fără pierdere și fără durere, fără speranța că o minune ar putea să închidă zidul și să oprească exodul, înainte ca sașii să devină fragmente într-un muzeu de antichități.

— Stimate domnule Joachim Wittstock, sinteți cunoscut deopotrivă ca poet, prozator și istoric al literaturii de limbă germană din România. Apelând pentru început la activitatea Dvs. de cercetător al trecutului, v-aș întreba dacă în incursiunile de arheologie documentară ați întâlnit și scrieri ale cronicarilor sași din Transilvania. Există informații că în arhivele din Sibiu se află depozitate mii de astfel de pagini, netipărite încă și netraduse, și în care românii ocupă un loc important.

— Vă rog să nu vă așteptați decât la un răspuns pe care îl poate da un istoric literar care a intrat oarecum pe ușa laterală în edificiul istoriografiei proceselor social-politice și culturale. Pentru orientarea generală în problema ridicată de Dvs., m-am folosit și mă

folosesc de lucrările cercetătorului Adolf Armbruster, în special de repertoriul alcătuit de acesta în volumul „Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre sași — Români în cronică săsească” (București, 1980). Repertoriul cuprinde și numeroase titluri ale unor scrieri păstrate în Filiala Sibiu a Arhivelor Statului, fondul Brukenthal, printre care și peste cincizeci de izvoare inedite. Este vorba de însemnări de câteva pagini, de caiete și tomuri voluminoase, din secolele XVI—XVIII, scrise în limba latină sau limba germană.

— Prin anii cincizeci, fiind elevă la Seminarul pedagogic din Sighișoara am văzut fugăr o filă dintr-o cronică manuscrisă, pe care profesorul de germană ne-a constrins s-o privim de la oarecare distanță pentru a nu impieta asupra fragilității extreme a paginii. Era foarte îngălbenită, foarte veștedă, dar caligrafia ei părea un bazorelief erodat de timp și pe care lupa profesorului îl rechemă la viață detașând cite-un semn gigantic, cite-o literă gotică, cite-un cuvânt dilatat care exploda ca o supernovă pe cerul paginii. Am păstrat până azi o impresie magică, de care nu cred să fiți străin, din moment ce-ați pătruns în desigurul arhivelor Brukenthal...

— În anii 1981—85 am lucrat, împreună cu cadre didactice ale Facultății de filologie din Sibiu, la un volum despre „Literatura de limbă germană din Transilvania, de la începuturi până în anul 1848”, deci la un proiect destul de ambițios, rămas, în ciuda numeroaselor pagini redactate, nepublicat,

materialul fiind fructificat doar parțial, prin comunicări. Fiind nevoiți de a sintetiza materialul dintr-o vastă literatură primară și secundară, am fost obligați să ne concentrăm mai ales asupra operelor tipărite, mai ușor accesibile, luând doar în măsură restrânsă în considerare moștenirea arhivistică. Cu atât mai satisfăcut am fost când mi s-a oferit ulterior șansa de a mă ocupa în voie de surse inedite, mai noi și mai vechi, ale literaturii transilvănene. Fie chiar foarte modeste, adaosurile mele la patrimoniul literaturii tipărite mi-au prilejuit totuși oarecare mulțumire. Gîndesc la transpunerea unor epistole din Turcia, expediate în anii 1659—80 de judele sibiuan Johannes Lutsch, aflat ca ostatec la Poarta otomană; la o continuare manuscrisă a cronicii apărute în 1670: „Îngerul morții transilvan”, sau la relatări ale călătorilor prin Italia, datorate unor ardeleni care au trăit în prima jumătate a secolului trecut.

— Primele scrieri săsești datează din secolul 15. Dar încă din secolul 13 sașii transilvăneni au transmis Europei știri referitoare la români. Este, oare, imagologia săsească, un argument obiectiv al permanenței românilor în Transilvania?

— Ați schițat miezul demersurilor istoriografice ale lui Armbruster. În cărțile sale „Romanitatea românilor. Istoria unei idei” (1972) și „Dacoromano-saxonica” găsim dovezi elocvente în privința aceasta, atât din vechime, din timpul umanismului renesantist și al barocului —, cit și din vremurile mai noi. Deseori cronicarii sași au fost tentați de a-și începe expunerile cu antichitatea dacilor și romanilor.

— Pentru a rămâne o clipă în compania lui Adolf Armbruster, autorul excepționalei inițiative de traducere integrală a cronicilor săsești din Ardeal în limba română, operă gigantică, din păcate întreruptă prin plecarea din țară a autorului, vă reamintesc un pasaj din studiul introductiv scris de el în prefața „Încercării de istorie românească” a cronicarului sas Johann Filtich: „La așezarea lor pe meleagurile noastre, în plin veac XII, coloniștii germani au întâlnit aici, în sudul și centrul Transilvaniei, o populație străveche și singura autohtonă a țării: românii. De la stabilirea lor în noua patrie, acești coloniști au intrat în contacte zilnice cu populația românească, contacte ce s-au adâncit, diversificat și modulul de-alungul veacurilor. Împrejurările istorice și condițiile specifice locale transilvane au trasat cadrul exterior înlăuntrul căruia acești coloniști, de proveniență social-economică, geografică și etnică destul de eterogenă, să se alcătuiască încet și anevoie într-o comunitate etnică bine încheată, devenind cu timpul ceea ce numim astăzi sașii transilvăneni. Până la acest stadiu și mai ales de acum înainte, istoria comunității săsești este marcată, uneori decisiv, de raporturile lor cu românii, fie cu cei din Transilvania, fie cu cei de dincolo de Carpați.” Cum vă explică raporturile de bună vecinătate care au existat, în ciuda asperităților istorice, între români și sași?

carmen firan

trepte sub mare

pe atunci ne duceam viața sub mare
locuam în orașul de os
pe o colină albă de sare
prin dreptul ferestrei treceau pești
zburători
nu ridicam mina să atingem pământul
nu coboram ochii la nori
vedeam prin zid cum tremură apa
un fel de vis mișcător în surdina
o legănare de cer lingă timplă
nici de timp nu știam, nici de vină
doar că pereții se strîngeau mai
aproape
culegătorii de perle au dispărut într-o
noapte
cum nu aveam glas și nici brațe de
luptă
am rămas împietriți pe colina abruptă
celor ce încă mai trec pe aici li se pare
că am fost
că mai sîntem
trepte sub mare

e aerul plin

vine un inger
își scutură umerii, își ridică aripile

și îmi spune
primăvara asta ametește femeile
le face să zboare de la balcon
cu plase, regrete, cărucioare
e orașul plin de femei zburătoare
e aerul plin de ciorapi de mătase
nu mai ai unde să te ascunzi
unde să te mai duci
zimbetul lor prăbușește zidurile
respirația lor sufocă păsările
cad florile și se usucă pomii
apa din fluvii a fost secată de ochii lor
nu mai au îndatoriri, amintiri, rușine
a dat primăvara peste noi
îmi spune ingerul
nu ai decât să te privești în oglindă
în locul tău o femeie
își prinde stingace o gărgăriță în păr

simplă improvizatie

în catedrală s-a mutat o moară
cu mecanisme complicate
dar femeile fardate violet tot mai vin
la concertul de orgă (ținind de zgardă
cite un splendid exemplar
de prepelnicar infometat
interesat să ocupe locul din față

femeile asmut animalele cu piele
lucioasă
scuturindu-se de plăcere
și agățându-și voaletele în mecanismele
morii
părăsese catedrala dintr-o dată tăcute
cum totul ar fi o simplă improvizatie

tablouri cu orbi
imagini complicate și mute

imperială

trupul meu părăsit
de lumină și umbră deopotrivă
tu încă te mai pregătești
pentru ziua cea mare
tu încă mai visezi locul
unde muntele s-ar prăbuși
iar marea și-ar ajunge sub tălpi
mai crezi tu în vinătoarea imaginară
cînd șoimul și s-ar așeza pe umăr
întunecîndu-mi timpla.

ștergînd orice urmă

dimineața
cum chipul meu acoperit pe jumătate
de întuneric

înțelege înalt și departe
tărîmul promis
degetele tremură pe o carte
sugrumind vieți de-a valma
păsări se prăvălesc în groapa cu
nașteri
se sufocă în propria lor cenușă

nici o ardere adevărată
nimic de crezut, de iubit

cînd pină și tu te îndepărtezi
jucînd între degete zaruri truate
în cer umblă neputința
își strînge umerii de rușine
și umbrele noastre sînt înapoi
absorbite de trup
cum ai deschide fereastra
și marea ar năvăli ștergînd orice urmă

mai sînt de spus

și iată mă întorc în limpezimea
în ascuțitul minții
mai vindecată decât prima lumină
cu ochiul tot mai înalt —
acolo inima nu poate ajunge —
un inger a scăpat din brațele neatente
ale imblînzitorului de ingeri
acolo sus totul se primenește
aerului i se spune cer
chiar dacă prin el se mai înțelege
tărîmul nevăzuților
al orbilor și al altor nevăzători de
pămînt

mai sînt atîtea de spus
de întors
în acest ceas cu limbile înghețate

— Formularea întrebării oglindește nu numai telul educativ al humanismului, al liberalismului și al altor mișcări de idei recente, ci și realitatea, în măsura în care a fost adaptată acestui țel. Relații de toleranță și de sprijin s-au dovedit în nenumărate cazuri. Ele au fost posibile prin faptul că, în perimetrul unor zone întinse din Ardeal nu au dominat relații feudale clasice, de gradă superioară, iar de la mijlocul veacului trecut încoaie, odată cu inovațiile economice și sociale, a fost necesară o conlucrare mai susținută în cele mai variate domenii. Un efect binefăcător l-a avut promovarea culturii spirituale adecvată timpurilor, cum am putut exemplifica într-un studiu mai amplu, „Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800—1918” (în vol. II al „Studiilor de istorie a naționalității germane”, București, 1981).

— Un mare poet ardelean, Lucian Blaga, a fost și el sedus de preocuparea vie și stăruitoare a sașilor față de români. În penumbra ultimilor săi ani de activitate profesională în cadrul Bibliotecii universitare din Cluj, s-a ocupat îndeaproape de acest fenomen. Cunoașteți intenția poetului de a traduce în volume exhaustive articolele din presa germană privitoare la români?

— Cunoscut doar varianta prelucrată a însemnărilor lui Blaga: Iosif Pervain, Ana Ciurdariu și Aurel Sasu au publicat bibliografia analitică în două volume „Români în perioadele germane din Transilvania” 1778—1860 (București, 1977 respectiv 1983). Foarte sumar este specificat conținutul articolelor, iar în anexă sînt oferite câteva texte, atât în original cît și în traducere românească. Volumul antologic masiv pe care regretatul profesor Iosif Pervain l-a considerat a fi necesar, a rămas pînă acum doar un deziderat al celor interesați de istoria Transilvaniei.

— Plecarea sașilor este o pierdere ireparabilă pentru Transilvania. Se smulge o piatră din temelie unui zid. Pentru întreg teritoriul carpato-danubian sașii au reprezentat o forță economică influentă, un factor de vehiculare comercială dintr-o parte în alta a provinciilor române (care a activat conștiința unității naționale) dar și un agent de civilizare în Ardeal. Există vreo posibilitate ca exodul săsesc să fie stăvilît? Și de fapt, cum vi-l explicați?

— Explicația? Scutiți-mă de a vorbi despre cauzele economico-materiale, de atracția forței de muncă tinere prin sisteme de producție bazate pe concurență, despre drenarea inteligenței, adică „scurgerea minții” în direcția producției eficiente; nu doresc să comentez astfel de procese interumane a căror consecințe nebanuite și în ultimă instanță nedorite le putem constata astăzi: asaltarea din toate părțile a Germaniei Federale, surplusul de oameni. Trec și peste faptul că R.F.G.-ul se consideră, prin constituție, răspunzătoare de soarta germanilor de pretutindeni, o responsabilitate asumată cîndva, în anii de după ultimul război mondial, și care — în ciuda unei opoziții crescînde în rîndul populației, a aversiunii față de venetici, de străini, de refugiați și azilanți — este menținută din rațiuni politico-diplomatice, pentru a nu compromite legea fundamentală și angajamentele care decurg din ea.

Aș dori să mă opresc, însă, la unele momente de psihologie socială. Acum mai bine de o sută de ani, odată cu formarea Germaniei imperiale, ecuația: sașii sînt egali cu germanii, — s-a încetățenit tot mai mult în conștiința transilvănenilor, neîntîndu-se seama de protestele uneori chiar vehemente ale conducerii monarhiei multinaționale habsburgice. Școala și-a adus un aport considerabil în răspîndirea mentalității pronemțești și antiveneze, de preamărire a Germaniei, de slăvire a ei ca patrie ideală, „patrie” necunoscută însă ardelenilor din proprie experiență. Evenimente, pașnice sau războinice ale secolului nostru, au cimentat legătura cu toate dezavantajele și deziluziile care erau de suportat, în anumite perioade, prin acest atașament. În urma contactului cu realitățile germane, edificiul abstracțiunilor, ridicat în imaginația celor care trăiesc în afara granițelor statelor germane, se destramă. Cert este că integrarea sașilor în mediul german face ca particularitățile săsești să dispară treptat, specificul, concretizat în grai, mentalitate, comportament, nivelîndu-se, în ciuda unor tendințe de a-l păstra chiar și în ambianța geografică, socială a Germaniei.

Emigrarea pripită pare a fi efectul unei psihoze. Stăvilirea plecărilor — doar prin dialog și nicidecum prin măsuri administrative — și stabilizarea comunităților săsești este unul din obiectivele Forumului Democrat al Germanilor din România. Această instituție, organizată pe zone (Transilvania, Banatul, Capitala) avîndu-și sediul la Sibiu, beneficiază de condiții prielnice pentru a sprijini inițiativele economice, sociale și culturale pornite din rîndul

germanilor din țară, fie ei sași ardeleni, șvabi bănățeni sau alte categorii de populație germanofonă. Membrii simpatizanți din rîndul poporului român contribuie ca activitatea Forumului Democrat să evite exclusivismul etnic, instituția rămînînd, în tot ce întreprinde ancorată în realitățile României de azi.

— La mijlocul lui aprilie am călătorit cu trenul către Sibiu. În stînga drumului străluceau munții, în dreapta drumului străluceau bisericile din satele românești și săsești. Le-am cutreierat prea ades și am scris prea mult despre ele pentru a o mai lua de la început. Și totuși: turnul, biserica, ceta-tea, zidul, clopotnița transformată în magazie pentru afumături, ploaia cu soare, cerul, ciorile, curcubeul, iarba fluturînd pe creneluri, peste Grossplatz și peste străzile pietruite cu calupuri de andezit, Klostersgasse, orga, Untergasse, preotul protestant, confirmarea, cădelnița, șnurul cu clopoței de argint, sandalele cu butoni, șorțul cu cataramă, evanghelia închisă peste epistola sfin-tului Pavel către corintieni, curtea grajdul, șura, grădina, cimpul acoperit cu gardenii, cu margarete, panglicii și pălării, vîntul tras prin hornul mineci-ilor cu pătrățele și prin cracii iegărho-zilor preschimbați în steag, ciorapii albi, fusta de catifea, bluza de organdi și gulerul de dantelă, părul neted peste urechile acoperite de fundă, foșnetul de mătase al Sentei Dück, cea mai veche colegă de bancă din viața mea, — Senta Dück, străluminînd ca o ploaie cu soare în dimineața primei comunii. Ce se va întîmpla cu acestea? Cu bisericile, cu clopotele, cu Senta, cu slăcina agă-țată de pereții clopotniței, cu casele și piețele și acoperișele de ardezie înălțate ca niște zmeie peste pielea unui sat săsesc din Ardeal?

— Dacă exodul nu va înceta, atunci ele vor avea soarta sinagogilor, a obiectelor de cult mozaic, a cimitirelor evreiești, vor fi, adică, mărturii ale unei culturi străvechi, folosite și întreținute de o populație prea puțin numeroasă pentru a conserva singură, de sine stătător, patrimoniul moștenit. Sperăm însă ca din colonizarea săsească să nu rămînă doar ziduri mai mult sau mai puțin ruinate și lucruri roase de vreme, ci și expresia vieții, suflet capabil de regenerare.

Recent, în Duminica florilor, la Biserica evanghelică din Sibiu a fost prezentată Pasiunea Domnului, după evanghelistul Matei, de Johann Sebastian Bach. Forțe corale și instrumentiști din diferite părți ale țării s-au întrunit pentru a pregăti și a celebra acest eveniment spiritual-artistice, iar în publicul ascultător au fost și numeroși români, ca de obicei, la astfel de manifestări. În viitor se vor cînta probabil nu atît creațiile de maximă amploare ale barocului, ci cantate și motete mai modeste. Dacă însă spiritul ecumenic și de colaborare culturală va mai cîștiga teren, poate vom avea și în anii ce vin realizări de talia celei amintite și, totodată, un cadru cît de cît intact pentru ele, adică așezări ardelenesti cu oarecare, discretă atmosferă saxună.

— Serie cineva cronica exodului săsesc din Ardeal? Drama retragerii lor de pe ogoarele Transilvaniei pe care opt secole le-au fertilizat?

— Procesul de dizolvare și de autodizolvare a comunității săsești a cunoscut mai demult chiar și unele momente eroice și chiar tragice dar în ultima vreme îmbracă forme tot mai puțin pasionante. De aceea nu cred că se pretează la o tratare literară, să zicem la o prezentare romanescă vastă, cvasi-completă. În ce mă privește, m-am mulțumit pînă acum cu unele pasaje mai reduse, cu niște aspecte secundare, evitînd punerea acestei problematici în centrul unei lucrări cuprinzătoare.

Acum mai bine de un deceniu am însemnat câteva gânduri preliminare despre traiul și perspectivele vieții în Transilvania, notate pentru cei nehotărîți și nesfătuiți dintre sași. În acest text apărut și în românește am făcut puțină speculație asupra faptului că filosoful Leibnitz a concurat, ce-i drept fără succes, la ocuparea postului de cancelar al Ardealului. Efectul retoric, de oratorie cetățenească în rîndurile cititorilor a fost, cred, minim. Eu însumi m-am ales totuși cu un câștig remarcabil, clarificîndu-mi-se bine, și mai bine, simțămîntul că țara din arcul Carpaților merită a fi în mijlocul aspirațiilor noastre. Vă mărturisesc că mă preocupă mai mult alte faze din viața ardelenilor și anume perioada postbelică și anii cincizeci. Acest interes s-a materializat sau este pe cale să se concretizeze în două proze de întindere. Prima, „Confirmat și sigilat” oferă, pe baza jurnalului ținut de un notar într-un orașel provincial o imagine a anilor de după sfîrșitul războiului. Cea de a doua, încearcă să documenteze trăirile generației ajunsă la oarecare maturitate în preajma anului 1960.

Sânziana Pop

ion

horea

EPIFANII

* * *

în noaptea asta gîndu-î suit pe baricadă un semn al libertății mai biruie pe sus. rămin destui în urmă, sortiți destui să cadă și-n fața lor, pustiu, ei înșiși parcă nu-s! din ce păru că-i dreapta menire, drumul mare al neamurilor lumii, se-nchipuie altfel, pe baricade suie din timpuri o chemare și vezi, în fumul zilei, o dungă de drapel. minciuna doar, purtată prin țirgul ei, ca ursul, mai stă nerușinată-n savante draperii. dar riurile țării își știu de veacuri cursul în limpezii adevăruri ce nu mai pot pieri. aduceți lucruri moarte și spargeți caldarimul, și sui pe baricade, romantic, gînd al meu! peste ziduri apare de undeva, tărîmul cel drept al libertății, cel așteptat, cel greu.

* * *

cu voi trăiesc, părinți ai Romei mele, în plingerile voastre din scripturi, cit negustori mai sînt să mă însele sub focul dreptei voastre-nvățături. mormint rămiie-mi gîndul în vecie de-ar fi să-ntoarcă drumurile lui a celuia știut la-mpărăție cum altu-n cartea vremurilor nu-il fărîmă fie-mi oasele sub roată de-ar fi să uit o vorbă din ce-a spus cînd crucea lui luci pe țara toată cu munții-ncinși de flăcări la apus! suiți-mi carnea-n furci, de-ar fi din gloată să fiu pe urmele trădării dus!

* * *

știu, într-o zi o să piară, nimenea n-o să mai spună nici un cuvînt, și din toate sperlă în vînt o să fie. știu, și de-aceea mai spune, caută-n suflet și-adună, chinuie-un gînd și mai umple petecul tău de hirtie. asta-i podoaba lăsată, boală, iubire și rugă, nimeni din spate nu mină boteiul de gînduri la vale. ție, tu însuți stăpînul, ție, nemernică slugă, vai, cite nopți fără urmă cad la picioarele tale! nu-i de mirare căderea, vorbele nu-s de ocară, dealuri se-nalță din toate, drumuri ce-n veci nu se gată, oamenii vin de departe, țară se leagă de țară munții le string împrejururi liniștea lor depărtată. nu ești profet în pustie, du-ți omeneasca povară, spune, mai spune de apa, de luntrea, de lumea uitată!

* * *

mă dau bătut, sînt gînduri ce nu vor să se-arate oricît mi-ar sta privirea bătută de-un perete către-o cenușă-a vremii cu urma de corlană din străvechimi săpată prin țara Transilvană, dar cine-s eu? ce cruce să duc? din ce credință, cînd clopotul îi știe pe toți într-o privință și bate-n unduirea durerilor în dungă prin dealurile mele din urmă să-i ajungă. un rug înalt mai arde, și sufletul în funii îl duc în neodihnă ca robii și nebunii, sub flăcări din răscoale țărani mei îl mină, o zi un veac îmi pare și-un veac, o săptămînă, prin munți în sus pe Crișuri, asupra iernii, iară în veci să nu se stingă-n zăpezi și să nu piară nici dum deasupra porții-n cetate să rămînă, nici urmărit la dunga pădurii ca o fiară.

* * *

singur pe coastă, așteptam să răsară, cite-un foc mă-nsoțea, mai înjos, mai însus, și cădeam în lumina ei, în sălbatica pară a visării, înfrînt, răsvrătit și supus. unde mă duci, fără somn, vorbă amară, nu vezi ce piersici deasupra, și jos, ce gutuif și ce liniște peste tot în hotar peste porumburi, cum în lume nu-il era atunci tirziu într-o vară, și eram eu cu luna, amîndoi, și cînd m-am pomenit în frunza rară au început să cadă cețuri și ploi.

* * *

apoi au venit foarte mari tristeți, vremuri grele amenințări de moarte prin singurătățile mele ca podul de la poartă, bătrîn ce părea să se rupă sub carul cu fin înainte și după, și după, au venit și s-au dus, și-au venit cine să le arete pe toate? veacul acuză necentenit piatra-i zdrobită sub roate

Lucrașorul

9

bucur crăciun

ÎNAINTE

DE A ÎNGHEȚA

Înșisem devreme și după panta ce cădea din ușa internatului apa înghețată, ca un riu, urca pe deasupra drumului, o cocoasă lunguiată plină de movile negre, verzui, apa. Din coridorul luminat slab mă striga și i-am arătat că am luat-o; și am întins mîna în lături și privirea puțin întoarsă peste umăr cit am văzut beculuț.

Am intrat în apă, de la început peste genunchi și se da la o parte ca noroiul, nu era înghețată încă ci încerca să se înghețe și nu se încheșase ci era la mijloc. La asta nu mă gândisem niciodată, că e o vreme cînd înainte de a se îngheța e doar groasă, ca un noroi. Dar ei vroiau apă, azi era rîndul meu și unde dam cu găleata era tot așa, groasă și nu luam.

Am mers mai în sus, mai spre cocoasă; acolo, cu găleata tot loveam în părți și nu intra. În urmă fostul depozit, subțire, lung, înalt, era albit de chiciură. Se albisera toate crengile copacilor ce se vedeau, căci se vedeau doar crengile, restul era în josul gropilor, ca niște pîlni de bombardament. Și pe deasupra, reflectorul din turnul foisorului mătura o lumină galbuie.

Pe apă lumina se plimba abia vizibil; nu se aduna în străluciri, în margini irizate, în ochi de străfulgerări; ici, colo, cite o pată galbui, stearsă, pleca și se întorcea ca o umbră.

Am mai înaintat. Și dincolo de cocoasă i-am văzut, pe ceilalți, într-un șir. Veniseră de undeva, dintr-un sat, căci erau îmbrăcați în haine multe și pe cap aveau trași saci. M-au strigat, după ce trecuse vreme destulă și îi vedeam și pe ei că tot dădeau cu gălețile de pînză în apă și nu luau, nu puteau.

Unul mai din fața șirului strigă iar, dar abia se auzea și am rămas cu mîinile trase în lături, nedumerit. Veni altul, mai în față, înaintînd greu, cu mîinile tot în lături, bătînd aerul cu găleata. Am auzit că zice: și pînă nu se lasă seara să nu treci de hotarul vostru că te spunem; că ai vrut să fugi.

M-am uitat cu frică la el și nu-l vedeam fața dar, după ceva, poate nu numai vocea sau mișcările trupului, prevedeam că e colonelul, cel care în subteran se băgase cu gamela la rînd. Niște raze de lumină pierdute, după ce trecuseră prin cine știe ce spărturi

pătrunseseră atunci în subterana a cincea. Știu că-i luminase chipul și buzele. Apărut deodată se trase la rîndul nostru și-i întinse imediat gamela în dreptul lanțului de picături grele, venite și ele, ca și lumina, prin cinci nivele suprapuse, mai bine zis prin întimplătorul horn al găurilor sinistre, suprapuse acolo. Cu capul băgat adînc între umeri, cu gulerul ridicat, tremura și se ferea de picăturile ce se mai nimereau și peste noi. Stringea cîteva picături în gamelă și apoi le sorbea lute, cu mîna tremurînd și risipindu-și puțina apă pe bărbie și manta. Cînd a apărut „ultul” și i-am strigat mai mulți, colonelul, colonele, uite e la rîndul nostru, îl putem prinde, e aici, el stătea cu mîna întinsă, cu gamela spre picurii grei și murdari, murdar și el, cu mantaua ruptă și desfăcută, fără nasturi; se îngrijea doar să soarbă mistuit de o arșiță, parcă și surd și orb.

Se auziră tropăiturile careului; cînd se auzeau, cînd deloc. Cocoșa dealului apei mă despărțea și mă înstrăina de ei dar nu eram cu nimic mai altul decît cel de dincolo de cocoasă, de-acolo de unde nu numai că-i vedeam dar îi și auzeam la ora aceasta a zorilor. Distanța dintre mine și cei din sat se tot micșora: dam cu găleata în stînga și în dreapta și stropii sudorii îmi săreau pe apa negricioasă și se duceau încolo săltînd ca niște pietre aruncate înadins, razant.

Tocmai voiam să zic și eu ceva căci făcusem tot timpul și eram de ațita vreme la cîteva pași de ei; și atunci am văzut că mi-a intrat găleata, într-un fel de bulboană și am scos-o plină, șiroind. Și o țineam așa, îndobitocit parcă, o țineam cu mîna întinsă în lateral, ca pe ceva scîrbos.

M-au văzut. Și deodată au început toți a se împinge spre mine, lovindu-se între ei, bătînd aerul și icnînd. Am făcut tot ce am putut și am ajuns dincolo de cocoasă, spre internat: erau în urma mea și nu se opriseră cînd am ajuns aproape de margine, cînd drumul se înălța invers, spre pragul depozitului. Din găleată mi-a rămas o jumătate, nu mai era poate nici atît. Am pășit cît am putut de larg și ridicam picioarele pînă mă loveam cu genunchiul de fundul găleții. Panta am urcat-o aproape pe burtă, în patru labe, apa ieșea afară din găleată la fiecare mișcare, mi se părea că stau pe loc; am zis că nu mă mai uit în spate și totuși la fiecare salt înainte îi vedeam, dar cînd le-am simțit răsufletul nu m-am mai putut uita. Știam că nu mai are rost și atunci mi-a căzut și mîna și am simțit cum apa mi se duce pe sub gît și piept, apoi cum șiroie la vale.

SCRISOARE NETRIMISĂ

Am intrat în compartiment și ceilalți au venit unul cite unul; becul era ars, era întuneric, doar foarte pieziș lumina intra venită de sus, de afară, luminînd ca un abur fulgii. Parcă de la început l-am recunoscut printre ei pe băiatul lui Ștef. Locomotiva a țipat de citeva ori și a suflat aburi groși și largi și aceștia s-au risipit greu. Era cald, era o pace unică, toți făceau dar se ivise ceva în ajutorul tăcerii, ceva care sprîjinindu-se pe ea o făcea să adie dinspre unul spre altul (legîndu-ne șinele), eliberîndu-ne de toate precedentele, reducîndu-ne la cite un vis al fiecăruia, poate acela de a putea să conțezi ca parte bună, ca mădular bun. Era cald; și mi se părea că nu pot să-mi anihiliez tendința bizară a unui suris egal, ceva ce îmi antrena tot obrazul, chiar și fruntea și gîtul. Buzele nu mi le puteam trage la loc, deși mă forțam; pornisem și eu tot mă luptam cu buzele și nici nu știu pe unde băiatul lui Ștef începuse un cîntec nemțesc, abia îl șoptea; nici nu avea voce dar era exact bine. Și trenul mergea parcă pentru todeauna, ca o pernă, ca o sanie; și înăuntru adierea aceea nu înceta.

De fapt, din acest moment, compartimentul (reîntors din timpul acela) nu poate fi decît larg, cam cît patru. Acum e doar liniște înăuntru, nu se mai aude acel scîrșnet prietenesc al incheieturilor, tensiunea materialului e înghețată, nulă, nici cîntecul șoptit și nici respirația și nici adierea. Acum e mereu liniște: ei vorbesc din diferite locuri, cu buzele deschise, dar nu se aude nimic. Zimbetul meu este întins și egal, nici nu-mi mai vine să-l ascund. E egal ca o operație; cit s-a tăiat s-a tăiat, atîta rămîne tăietura, ca un rinjet. Nu mai e nici cald, e distantă mare între lucruri, unul aici, altul tocmai acolo, nu poți să le atingi, nici ele nu se pot atinge.

Întunericul e prăfos, nu bezna nopții și tăietura aceea piezișă, cît o linie de lumină doar lingă fereastră, ci întunericul pe care îl poate aduce împisirea aerului cu un praf gri, dens ca aerul, ca o cenușă. Trenul nici nu mai oprește, merge egal. Firele de telegraf arcuite mult, încovoiate sub zăpadă, satele ici colo deslușindu-și cîteva acoperișuri înzăpezite, absorbția oricărui zgomet, acum nu mai erau; acum abia de afară intra în compartiment semn sonor; desfigurată, lung, lat, răsucit într-o ten-

siune diagonală, mergea înclinat de parcă se deschisesse pămîntul și ne tot duceam. Fulgii se auzeau bătînd în geam, ca boabele de grindină, sirmele pline de zăpadă (dar ce greu se vedea afară prin ceața cenușii împislite) țiuiau cînd trenul se apropia de stîlpii de telegraf. Aerul fișia ca o parasută ce se deschide despletindu-se. Din depărtări se auzeau urletele haitelor cu atîta limpezime. Între sate zăpada se muta în convoaie lungi, vuind, ca niște avalanșe. Buzele li se mișcau întocmai ca atunci cînd îți intră praf în gură, deodată și vrei să-l scuipi și nu merge și gura îi se strepezește și te blochezi.

Abia îl deslușesc pe tînărul neamț; cu cită repedeziune praful se depune pe toți, cit de iute crește stratul de cenușă.

Sînt nevoit să-ți scriu despre el abia acum, cînd am citit că s-a aruncat pe geam, în Berlin. Fiindcă atunci, demult, în prima vacanță de iarnă cînd tu erai în lumea asta și nu atît de departe, simțeam că a-ți fi povestit despre el ar fi fost ca o exaltare, ceva ieftin și eu știam că nu asta însemnase întîlnirea aceea. M-a paralizat, de cum a apărut, asemănarea cu tine, iradierea aceea a forței total descoperite, în stare să dispară deodată, cînd ai întors privirea. Nu pot spune că nu am intrat în compartiment încărcat de un sentiment contradictoriu; abia așteptam să ajung la ai mei, tata, mama, bunicii trăiau, mă așteptau; era prima mea lipsă de acasă. Și în același timp nu puteam să mă prezint în fața oamenilor cu mindria de a fi student la a. Mă copleșea ceva în această întîlnire care mi se părea doar înfruntare și nu știu de ce mă simțeam vinovat. Deși implicat, parcă nu eram responsabil de a fi ce eram, în eventualitatea că mi s-ar fi spus că privesc mindru spre careva (deși cit de aproape fusese examenul și încă ceva). În același timp, sentimentul acela de vină provenea dintr-un fapt real, acum crescut pînă la a fi devenit paradox. Totul se trăgea de acolo cînd în timpul examenului la a., între probele eliminatorii și celelalte a trebuit să vin acasă și într-o singură zi, umblind de nebun cu bicicleta lui Ottelo, să obțin de la arhiva Fabricii de Tablă, actul de angajare al lui tata, ziua, luna, anul, referințele și foaia de renunțare la atelierul particular; în caz că nu as fi adus actul (căci îmi lipsea de la doșar) nu as mai fi putut continua examenul. Eram atît de departe de examen, de București, cît umblasem leoarcă de sudoare, bătînd drumul între fabrică și arhivă și sfat încît atunci cînd oamenii mă opreau (și cît însemna fiecare oră) și mă întrebau dacă am renunțat la a., fiind în plin examen în cetatea C., cred că cei mai mulți se convingeau de contrariul, deși le spuneam că nu, că nu renunțasem și acum nu umblam să mă lîpesc pe la vreo școală tehnică, prin Brașov, cum făceau mulți aluzie.

Așa că intrarea mea în compartiment însemnase o urcare în acut a presiunii contradicției între dorul de ai mei și nesuportarea evidentei existenței mele împlinit de situarea în categoria celor care au biruit. Și astfel, apariția aceluia om, adică descoperirea lui printre cei din compartiment, se alimenta dintr-un precedent sensibil sau mai bine zis de extremă sensibilizare. Identificarea ta cu acest om, tînărul neamț, acum mai subzistă doar prin acea permanentă iradiere, singura ce nu s-a umplut de praful cenușiu al aerului împislit. Teama că mă desparte de acel adevăr mult mai mult decît decalajul, inadecvarea mă descompune în termeni cu adevărat inadecvați unei, măcar, sumare recomperi.

Abia îl văd, praful îi întunecă înainte de a-l acoperi. Fata de lingă el, cea pe care nu o cunoaștea nimeni, acum era în colțul dinspre ușa și stătea cu mîna întinsă pe deasupra tînărului și apuca perdeaua de la geam, ținîndu-se de ea. Băiatul lui Ștef dădea din mîna în ritmul cîntecului. Ceilalți scuipau cenușa pe alocuri umezită, curățîndu-și gîngiile cu degetele. Doar ei, iradiînd, privește spre mine și eu nu mai pot să-i văd ochii. O lipește pe fată de el și cum trenul alunecă în jos amîndoi se sprîjină de mine, cu mîinile fiecare pe umerii mei, ei în picioare și eu pe banchetă.

Iradierea acum se manifestă ca o vibrație, sau mai bine zis însoțită de o vibrație. Zimbetul meu este oprît la cota maximă și nu mai oscilează cu nici un grad. De afară șuieratul căderii și colinele de zăpadă zburînd compact asurzesc și contrazic imobilitatea dinăuntru pînă la nimicire. Adierea atingerilor argintii este o părere, o simplă ipoteză. Praful îi acoperă și îi întunecă tot mai mult. Frigul și praful sînt singurele evidente; și iradierea lui, a celui tînăr cărău de cum l-am întrezărit i-am simțit-o ca și iradierea ta. Și în același timp de început i-am și zis, nu fără o bucurie, Reiner Maria Rilke. Singurele lucruri comensurabile au rămas numai iradierea și praful și poate, deși nu as mai putea fi sigur, zimbetul meu fără motivație, încercînd să se retragă spre un prag de-acum și el plin de praf.

Urmare din pag. a 3-a

Instituția prezidențială

vrem să ne lăsăm apăsati de trecutul recent și ne căutăm salvarea într-un simbol care unește acest trecut cu un viitor imediat, nu putem nici să fim absenti din propria noastră permanentă. Vedem prezentul mărit exagerat și vedem totodată forța de conservare ce reușeste să se impună timpului. Pentru aceasta avem încă un simbol intrupat, desigur un simbol prezidențial.

Mai există și un timp care nu a fost niciodată, un viitor fantastic, sau poate fantazist, care, așa de straniu cum parcă s-ar putea să ajungem să îl trăim, după cum s-ar putea să fie o simplă iluzie. Avem nevoie de un timp ireal, care să difere mult de timpul de acum, fără a fi o aberație, care să poată să fie chiar dacă, pînă la urmă, nu va fi să fie. Și în acest viitor potential ne regăsim pe noi înșine. Simbolul acestui viitor este un al treilea dintre candidații noștri. Imaginea noastră de sine o construim, sub aspectul inserției noastre în timp, sub acest întreg aspect: conectare a imediatului, trăire a permanentei unui caracter și voință a unei totale schimbări — întregul aspect simbolizat de trei personalități politice. Nu cuprindem fiecare în

sufletele noastre aspirația la a ne vedea în această complexă imagine triplă. Fiecare participăm, cu conștiința și cu inconstientul nostru, la afirmarea și atestarea prevalentă sau exclusivă a unuia singur dintre aceste simboluri constitutive ale identității noastre de sine, dar națiunea noastră, în ansamblul ei nu se regăsește decît în această sumă de simboluri ale unor candidați, în favoarea cărora s-au exprimat adeziuni concu-dente statistice.

La această imagine de sine a națiunii nu pot să nu participe simboluri satisfăcînd valentele ființei noastre interioare. Eul nostru parental este satisfăcut de unul singur dintre candidați. Mai exact, unul este pe deplin substituitul acestei componente structurale a personalității noastre consolidînd sau înspăimîntînd eul nostru unic, autentic și amenintat. Un altul intrupează eul nostru adult, precum un al treilea este chiar eul infantil din noi (aici în sensul de ghidare a pulsuniilor înspre originalitate, înspre ipostaze cutezătoare sau ludice). Faptele sînt atît de evidente încît atribuirea rolurilor nici nu mai trebuie, măcar făcută explicit. O personalitate întreagă, este evident, nu o constituie cu adevărat decît cei trei candidați împreună. Putem ajunge să credem că, în adevăr, ei sînt în mai mare măsură simboluri decît factori politici autentici și activi ca atare. Într-o asemenea situație nu se poate decît regreta că tara este obligată la o opțiune. Aceasta va reveni la o sîrăcire a propriei identități și cred că sîntem foarte mulți care trăim tristetea necesității de a alege. La începutul sanselor sale democratice tara are nevoie să se reflecte deplin pe sine în instituțiile sale, dar domnii Ion Iliescu, Radu Câmpeanu și Ion Rațiu sînt un singur simbol în timp ce nu sînt și o

singură persoană. Perfecti în ipostaza comună, simbolică vor aduce frustrări — oricare dintre ei — odată lipsiți de partenerii săi. Fie ca frustrările noastre să fie pur simbolice. Tocmai pentru că vom fi oricum dezamăgiți de alegeri, cită vreme vom încerca să ne stabilim prin ele o identitate realizată ca urmare a identificării structurilor eului cu acel care se oferă să ne reprezinte, ar fi bine să încercăm a ne stabili pe o cale cit mai rațională identitatea. În locul confuziei dintre personalitatea noastră și cea a candidaților noștri, confuzie care generează multe din tensiunile politice și violentele de azi, o examinare rece, calculată a programelor și mai ales a realităților relevante de comportamente politice. Iar semnul bunei credințe a unui candidat, sub raport psihologic, este clar: el însuși tinde să se refuze ca simbol și să se ofere examinării raționale, constituente, logice și complete; el însuși calmează și nu excită pasiunile unui popor de mare noblețe dar avid de simboluri, pentru că a trăit privat de propria-i identitate. Luînd distantă vom ajunge să adoptăm poate în locul simbolurilor structurilor de personalitate simboluri ale voinței sau intelectului. Recunoșc a avea deja, eu însumi, o mare atracție, pentru bravi și hotărîții noștri militari, pentru o muncitorime dornică de adevăr ca și pentru intelectualitatea, mai tînără sau mai vîrstnică, atît de subtilă dar și de obiectivă.

Se mai poate proceda și invers: cine are vocația simbolului să rămînă simbol pur. Parlamentul este o formă democratică de conducere și pentru că nu poate contamina tendința umană la identificare. Instituția prezidențială poate oricînd corupe emotivitatea noastră prin abuz de simbolizare.

O nouă decadă literară

În această pagină, în primele 16 numere ale noului „Luceafăr” au apărut 16 nume de (foarte) tineri poeți, prozatori, esești (și un dramaturg). În majoritatea cazurilor aceste apariții au însemnat pentru autorii lor o re-debutare. S-ar putea spune însă (cel puțin metaforic) că acesta a fost adevăratul lor debut. Sintem în primul an al unei decade intru-totul deschizătoare de drumuri: de la cele politice până la cele administrativ — sau pur-literare. Ca (foarte) tineri scriitori, chiar dacă ai publicat înainte — fiind observat și de critică — parcă tot mai bine-ți șade să debutezi în '90.

Despre caracteristicile literaturii pe care o vor scrie tinerii profesioniști ai următorilor 10 ani cred că nu se poate vorbi înaintea apariției unei (unor) **antologii reprezentative** sau înainte de prima (a doua) publi-

care în volum a celor care vor compune nucleul unei noi promoții. În legătură cu diferențele (și asemănările) cu optzeciștii — de exemplu — mi se pare prematur a ne pronunța. Cine poate ști ce ne va aduce prima decadă literară a unei cu totul alte perioade de istorie românească?

Cele 16 nume apărute în numerele de până acum din acest an vor „face” această pagină a revistei „Luceafăr” pe tot parcursul lui 1990. Ar fi — credem — un mult mai mare câștig **impunerea** a 4—5 (să zicem) tineri scriitori decât **uitarea** celor 50 de posibili debutanți ai „principiului” **un număr — un nume**.

Și o — absolut necesară — mărturisire: în ultimii ani două nume s-au legat în adincime de soarta literară (și chiar existențială) a — pe atunci — viitorilor nouăzeciști: Mircea Martin și Laurențiu Ulici. Fără efortul afectiv, moral și intelectual, fără climatul — literar firesc și chiar efervescent (creat „în familie”, în răspărul condițiilor „publice”), fără orele (de multe ori nocturne) ale ceneclurilor din taberele studențești, fără săptămânalul ceneclu „Universitas” — pe care toate ni le-au prilejuit (pe lângă alții) mai ales Laurențiu Ulici și Mircea Martin, nouăzeciștii s-ar fi aliniat la „startul” anilor '90 cu un cu totul alt „antrenament” și doar cu improvizate „echipamente” aduse de acasă, de pe unde-ar fi putut fiecare...

Cristian Popescu

O nouă generație

de faptul că promoția 90 — căreia n-am greși dacă i-am spune și promoția revoluției — este o realitate certă a peisajului literar nu cred că se mai îndoiește cineva dintre cunoscătorii literaturii contemporane. Grupul de scriitori tineri afirmat cam din 86—87, adunînd în doar doi-trei ani aproape o sută de nume, e la această oră suficient de constituit pentru a nu mai putea fi trecut cu vederea. Chiar această pagină pe care de la primul număr noua serie a „Luceafărului” le-o dedică nu-i decît expresia recunoașterii ineludabilei lor prezențe. De altfel, nimeni nu contestă existența unor scriitori tineri în elipa de față (alții, firește, decît optzeciștii care nici nu mai sînt tineri la media lor de 35 de ani). În schimb e contestat, mai ales de către optzeciști, statutul lor de promoție autonomă înăuntrul unei generații. Am citit cîteva asemenea contestări, unele recente de tot, și am înțeles că sursa lor e mai curînd mica vanitate paternalistă, poate și gelozia fratelui mai mare față de mezin, decît examinarea serioasă a literaturii scrise de acești tineri. Există însă, și încă la vedere, o seamă de trăsături de ordin pur literar ca și de ordin sociologic care atestă și totodată definesc particularitățile de promoție ale scriitorilor în discuție.

Una ar fi afirmarea lor grupată, precum a optzeciștilor și, mai devreme, a șazeciștilor, altfel zis caracterul **exploziv** al impunerii în peisaj. Din asta deducem că avem de-a face cu o promoție de margine, cu care începe sau se sfîrșește o generație, pentru că — am argumentat pe larg cîndva — din triada de promoții a unei generații, cele de margine, sau extreme, au caracter exploziv pe cînd cea mediană e implozivă. Cum nu poate fi în chip obiectiv sfîrșitul unei generații (s-ar contrazice această regulă, valabilă în toată literatura română de la Eminescu încoace, căci promoția 80, vecina imediată a acesteia de acum, e tot explozivă, reprezentînd deci ea sfîrșitul unei generații, și anume al generației 60—70—80) rămîne să considerăm promoția 90 drept prima promoție a unei generații noi, a generației de la cumpăna mileniilor. Alta ar fi, de data asta în planul literarității, tendința (de nuanță postmodernistă) de reordonare a

retoricilor în baza radicalității atitudinii generale față de realitate, înțelegând aceasta ca succesiune infinită de oglindiri subiectiv-obiectiv, documentar-fictiv, text-intertext. Poetul, prozatorul și dramaturgul nouăzecist e tentat să schimbe mai puțin în interiorul genului și mai mult genul însuși, ceea ce conduce nu doar la ștergerea granițelor prin împrumuturi și contaminări între genuri ci și la reconsiderarea „textului” ca loc geometric al viziunii tradiționale, al celei moderniste și al textualismului. Deocamdată, procesul edificării unei retorici specifice (poate, odată, și al unei estetici generale) e la început și, ca atare, deschis spre imprevizibil, dar chiar incipient fiind, nu e mai puțin vizibil. Nu peste multă vreme, toate aceste chestiuni se vor lămuri prin cărțile celor implicați. Adică ale celor pe care, într-o ordine absolut aleatorie și, desigur, incompletă, îi numesc aici: Cristian Popescu, Horia Gârbea, Ioan Es. Pop, Daniel Bănuțescu, Augustin Ioan, Vlad Niculescu, Cătălin Țirlea, Ion Manolescu, Marian Ilea, Lucian Vasilescu, Ovidiu Verdeș, Andrei Bodiu, Marius Oprea, Caius Dobrescu, Rodica Purniche, Simona Șerban, Andrei Damian, Simona Popescu, Diana Manole, Alexandru Baghiu, Dan Silviu Boerescu, George Arun, Nicoleta Pavel, Letiția Olaru, Petru Barbu, Bogdan Teodorescu, Iulian Costache, Salvina Adam, Paul Viniciuș, Mihai Gălățanu, Petru Dunca și mulți, mulți alții.

Laurențiu Ulici

Obsesia identității

Lumea este, în general, refractară la luarea în considerare (și în considerație!), a unei noi generații literare. Este reamintită, cel mai adesea, ideea-canon a lui Thibaudet, conform căreia acreditarea unei „generații” se face de trei ori într-un secol. Tabuizată, ea impune consensual (?) o anumită ritmicitate, care, mai niciodată, nu poate fi transpusă în chip fericit de practica istoriei literare. Și atunci încep artificiile de calcul, mai mult sau mai puțin ingenioase, inadvertențele, cazurile de dublă/multiplă paternitate și, respectiv, apartenență, ba chiar scrișturile din dinți apodictice. Unitatea de timp prestabilită înlocuiește uzul intuiției critice și se ajunge la a cătuirea de paradigme arbitrară, clasificate apoi prin repetiție și tocite (la propriu, la figurat) în școlile de diferite grade.

Deci, cum să admitti existența unei singure, mari și cuprinzătoare generații postbelice, care să se întindă, să zicem, de la momentul „Albatrosului” și al Cercului literar de la Sibiu pînă înspre anii '80, cînd, între fruntariile ei, ar trebui incluse serii de creatori atît de neasemănătoare între ele, prin prisma sensibilității, dar și a contextului socio-istoric reverberat intra-literar? Îndrăzneala e și mai mare atunci cînd cutezi a „băsnii” cum că, odată recunoscută generația optzecișt-desantistă, aceasta nici că are timpul istoric necesar creșterii și dezvoltării (darmite al disipării degenerative!), că, pe nesimtite(lea), o alta îi uzurpă, într-un inedit „de-a v-ați ascuțea” (omagiu discordant amoros predecesorilor), locul ne firmamentul istoriei literare!!! Efectele sînt lesne de imaginat, climatul temperat — continental abia restabilizat fiind amenintat de prea puțin benefice (acum) tornade, cicloane, taifunuri și — ei, hai? puțină imaginație lingvistică! — „tsunami” devastatoare. Și, mai ales, imprevizibile în ireverențiozitatea lor!

★

Scriitorul nouăzecist este prea puțin asemănător cu confratele său într-o măsură efectiv neatînsă de imediat predecesorii săi. Asta în condițiile în care, reiau, el este solidar cu sine prin generația sa. Fireștile nesincronizări ale preopinienților angajați în discuțiile de ceneclu impun, mai apoi, deloc paradoxal, cu pregnanță constructivă, o mișcare de ansamblu unitară tocmai în marea ei diversitate (personalități umorale, structuri artistice, grile de receptare, teme și genuri/subgenuri specifice).

Inventarul nominal al generației conține autori bine individualizați de creațiile lor (publicate, deja, în volum sau în excelenta colecție „Cartea cea mai mică”, inițiată de Paul Nancă la revista studenților bucureșteni care a prilejuit semnificative debuturi pe 32 de pagini, precum și în coloanele multor reviste literare, atît în Capitală cît și din, practic, întreaga țară — Iași, Cluj, Timișoara, Brașov, Sibiu, Oradea, Tg. Mureș, Constanța, Bacău etc.).

Important este de observat că, nu se practică exclusivismul de gen (numai poezia sau numai proza sau numai teatrul), el fiind deschis nu doar stilurilor diferite, cît și posibilităților diverse de exprimare literară. În plus, foarte rar nouăzeciștii sînt doar poeți/prozatori/dramaturgi/critici literari. Polivalența celor mai mulți o dovedesc însesi textele lor, acoperind un spectru literar extrem de larg și de variat. Astfel, Cristian Popescu a publicat volume de poezie (**Familia Popescu**), în „Cartea cea mai mică”, nr. 4 și **Cuvînt înainte**, la Ed. Cartea Românească, însă, în reviste, numele său este întîlnit sub articole de critică și esuri. Daniel Bănuțescu a ezitat mult pînă a se hotărî cu ce anume să debuteze — poezie sau proză. Pînă la urmă a învins contextul publicării sale și **Ziua în care am fost publicat** („Cartea cea mai mică”, nr.

și hotărîre, șampanie!, pornind de la titlul uneia dintre nuvelele sale. Cred că numărul articolelor de critică literară semnate de Simona Popescu îl depășește sau se află, oricum, la paritate cu cel al poeziilor apărute, deocamdată, numai în reviste. Prozatorul Cătălin Țirlea (**Povestiri cu pensionari**, „Cartea cea mai mică”, nr. 3), a mai publicat și eseistică. Poetul Radu Sergiu Ruba desfășoară o susținută activitate publicistică în calitate de coordonator al revistei în braille, iar Augustin Ioan aparține, nu întîmplător, critica de arhitectură. De fapt, publicistică de factură, în general, culturală au făcut și fac majoritatea colegilor noștri.

Dar, poate, cazul cel mai spectaculos din punctul de vedere al întînderii domeniului de creație îl constituie Horia Gârbea. Deși în colecția mereu amintită, id est „Cartea cea mai mică”, a debutat cu placheta de poezii intitulată **Copilăria secretă**, multe alte versuri ale sale fiind publicate de revistele literare (nu numai studențești), aceleași i-au tipărit și o suită notabilă de articole critice, pentru ca apoi el să se afirme ca un veritabil dramaturg.

Textele acestor autori reoprezintă cauzele și efectele unor experiențe ontologice, decantate social, re-prezentate literar și beneficiînd, apoi, de o anumită orientare morală (identificabilă atitudinal, în subtexte sau explicit în intervențiile teoretice, ca și în practica unei anume scriituri), care le reprojecțează, cu forță de pătrundere sporită, în social. Poezia, ca și proza, de altfel, este una angaja(n)tă. Ea pleacă de la contactul (i)mediat cu „realitatea”. Poetul este un observator observat. A scrie devine echivalent cu a te scrie, dacă nu cu a (te) rescrie în circumstanțele unei intertextualități conștientizate.

Practic, în mod apocrif, poetul scrie un poem pentru fiecare formă a existenței (Ramona Țirlea), falile ontologice justificîndu-se numai pînă în momentul în care scriitura intervine reordonator: „rupt direct din viață / precum pagina de ziar proaspăt iese / de sub rotativă / acest eveniment ar trebui relatat / cu lux de amănunte chiar vînzătoarelor din piață / înfășurate în șorturi murdare”. Distanțele sînt asimilate dureros pentru a fi, apoi, abolite cathartic: „se face în jur o plajă fantastică / vederea de pe mare îmi ajutează mincile liceale / sub matricolă exist ca sub cerul de martie” (Radu Sergiu Ruba); „eram foarte trist și-mi puneam multe speranțe în asta mi se părea că dacă o să stau așa mai mult timp și o să / observ cu atenție ce se întîmplă / o să les cumva cîștigat” (Daniel Bănuțescu); „Asta-i tot ce-ăș vrea si eu de la viață” cînd s-or strica manechinele astea, de-acum din vitrine, să le facă pe-alea noi după chipul meu, să-mi semene. Să se mîndrească și copiii mei cînd or trece prin față pe la „Adam” (Cristian Popescu). Personajele poeziei nouăzeciste sînt permanente bintuite de această obsesie a identității (ultimul dintre cei citati scrie un faimos poem despre propriul său **Arbore genealogic**, pe urmele sale călcînd imediat destul prozeții), raportată atît la conștiința lucidă a unei continue dedublări în oglinda textului cît și, anxios, la posibila pierdere de personalitate prin angrenarea în marile ritmuri ale mecanicii supraindividuale.

Disecția anatomic-intertextuală a lumii și a sinelui, cu corolarul ei fantastic aleatoriu, nu reprezintă un scop în sine, un capăt de drum probabil al aventurii textual(iste). Odată de-structurată, lumea (textului) nu este expusă cititorului în chip de mostră edificatoare și abandonată apoi într-unul din sertarele memoriei asociative. Din acest punct de vedere, implicarea în ordinea morală a textului (lunii) este superioară celei profesate de mulți dintre optzeciști și desantisti. Întruparea unei mitologii contrastive a cotidianului, re-făcută cu o la fel de delicioasă acribie antropo-filologică nu mai constituie dezideratul estetic al procesului semnificat. Proiecția ludică reprezintă pentru nouăzeciști nu textul, ci abia pre-textul. Lumea din text nu este doar trăită, sfișiată, anchetată po(i)etic. Treptei de-structurării îi corespunde — și nu dintr-un capriciu de simetrie formală — cea a re-structurării universului de semne vorbite, simțite, gîndite, operație consecutivă asimilării competenței textuale, în care optzeciștii/desantisti au excelat. Ironia post-modernistă acționează, în cazul nouăzeciștilor, în principal în cadrul etapei de re-structurare intertextuală.

Dan Silviu Boerescu
(Fragment din esul „TERASA”)

Antim Ivireanul, emblemist

Emblemele și emblematicele nu reprezintă o descoperire a Barocului. Cei mai mulți dintre cercetătorii care s-au aplecat în timp asupra acestei chestiuni sînt de acord că prima izbîndă importantă a artei emblematice ar trebui plasată în Renaștere, ea fiind asigurată, în bună măsură, de lucrarea **Emblematum liber** a lui Andrea Alciati (Andreas Alciatus). Teza aceasta se cuvine să sufere, însă, unele corijări. Nu în privința răspîndirii cărții lui Alciati (**Emblematum liber**, cu gravurile ei ce ilustrează epigrame talmăcite din grecește, a fost neîndoiește o apariție de succes, ea înregistrînd după 1531 peste 150 de rețipăriri, cu sporirea de la o ediție la alta a numărului emblematelor), ci în legătură cu spațiile generatoare ale acestei „arte”, care s-au dovedit a fi cu mult mai vechi decît cele ale Renașterii.

Temeiurile îndepărtate ale acestor complexe modalități de „incifrare”, de transformare și „exprimare prin enigma” („rețipărare”, „emblematice-encigmatică”) are multe deslușiri la — cităm versiunile românești — Roger Caillois, **In inima fantasticului**, București, Ed. Meridiane, 1971, p. 40; Gustav René Hocke, **Lumea ca labirint**, București, Ed. Meridiane, 1973, p. 101; Idem, **Manierismul în literatură**, București, Ed. Univers, 1977, p. 240) care uzau de simboluri și alegorii s-au constituit, se pare, în acea zonă prielnică feluritelor exerciții de subtilitate unde Antichitatea elină se conjuga cu cea orientală. Tratatul lui Horus Apollon Niliacus, redactat prin veacurile III—IV d. Hr., avînd drept țintă talmăcirea hieroglofelor unui Egipt elenizat, era cunoscut umanștilor din secolul al XV-lea și va produce succesori. Între acești urmași, cartea lui Pierius Valerianus, **Hieroglyphica sive de sacris Aegyptorum** (Basel, 1505), în care vechile simboluri sînt încreștinate, trebuie cu deosebire pomenită. Astfel în inventarul emblematice europene (la a cărei consolidare participaseră substanțial impresiile medievale însoțite de devize — inventariate de Paolo Giovio în **Dialogo dell'impresa militari et amoroze**, ed I, 1555 — și, desigur, tot mai complicate ansambluri heraldice, descrise de un Nicolaus Taurelius pe la 1595) pătrund motive și idei ce descindeau din depozitele Orientului vechi, din tezaurul elin tirziu și din teoretizările ermetizante ale orficilor, pitagoreicilor și neoplatonicienilor. Simbolurile creștine primesc în vecinătatea figurii mitologice, semnele cabalistice există împreună cu sintagmele astrologilor și alchimistilor, în jurul tuturor europenii aglomerînd componente ale desenelor cu rost heraldic, rafinate prin metaforizări succesive (A. Morozov — L. Saffronova, în **Slavianskoe barokko**, Moscova, 1979, p. 15). Renascentiștii, cunosători — prin moștenirea medievală — ai formulelor simbolice (de vreme ce un Marsilio Ficino, traducător al neoplatonicianului Iamblichos, socotea hieroglofele drept copii ale ideilor divine ale obiectelor), au la îndemînă o primă descriere de factură poetică a complexului hieroglofic prin intermediul „romanelor” oniric **Hypnerotomachia Poliphili** al lui Francesco Colonna (Veneția, 1499). Și nu vor înceta să se delecteze cu modalitățile oferite de acest cod enigmatic, căci **Poliphilus**, cel tipărit de Aldo Manuzio și reimprimat apoi de mai multe ori, era încă în plină vogă pe la 1600, „născînd” la rîndu-i, în Franța, „cărți deschise”, în stare să admită noi embleme și simboluri și numărîndu-se printre cele mai agreabile lecturi în Anglia shakespeariană (Gustav René Hocke, **Manierismul în literatură**, p. 241, 242).

Posesori, poate, ai unei intuiții subtile sau, mai degrabă, adînc informați, filozofii și literații Barocului (adevărații teoreticieni ai emblematice) vor redescoperi complicatele construcții oculte țesute în jurul lui Hermes Trismegistul, zeitate „specializată” de către greci în magie, dînd prin Athanasius Kircher (autor al impresionantelor **Obeliscus Pamphilius** și **Oedipus Aegyptiacus**, Roma, 1652—1655) chiar un sistem care năzuia să stabilească niște legături

subterane (dar foarte eficiente) între tezele pitagoreice, hierogloficele de felul celor atribuite lui Horus Apollo, misterele grecești și Cabala ebraică și arabă (Gustav René Hocke, **op. cit.**, p. 243).

Din această tradiție, mult prea drastic rezumată de noi în rîndurile de mai sus, barochiștii edifică — și prin multiplicarea modelului propus de Alciati — un „gen” complex, cu o structură tot mai limpede definită și din ce în ce mai omogenă („imagine”, „inscripție”, „subscripție”), cu tendințe manifeste spre ermetizare și incifrare, gen ce își va impune rapid elaborările importante (cărțile flamandului Otto Van Veen, **Emblematum Horaziana** și **Amorum emblemata**, reeditate în cîteva rînduri, lucrările emblematicele iezuți — ale unui Jeremias Drexelius sau Henric Engelgrave — și mai ales volumul lui Hermann Hugo, **Pia desideria**, care va cunoaște peste cincizeci de rețipăriri) și le va propulsa, prin acea „placă turnantă” inchipuită de literatura polonă, către Răsăritul european ortodox. Și tot nucleului, polyvalent și productiv „al „genului” emblematicele i se datorează și configurarea acelei specii ce se va concentra asupra pozițiilor heraldice, explicînd encomiastic mobilele din steme. **Stemmata**, adică **versurile la stemă, versurile heraldice**, devin — odată cu proliferarea cărții tipărite, care purta pe versoul filei de titlu insigna patronului sau a protectorului — **stihuri inaugurale** (sigur, fără a înceta să existe și ca specie de sine stătătoare), intră adică — cu statut de piesă obligatorie — în compunerea unui „protocol editorial” (ce putea include și alte **versuri sub imagine**, grupaje consacrate ilustrațiilor, precum și **grupaje marcînd încheierea cărții**) tot mai strict, pe măsura trecerii timpului. Împrumutînd, încă în prima jumătate a veacului al XVII-lea, modelele dintr-o Europă estică dominată de „directivele” culturale și literare ale lui Petru Movilă, editorii și tipograful din Țările Române vor respecta această „etichetă”, începînd a scrie — într-o cadență coincidentă cu cea a leșurilor de sub tipar (și pentru o perioadă ce se va întinde pe mai bine de două secole) — **versuri la stemă** legitimate baroc nu numai de figuri și procedee ale textului dependente de o „poetică” specifică, ci și (sau poate mai ales) de caracterul lor pregnant encomiastic, atît de convenabil unei literaturi, cea română, care avea în panegiristica bizantină pilde bine statornicite.

Cărțile lui Antim Ivireanul (scrise, traduse, tipărite ori doar patronate de el) aparțin sfîrșitului secolului al XVII-lea și începutului celui de-al XVIII-lea, unei epoci cînd în literatura românească specia stihurilor heraldice (imaginată de versurile în română sau în slavonă publicate de Udriște Năsturel în anii lui Matei Basarab) era deja bine consolidată. Diversificării „tematice” (însemnînd aici mai cu seamă variații în selectarea simbolului sau a simbolurilor izolate spre comentare), proces ce începuse în deceniul al șaselea al veacului al XVII-lea, i se adaugă în acești ani, odată cu instalarea între stihurii a lui Dosoftei, a fraților Greceanu și a episcopului Mitrofan, și pretenții sporite în spațiul organizărilor prozodice.

Performanțele lui Antim într-ale stî-

mediu. El semnează doar **Versuri (le) Politice 8 asupra stemei prealuminatului și înălțatului Domn Io(an) Constantin Băsarab Voievod**, pe care le imprimă în **Psaltirea** tipărită la București, în 1694, și le reia, peste trei ani, într-o lucrare a etapei snagovene, **Carte sau Lumină**. O compunere evident modestă, consacrată stemei Țării Românești, în ansamblu, și voievodului Constantin Brăncoveanu, cel „odraslit din fericita sămînță... a vechilor Băsarăbești”. Întreaga atmosferă de emulație, ferventă și rodnică, pe care mitropolitul cărturar a știut să o genereze și să o întrețină în preajma sa, ne obligă însă să vedem în Antim autorul posibil (uneori chiar probabil) și în cazul altor alcătuirii versificate publicate în cărțile ce poartă girul său. El este, verosimil, cel ce a scris grupajul inaugural din reeditarea snagoveană a **Gramaticii** ucraineanului Meletie Smotrički, versuri în slavonă care cutează, pe fondul unui militantism deloc cenzurat, să-l îndemne pe domnul țării la acțiuni combative împotriva unui suzeran insașiabil și capabil să declanșeze pericole de mare gravitate. „Poezia” aceasta pare a constitui însă o excepție, fiindcă în alte dați Antim Ivireanul — la fel ca Radu Greceanu, să zicem — nu mai riscă asemenea „aventuri”. Să nu mai fi dorit mitropolitul de mai tirziu, despre care știm cu certitudine că a fost toată viața un inamic ireconciliabil al otomanilor (atitudine care îl va duce la moarte), să-și dea pe față gîndurile? Nu mai putea îndrăzni așa ceva după 1700, an cînd începe să urze treptele ierarhiei bisericești? Dificil de răspuns.

Între stihurile la stemă pe care avem oarecare temeuri a i le pune în seamă — compuneri medii, repetăm, ca realzare, afișînd o lipsă de scinteie ce i-a iritat pe cei cîțiva cercetători care s-au oprit asupra lor (uitînd ei ori ignorînd „codul” extrem de formalizat ce guvernă întocmirea unor asemenea producții „literare”) — se desprind, surprinzător s-ar zice (surprinzător doar la prima vedere și numai pentru cel ce nu cunoaște puțințele versificatorului Antim, pertinent dovedite în **Sfăturile creștine politice**, lung poem parenetic în grecește dedicat voievodului Ștefan Cantacuzino), versurile din **Noul Testament** tipărit la București în 1703. Tipograful și prefațatorul al acestei cărți a fost Ivireanul. Puteam, prin urmare, emite ipoteza că tot lui îi aparțin și stihurile inaugurale, care adăpostesc cea mai izbită — credem — „gnomă numerică” (unul dintre „jocurile” pentru care poezii baroci au arătat predilecție) din cîte am reușit să depistăm în întregul inventar românesc al speciei. Cunosător avizat al simbolisticii și valențelor magice atribuite de cei vechi numerelor (cel puțin așa ne lasă a înțelege destule dintre **didahille** sale), Antim optează aici pentru încărcătura secretă a numărului 4, semnificativ, între altele, și al „perfectiunii”, al „formei desăvîrșite”:

„Patru sînt riuri den Ralu ce cură,
/ Precum grăiaște sfînta Scriptură.
/ Patru evanghelii den Ceru ne tună,
/ Și la credință pre toți adună. / Patru sînt semne tot îndoite,
/ Și ale țării, foarte slăvite,
/ Cu care semne să-nco-ro-nează,
/ Domnul Constantin, tot omul crează.
/ Ce să numește și Băsarabă,
/ De-a-i Domnul viață multă să aibă.”

Cel din cercul lui Antim, discipoli ai săi în arta tipăritului, în ale traducerii și editării de carte, compun și ei versuri la stemă. Ba uneori o fac chiar cu mai mult har decît magistrul lor. Să-i amintim dintre aceștia pe Gheorghe Radovici, un ins școlit și cu un gust artistic sigur, talmăcitor al **Învățăturilor creștinești** (Snagov, 1700) și autor al citorva grupaje encomiastice „în insignia” (pe unele le „refolosește” în mai multe rînduri) și pe Mihail Ștefanovici, cărturarul ce va tipări cărți în Țara Românească, în Transilvania și — la porunca unui Brăncoveanu in-dus probabil de Antim — în Gruzia. Peregrin în Orient (voievodul Țării

plini rugămîntea unui rege ivir), Ștefanovici așază la sfîrșitul unui **Liturghier** pe care îl imprimă, în gruzină, la Tbilisi în 1710, trei distihuri „de mulțumire”, evocate adesea la noi ca un fel de curiozitate literară, intrucît slovele georgiene înveșmîntau un text în limba română. Grupajul nu-i aparține însă lui Mihail Ștefanovici. Fusese scris de Antim (și el un înstrăinat), care îl și publicase, în 1697, în **Evanghelia** snagoveană, respectînd evident prevederile acelui „protocol editorial” baroc de care vorbeam mai sus: „Precum cei streini doresc moșia să-și vadă, / Cînd sînt într-altă țară de nu pot să șază, / Și ca cei ce-s pre Mare, bătui de furtună, / Și roagă pre Dumnezeu de liniște bună, / Așa și ti-pograful de-a cărții sfîrșire / Laudă nencetată dă și mulțumire”.

Dînd curs unei maniere ce-și avea deschizătorul de drum în deja amintitul Udriște Năsturel, Antim își încadrează — în **Învățăturile pentru așezămîntul cinstitei mănăstiri a tuturor Sfinților...**, 1713 — propriul blazon (stemă imaginată probabil de el însuși: un melc de argint, cu capul în sus, avînd între coarne o stea cu șase raze; deasupra lor se află o pălărie de cardinal și un șnur ce orientează inițialele A/ntim/ I/vireanul/ M/itropolitul/ U/n-grovlahiei/) într-un complex de tipul „stemmata” și îl „explică” în două distihuri:

„Toată suflarea, zice prorocul,
/ Cînte pre Domnul peste tot locul. / Și melciul încă coarne înaltă,
/ Ca să-l laudăm, pre toți ne-nvață.”

Stemmata, ca „idee picto-poetică” (să observăm în treacăt că, prin 1709, Antim va alcătui **Chipurile Vechiului și Noului Testament**, o compunere pe cît de remarcabilă pe atît de insolită — incluzînd și că 18 versuri inaugurale ce realizează „legătura” dintre voievodul Constantin Brăncoveanu și „personajele” textului care urma — unică reprezentantă în literatura noastră a seriei „ikon” sau „imago”, asupra căreia vom zăbovi cu alt prilej) și ca „modalitate de interpretare” se aflau între instrumentele familiare literaților români. Nu ne vom mira, prin urmare, de acel ansamblu heraldico-poetic desenat de Dimitrie Cantemir (poate o compoziție independentă sau, iarăși poate, un „proiect” pentru o pagină de titlu), avînd „inscripția” **Stihuri pre herbul țării. Stih 7 (soarele și luna**, plasate în afara cartușului stemei, sînt marcate de textul: „Soarele și luna pre unde luceaște, / Adecă-n tot locul slăvit să grăiaște”). Cu atît mai mult nu pot fi surprinzătoare exercițiile de hermeneutică pe care Ivireanul le face într-o didahie — **Cazanle la Sfinții apostoli Petru și Pavel**. Pentru oratorul baroc, deschis către nouate și dispus să înregistreze varii „materii”, predica era perfect compatibilă cu descifrările proprii registrului versurilor heraldice. Cei doi apostoli, al căror cuvînt de laudă trebuia să-l rostească, vor fi deci figurați, într-o ordine ce respectă ierarhia canonică, prin astre „complementare”, **soarele și luna** (îndelung și complicat comentate în „lucrările” lor), iar prezența simbolurilor cu pricina în emblema Țării Românești instituie firesc protecția asigurată de sfinții celebrați asupra spațiului reprezentat prin acea insignă: „Acum voi întoarce cuvîntul meu cătră tine, țară creștină, și dinpreună cu tine mă voi bucura, pentru căci ai în loc de acoperimînt pre verhovnicia apostoli Petru și Pavel și ai tipărit, în corona ta, chipul crucii, pentru ca să nădăjduiești a lua roadă de bună viețuire din lemnul vieții”.

Cum vedem („crucea” ca ipostază fragmentară a „arborelui vieții”), Antim „descifrează” la fiecare pas. Se mișcă liber, propunînd (contrar recomandărilor biblice) tîlcuirea „corbul ca vestitor de bine” (contemporanii săi, mai puțin cutezători, rămîn în cadrul interpretărilor cu temelii scripturistice și vorbesc despre „corbul hrănit de proroci”) și asigurînd în acest chip piesei centrale a stemei o semnificație majoră: „Nu s-au întors corbul, odinioară, în chivotul lui Noe, pentru căci au așteptat să între mai cu multă norocire, aicea, în tine și pentru ca să aducă veștile liniștei, nu cu frunză de măsline, ci cu ramura crucii în gură; s-au întors pasărea în brațele tale, cinstită țară, și să laudă cu poahvală între soare și între lună. Soarele de-a dreapta și luna de-a stînga sînt slăviții apostoli Petru și Pavel și inchipuiește semnul cum că cei ce sînt înții cu șăderea apostoli au purtare de grije pentru folosul norodului tău, adecă celor drepti și celor păcătoși; celor drepti, ce sînt de-a dreapta, pentru căci soarele luminează zioa, ca iaste și semnul darului și celor păcătoși ce sînt de-a stînga, pentru căci luna luminează noaptea, ca iaste semnul păcatului” (Antim Ivireanul, în **Opere**, ediție de G. Stempel, București, Ed. Minerva, 1972, p. 62—63).

Dan Horia Mazilu

Icoane din nord

așa cum în țările românești de la sud și răsărit de Carpați principalele semne ale renașterii le-au reprezentat arhitectura și pictura murală bisericească, tot așa provinciile maramureșene aveau să aducă în arta românească unul dintre cele mai strălucitoare timbre prin care s-au exprimat vreodată meșterii iconari ce și-au împlinit opera sub sceptrul ortodoxiei române. Distincția cu care au lucrat pictorii bisericilor maramureșene este decisă, înainte de toate, de particularitatea cu totul excepțională a arhitecturii populare din această zonă, în care lemnul deține rolul precumpănit. Așa zisa pictură murală practică aici nu se justifică decât în măsura în care ea se desfășoară pe ample suprafețe parietale interioare, fără a se inscrie, însă, în canoanele tehnice ale muralisticii tradiționale. Este cu totul remarcabilă creația zugrăvirilor în lemn din Maramureș la un nivel al cunoașterii, al stăpînirii secretelor compoziției, al portretizării, al preparării și fixării culorilor pe suportul de lemn la un grad de virtuozitate artistică aproape la fel de înalt, de expresiv și de original ca al confrăților lor întru meșteșug de peste munte, din Țara de Sus.

Deși sînt greu de stabilit similitudini stilistice și cu atât mai puțin filiere inspiratoare, cele două școli alcătuiesc împreună poate cea mai temeinică ascendență, din care avea să se nască în timp, pleiada de maeștri ai penelului și ai artelor plastice românești, în general, din ultimul secol.

Sigur, pentru cei mai mulți privitori contemporani icoanele murale ale Maramureșului nu au nimic din spectaculozitatea celor din lăcașurile sfinte ale Bucovinei, nici monumentalitatea acestora sau strălucirea cromatică ce le-a făcut cunoscute în toată lumea. Au, în schimb, un patos narativ și o umanitate a transfigurării plastice a pretextului biblic ce nu poate scăpa chiar și ochiului mai puțin avizat.

Pictura bisericilor maramureșene degajă un aer mai domestic, deși nu mai puțin sacralizat prin conținutul, prin consistența tematică și marea concentrație de mijloace expresive. Culorile au o densitate împinsă pînă la senzualitate, în ciuda paletelor fatalmente restrinse la câteva tonuri cu care lucrau meșterii, de regulă, roșul, albastrul, ocrul auriu, negrul, verdele și bineînțeles albul. Dar și numai cu atât, prin nuanțarea gradată a tonurilor artistul a creat vibrația interioară menită să sporească senzația de lumină călătorită prin aerul pur, aidoma crepusculului peste obcinele maramureșene. Dar, calitatea cea mai importantă a aproape întregii picturi bisericești maramureșene din perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea o reprezintă desenul și, în cuprinsul acestuia, valoarea excepțională a portretisticii. Prin meșterii maramureșeni, nu exagerăm prea mult afirmînd că tradiția portretului bizantin de inspirație religioasă își găsește expresia cea mai plauzibilă în versiunea tehnicilor picturii pe lemn, la una din frontierele ei cele mai nordice și mai îndepărtate în timp.

De aceea, poate, pictura lui Alexandru Ponehalski din zvelta biserică a Ieudului echivalează, ca valoare de argument estetic și cultural, cu arta lui Teofan în cuprinsul ortodoxiei ruse. Nu-i la fel de revoluționară, dar este la fel de luminoasă, aducînd în acest colț de lume, unde presiunile civilizației occidentale și, deci, ale spiritalității catolice nu erau, cum nu sînt nici astăzi, deloc de neglijat. După ce am descoperit pictura acestui artist, ce a zugrăvit încă de acum două secole și mai bine bisericile și mănăstirile de la Budești-Susani, Călinești și Ieud, am avut revelația că mă aflu în fața unui Rafael al Carpaților. Nu a creat scoală, dar sub altarele și între zidurile de el pictate aveau să crească unele dintre cele mai curate și mai viguroase forme de civilizație umană împlinită întru frica

lui Dumnezeu și a iubirii aproapelui.

Pe alte văi și tot în arhitecturi meșteșugite din lemn, alți meșteri zugrăvi, posesori ai unor viziuni plastice puternic personalizate, aduceau în iconografia Maramureșului notele picturii bisericești utilizate la acea vreme pe continentul european, din orizontul german ori normand, încercat de elemente ale goticului și barocului, pînă în cel slav de sub zidurile Kievului sau ale Kremlinului. Este cazul lui Toader Hodor, Radu Munteanu și a pictorului necunoscut ce a zugrăvit biserică de la Cuhea. Și alături de ei, alte pleiade de discipoli zugrăvi ce au luminat prin trudnica lor credință și prin vigoarea viziunii lor artistice lăcașurile de închinăciune de pe toate văile Maramureșului.

Personalitatea lor ni se relevă astăzi, dincolo de expresia intrucitva genuină a operei ce au săvîrșit-o, cu aceeași forță cu care la vremea ei credința însăși în Dumnezeu le-a insuflat puterea de a conferi simbolului biblic, nu numai semnificația — morală, religioasă, creștină —, dar și întruparea fizică aidoma făpturii umane.

Este, poate, caracteristica cea mai netă care ne îndreptățește astăzi să apreciem opera acestor creatori, drept un semn fundamental, prin datele lui constructive, dar și estetice și filosofice, al înfloririi unui moment de Renaștere tirzie pe pămînt românesc.

Corneliu Antim

muzică

Apolinice și apolitice

așadar, în curînd vom intra în legalitate. Unii. Alții, dimpotrivă. Vom înceta să mai fim orașul cu cele mai multe semințe pe cap (și pe trotuar) de locuitor. Fără sămință (de scandal) vom cînta/scanda: Trandafir de la Moldova, te-am iubi, da' nu știm vorba... La drept vorbind, o știm. Le știm. Consens, calm, înțelegere, liniște, echilibru. Apolinice. Și apolitice. Last, but not least, va fi și munca. Știm cu toții că ea innobilează. Mai ales pe cei cu funcții și disfuncții. Așadar, mergeți cu furnica, albina (asta nu! — că are regină), înșfîrșit, cu măruntele și harnicele vîetuitoare. Dați jos papionul. Puțeți rămîne cu un trandafir la butonieră. E la fel de elegant. Și rezistă. Doi ani, cel puțin. E drept, nu poate fi dat la spălat. Cine știe ce-ar ieși la iveală. Cine știe ce plasmă coagulată pe delicatele lui petale ar putea înroși apa. Și nu e bine. Morții cu morții și viii cu domnul... Dar să nu anticipăm. Să hotărască urnele, că ele-s mai deștepte.

Și noi, „greierii” ce-o să facem? Noi cu cine-o să „votăm”? Că și „greierele”-i furnică. Chiar dacă odiosul și sinistra susțineau, cu argumente luate din manualele de clasa III—IV, că n-ar fi, că ar avea doar un țîriit insuportabil. Niște scîrța-scîrța pe vioară și pe hîrtie.

Și noi ce facem? Că Filarmonica și Radio-ul au început din iarnă „curățenia” de primăvară. Afișele s-au subțiat mai tare decît publicul. În ce-i privește pe „autohtoni”. Ne-am exilat de bună voie în secolele XVIII—XIX, acum cînd eram mai îndreptățiti la o nouă Renaștere. Acum cînd avem nevoie de oameni de cultură, nu de „cult”. Dar ce mai contează dacă adăugăm pe lista contestaților, pe lângă Andrei Pleșu, Blandiana, Dinescu și pe

Pascal Bentoiu? Nu se face gaură-n cer. Și dacă se face, Dumnezeu, Ziditorul are el grijă. Așa că: Trăiască democrația! Trăiască iconoclasmul! Trăiască soclurile goale, că și piticii au dreptul să privească de sus spre zărilor... La culori nu mă bag, că nu mă pricep. Asta-i. Restul ține doar de punctul „diverse” din fostele ședințe ale C.P.U.N.-ului.

Mi-au trezit prea multă amărăciune „atacurile” din ultimul timp la adresa unor adevărate personalități culturale, să nu mă fi temut de stilul prea „serios”. De-aceea am dat-o, curnva, pe pamflet. De-aceea am amînat, pentru cine știe cînd, cîteva gînduri despre forma discretă și „pudoarea” în muzică. Fiindcă mi se pare imposibil să vorbești despre pudoare în niște zile, din păcate, impudice.

Valentin Petculescu

t.v.

Ce le pasă damelor!

acum, cînd scriu aceste rînduri, mai sînt numai cinci zile pînă la alegeri. Cineva zice că el votează cu asta. Altcineva, că el a trecut de partea celuilalt. Al treilea tace mohorit. Cei doi se dez-lănțuiesc furioși împotriva tăcutului care degeaba protestează. „Ce secret? Lasă-ne, domnule, în pace cu secretele! Secrete ne trebuie nouă? Lașule!” Caz de bătaie. Tăcutul se retrage strategic. Două cravate în luptă cu un papion, cu un fluturaș: „Fluturaș, nu mai ai aripioare! Domnul conte țî le-a rețezat!” Care conte, că numai de conți nu avem parte în campania asta electorală, iar fluturașul (e un fel de a spune, o glumă, oameni buni, nu dau cu parul!) are șansele lui ce se vor înfățișa clar abia în momentul comunicării alegerilor. Dar cucoanelor puțin le pasă. Celor din ex-celentul film englezesc pe care-l vedem la televiziune: Nevestele vesele din Windsor, adaptare a cunoscutei comedii shakespearice; în rolul lui Falstaff, Richard Griffith. Cucoanele vor să-l pedepsească pe bătrînul crai (cam tînerel în film). „În noul proiect de lege al sindicatelor există loc pentru multă birocrație. Ne întorcem de unde am plecat”. Falstaff e de aceeași părere: „Falstaff simte suflul vremii / Tropăiți pe loc ca prostii”. Să-i dăm dreptate istețului, formidabilului bețiv? Greva foamei în Piața Universității. „Atît timp cît ne țîn puterile, vom sta în piață și vom lupta; chiar și după alegeri”. Oricum, apelul lui Ion Caramitru și al altora la serviciile Crucii roșii trebuie ascultat. Hotărîrea uneia dintre distinsele „jupinise” din piesă: „Mă voi adresa Parlamentului, să fie puși la punct bărbații”. Care Parlament? Și cu femeile ce facem? Pentru că veni vorba, ne amestecăm — pour une fois — în politică și le urăm succes în alegeri femeilor. S-ar putea ca ele să aibă mai mult instinct și mai multă inteligență decît distincții noștri bărbați politici și să facă

mai puține gafe. Un candidat vorbește furios și fără logică. Să se fi gîndit la el Falstaff? „Mă bucur că am scăpat de amicul ăsta; n-avea nici un pic de talent”. „Armata e pentru jos activiștii”. Consemnăm. Din nou Shakespeare: „Lumea e o stridie pe care o voi deschide cu sabia”. Un vers magnific, dar să nu confundăm metaforele cu adevărurile terestre, pentru că altfel ajungem să-i cerem părerea și stridiei. S-ar putea ca ea (lumea) să nu fie tocmai de acord cu despicarea asta în două. Doare al dracului. (Gîndul nostru diavolesc: Și dacă totuși e necesar? Piei, drace!) Despre fiecare dintre cele două eroine ale piesei se poate spune că e „frumoasă, cinstită, bună și cu gînduri alese”. Corect. Lasă că vede el Falstaff cum arată bunătatea lor. Ce i-o fi venit bătrînului candidat la favorurile lor să le trimită amîndurora același manifest electoral? Așa-i trebuie, dacă nu e în stare să elaboreze și el măcar două-trei platforme acolo. „Nu luptăm împotriva unei persoane ci împotriva sistemului totalitar”. Doamnele au ce au cu bătrînul Sir John Falstaff; o păștește. Dacă în loc să fie un ghiuj bătrîn ar fi fost „sistem totalitar”, cine știe cum ar fi evoluat lucrurile! Dar el, inteligentul, e atît de inabil! E straniu să vezi (nu numai în Shakespeare) cît de proști pot fi oameni deosebit de inteligenți. Ferește-mă, Doamne, de negliobia superdotăților, că de negliobia subdotăților am scăpat! Fac aluzii! Bineînțeles. Dar la ce? Ia să vedem ce-mi răspundeți la această ultimă întrebare! Ce bine că ne-au deprins ațiția ani de cenzură să vorbim în dodii! Pentru un scriitor, nu e tocmai o învățătură inutilă. „Televiziunea e o instituție a democrației românești”. Consemnăm fidel. Dar democrația românească, ea cum e? Concluzia (provizorie; ce anume nu e provizoriu?) o trage televiziunea: partea a doua a filmului adaptat după Shakespeare va fi difuzată altă dată; emisiunile electorale i-au mîncat „spațiul”. Răzbunarea cucoanelor continuă să se urzească; o vom vedea în programul viitor. „Care viitor, domnule? Fii serios!” „Sînt, domnule, cît se poate de serios și cît se poate de optimist! Și dacă nu-ți convine, să te ia naiba!” (fragment dintr-o discuție în tramvai; vai!).

Florin Mugur

Prospecțiuni revelatoare

Iteratura elvețiană a ultimilor lustri este mai bine cunoscută la noi decât cea care o pregătește și îi servește drept model. Ne închipim cu ușurință că Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Denis de Rougemont, Philippe Jacottet ori Jacques Chessex nu au ieșit din neant. Înaintea lor au revelat lumii genul helvet mari artiști precum Cf. F. Ramuz, Ch. Albert Cingria, Maurice Zermatten și Gustave Roud.

Despre acesta din urmă vrem să comentăm succint în cele ce urmează. O facem sub incitația cărții pe care i-o dedică Gilbert Salem, sub un titlu* și într-o colecție, **Qui suis-je**, ce încearcă să capteze chiar intimitatea scriitorului ales, legăturile lui cu propria subiectivitate (implicite cu sufletul uman) și, fără perechi despărțitori, cu oamenii, lucruri, locuri, taine, îndeletniciri.

Gustave Roud, trăitor între 1897 și 1976, este elegiacul și solitarul prin excelență. Nu a părăsit niciodată Elveția, nu a mers decât o dată la Berna (să i se înmîneze un premiu). A trăit în comuna lui de lângă Lausanne, alături de sora lui, având însă privilegiul să se vadă foarte repede cunoscut drept un prozator cu fire poetică și comunicare magică. L-au vizitat în casa moștenită de la părinți tot ce are mai bun literatura țării sale, fiind de asemenea onorat de amicitia devotată a lui Jean Pauthan, reputatul editor al revistei **Nouvelle Revue Française**, prin osteneala căruia la Paris și în cercurile literare francofone cele mai distinse există și azi un cult al lui Roud.

Gilbert Salem se scuză în prefață că a scris „o carte mică despre un artist

copleșitor“. Nu am acest sentiment. Este astfel structurată că ne mină spre opera și viața, tîlcurile și vrăjile, frăgezimea și miresmele umanității din care s-a intrupat creația, magnetismul ei vital. Demiurg împătimit de peregrinare lăuntrică, tîlcuri țîșnind din sacralitatea naturii, Roud este aliatul ei ingenuu iubitor. Cred că rareori am citit ceva care să o evoce mai învâluitor, mai fidel, mai explicit. În **Petit Traité de la marche en plaine** (1932), **Requiem** sau **Campagne perdue** (1972) Roud vorbește cu o voce scăzută (dar cit de răscălită de emoție!) despre peisaje ca drept unicele lui realități morale, cele care asimilează ficțiunea ca să genereze bucuria, intrajutorarea, purificarea.

Dacă l-aș învecina cu un corespondent al său relativ, din literele românești, l-aș cita pe Vasile Voiculescu, fiindcă este opusul lui Gustave Roud. La Vasile Voiculescu natura este un spațiu aglomerat de carnalitate, supranatural, în care omul sucombă. Pînă și animalele abia domesticate se alungă unele pe altele. Un simbolism lunar, solar, acvatic și silvanic emană o vrajă nelegiuită. La Roud, „originile“ lucrează liniștitor, stabilesc corespondențe bine temperate, aparent impasibile, cu afecte salvatoare. Roud pare atît de preocupat de pace ca stare sapientială că închipuie orizontalitatea drept semnul iubirii, atașării, integrării și dezlegării cotidianului din toate reducțiile dizolvante, funcția realizatoare a imaginației fiind doar dedusă din transferul realului constrîngător spre deschidere, bună rînduială, toleranță, cinste, cumpătare.

Așa se face că Gustave Roud a și

polemizat cu Ramuz pe tema primatului orizontalității asupra verticalității. Ramuz o salută pe aceasta gata să revină mereu în preajma muntelui, să-l facă apologia. Doar de pe înălțimi îți poți lua zborul; la altitudine simți beția curajului, ea dă încredere, limpezeste privirea, Roud, dimpotrivă, crede ferm în desenul neted, se complăce în destinul lui de drumet al șesului și platourilor plate, toposul acestora oferindu-i singura comuniune cu holda și prisaca, cu făpturile și florile ce nu suportă tenebrele furtunilor montane, primejdiile și jertfele iscate de jocul singeros pe care stîncă, prăpastia, riscul ascuns leștînesc pînă la încețare și violență.

Este edificator în ultimă instanță cît de mult fuzionează în structura lui Roud, creatorul latin, dornic de claritate și suavitate cu celălalt, germanic, înclinat să adopte limbajul nordului, al viziunilor terifiante, enigmatic, înfricoșătoare. O explicație ne furnizează împrejurarea că, de timpuriu, Gustave Roud îi traduce pe Novalis, Kleist, Hölderlin și Rilke. Sentimental și secret, Roud își mărturisește bipolaritatea prin locul de naștere cît și prin poziția acestuia într-un raport de două ori întredeschis încetățenirii formelor de relief vălurate și netede, cu pante naturale și livezi pline de rod, acel Haut-jorat cu valoare de răspîntie între proximitatea Rhonului, riul cu reflexe aurii, și teritoriile germanice de la nord, cețoase, umbratele.

Din acest creuzet de influențe diverse, Roud privește propria-i propensiune spre voioșie demnă, o înțelege, cum la fel de bine înregistrează odată cu lăsarea serii o modificare de dispoziție. La ceasul turbure al despărțirii de lumină, bonomia, jovialitatea fac loc griji protestante pentru năzuințe și temeri mai puțin nete, pe care conștiința artistică nu le poate nesocoti.

Gilbert Salem leagă acest tip de experiențe de o bătălie între tandrețe și cruzime, la scara unei schisme trăită de subconștientul disputat de lirismul parabolic și de stranietatea morbidității.

Cum Gustave Roud iubește egal de mult și incantația iscată de muzica lui Debussy, jalonată de intense frecvențări ale lirismului mallarmean, rezul-

tă că în poeme ca **Pour un moissonneur** (1941) sau **Appel d'hiver** fericirea pămîntească nu aparține materiei sau materialității, ea își are vîna în forme și culori trecute prin sensibilitate, în zone cutureterate de un patetism umil, gospodăresc.

Gilbert Salem a inclus în cuprinsul cărții sale cîteva texte de Gustave Roud precum **Dialogue du corps et de l'ombre**, **Laboureur au repos** ca și **Essai pour un paradis** — toate mărturisind un spirit mustind de reflexivitate și de bucuria pierderii în introspecții.

Capătă o specială rezonanță cele treisprezece scrisori-confesiuni adresate lui Jacques Chessex. Respiră din paginile lor cordiala fraternitate a scriitorului vîrstnic pentru cel tînr, cu cochetării emoționante, cînd singuraticul Roud face apel la înțelegerea celuilalt pentru grația tremurată și nesigură, senescența fiind de nevindecat dar și visînd la o revanșă a emoției, singura reparatoare, singura netemătoare ca sintem pîndiți de neființă.

Greu de încadrat cercetarea recențată într-un gen. Pe jumătate studiu critic, pe jumătate pledoarie evocatoare de atmosferă și de adevăr portretistic, lucrarea lui Gilbert Salem leagă de numele și personalitatea lui Gustave Roud un motiv de incitație literară și o convingere. Anume că o țară cum este Elveția, mică în ce privește suprafața, are un mare rol de jucat în Europa. Ca rezervor de valori ce intră în vibrație cînd ele, valorile, vorbesc prin fibra lor originală spiritualității fără frontiere și cînd, afinități naturale vin să ne aducă în dar corelații estetice, psihologice, o simpatie cu destinație unitară. Mai degrabă asemenea cărți încununează remarcabil o datorie de inimă înainte ca teza lor să treacă în depistări specializate și observații de tot felul.

Cu siguranță un drum pe care cititorii îl vor prețui, fiindu-le și stimulator și aproape de pozitivă nevoie de cunoaștere resorbită în lectură.

Henri Zalis

* Gustave Roud, **La Manufacture**, Lausanne, 1989.

PRINȚUL HERMETIC

Motto: „Pe tine, prinț hermetic...“

V. Voiculescu — **Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare**, CLXII

In accepție curentă, „palimpsestul“, pe care am încercat cîndva să-l utilizăm ca tehnică de lectură și de interpretare a textului, presupune o succesiune în profunzime de straturi care, prin contiguitate, dobîndesc o transparență ce revelă sensurile nivelului următor: succesiune în care straturile își induc reciproc semnificația printr-un circuit reversibil. Un asemenea palimpsest ține de ordinea intertextualității. Există, însă, un tip mai dificil de palimpsest, în care structurile nu se organizează în profunzime, ci coexistă în același nivel, într-un raport de implicație reciprocă. „Suprafața“ textului lui poate mima ironic accidentele, hazardul și surprizele profunzimii; acest palimpsest intra-textual oferă cititorului abisul paradoxal, dar deopotrivă de primejdios, al suprafeței.

Palimpsestul inter-textual asociază epoci și nume diverse, instituie un raport inter-subiectiv. Palimpsestul intra-textual sollicită valențele narcisice ale unui singur eu fabulator; el indică un raport intra-subiectiv. Riscul palimpsestului inter-textual este scurtcircuitul sensului-Narcis captiv în reflexul reciproc al oglinzilor Zen, așezate față în față. Primejdia palimpsestului intra-textual izvorăște din paradoxul situației unui Narcis identic cu propria oglindă, adică al oglinzii întoarse asupra-și, într-o autoscopie infinită.

În desfășurarea sa discursivă, textul dezvoltă configurații mai precise, concrețiiuni izolate, arhipelaguri de semnificație; în transparența insignifiantă a fluidității se concentrează efecte intermitente de densitate și coerență, de opacitate saturată de sens; în istoricitatea sintaxei se înscriu zone de rezistență paradigmatică; în curgerea diazoetică se inobilizează instantanee poetice care produc efectul de intra-textualitate și generează tipul special de palimpsest pe care îl voi numi **intext**.

Palimpsestul inter-textual pune în relație, cu precădere, momentele „poeti-

ce“ ale textelor, adică acelea care privesc textul „făcut“. Intextul poate evidenția procesul „facerii“ textului, intrucît raportul intra-textual este însăși tensiunea dintre nivelul „poetic“ (al textului în curs de a se face) și cel „poetic“ (al textului deja făcut).

În **Conceptul de angoasă** (1844) de Soeren Kirkegaard — (**Le concept de l'angoisse**, traduit de danois par Knud Ferlow et Jean J. Gateau, Gallimard, N.R.F., Les Essais, Paris, 1935), text fundamental pentru interpretarea „hermetismului“ lui Hamlet, discursul teoretic, de maximă rigoare, trasează, ca un efect secundar al desfășurării textului ca rețea arahneană, profilul unui „observator“, epura unei prezențe secrete dar eficiente în ordinea producerii textului, umbra Arahnei pe textul pe care îl țese, al unei Arahne care nu preexistă textului ci care se configurează ca eu „arahnean“ pe măsura țeserii lui; în sfîrșit, umbra Arahnei pe un text pe care Arahne se țese pe sine și propria-i umbră. „Nu am intenția, spune Kirkegaard în **Conceptul de angoasă**, să scriu o carte savantă sau să-mi pierd vremea să descopăr probe în literatură. Deseori, aceluia pe care le invocă psihologii le lipsește adevărata autoritate psihologică și poetică... Cînd te ocupi, însă, în mod serios de psihologie și de observație, dobîndești o elasticitate care te face capabil să improvizezi exemple fără autenticitate materială, desigur, dar avînd, totuși, altă autoritate. Și după cum observatorului îi trebuie mai multă suplețe decât unui dansator pe frînghie pentru a se adapta oamenilor și pentru a le mima obișnuințele... tot așa îi este necesară o primitivitate a sufletului pentru a ști să creeze dintr-o dată o totalitate, o regulă, din ceea ce în individ nu se află întotdeauna decât parțial și intermitent. Odată dobîndită această virtuozitate, ce nevoie mai ai să-ți scoți exemplele din repertoarele literare și din amintirile moarte în clipa nașterii?“ (**Ibid.**, p. 31).

Aspectul esențial în formularea acestui program este nu atît metoda în sine (substituirea surselor autoritare prin observația psihologică personală) cît refuzul implicit al intertextualității ca strategie de producere a textului. O pagină de jurnal din vara anului 1844, scrisă după încheierea **Conceptului de angoasă**, precizează faptul, esențial, că „observatorul“ postulat de Kirkegaard nu este „originea“ preexistentă textului ci un efect al progresiei acestuia, o

coagulare în timp a „operatorului“ prin grația operației în curs de desfășurare: „Schița pe care am desenat-o în **Conceptul de angoasă**, a unui observator, va irita, fără îndoială, pe mulți. Totuși, ea nu reprezintă un element exterior operei ci există ca un filigran în carte. De altfel, eu am întreținut întotdeauna un raport poetic cu lucrările mele, de aceea sint pseudonim. În același timp în care cartea dezvoltă o idee, individualitatea corespunzătoare se configurează. Vigilius Haufniensis desenează, de data aceasta, cîteva idei; dar, în același timp, eu i-am făcut o schiță în carte“ (**Ibid.**, p. 81, n. 1).

Deși aparțin unor ansambluri diferite, aceste două fragmente alcătuiesc, totuși, un palimpsest intratextual, care pune în lumină economia secretă a intextului. Eul empiric al scriitorului precede actual scrierii, dar nu el scrie textul ci acea proiecție de sine în text — eul estetic, care nu reprezintă originea ci rezultatul textului în care se precizează treptat, ca „filigran“. Conform acestui paradox, Arahne nu reprezintă centrul absolut care emană pinza ci „filigranul“ în care pinza ce se țese aparent prin sintaxă aleatorie își dă o consistență paradigmatică, își vadește rigoarea secretă a producerii. „Originea“ textului apare, astfel, drept cauza lui finală, adică scopul care îl creează printr-o emanație inversă, prin atracție. În felul acesta, distincția factice dintre nivelul poetic și cel poetic al textului se anulează în acea conștiință care întreține constant un „raport poetic“ cu propriile creații. Tocmai acest „raport poetic“ constant al persoanei empirice a scriitorului cu operele lui explică relația secretă a „numelui“ cu „pseudonimul“. „Pseudonimul“ Vigilius Haufniensis, care semnează **Conceptul de angoasă**, nu reprezintă o simplă „persona“ a „numelui“ Soeren Kirkegaard, ci o entitate autonomă, un „eu“ marcat de un principiu propriu de individualitate. Kirkegaard nu spune: „am un pseudonim“ ci „sînt un pseudonim“. Mai precis, persoana empirică al cărei nume este Soeren Kirkegaard corespunde „eului poetic“, adică al celui eu confruntat cu evidența operei încheiate. Nu el este creatorul acestei opere ci numai cauza ei inițială și, în orice caz, „ocazia“ ei. „Eul estetic“ al lui S.K. coincide cu eul „pseudonim“ ce decide facerea în curs a textului, nivelul lui „poetic“, producerea parado-

xală ce generează simultan, textul și eul arahnean care îl țese. S.K. reprezintă eul empiric-„poetic“, acela care „experimentează“ textul făcut. Vigilius Haufniensis reprezintă eul estetic-„poetic“, care reglementează, ca operator, facerea unui text care îl construiește și îl postulează ca operator, pentru că și în măsura în care se face, „Numele“ poate fi indiferent textului terminat, ca orice accident exterior lui. „Pseudonimul“ nu este liber față de textul care îl coagulează ca subiect arahnean, ca „filigran“ coerent și saturat de sens în proliferarea aleatoare a țesăturii de cuvinte.

Un „observator“ care construiește textul din lăuntru textului care îl naște trebuie să se numească „Vigilius“, ca pentru a garanta, prin eficiența orică a numelui, „veghea“ statornică și luciditatea neatinsă de ispita visului a celui eu aplecat asupra fabricii care îl face. Textul care proliferază organic și țese în „filigran“ ființa eului „poetic“, care „observă“, „vigilent“ și reglementează propria lui facere în textul matricial pe care îl țese, reprezintă o entitate autogenă, de sine născătoare, identică cu textul în orice moment al producerii lui. Modelul alchimic al acestei fabuloase autogeneze este Ouroboros — dragonul care se devoră înghițindu-și coada, pe care C.G. Jung îl consideră „mandală alchimică fundamentală“ (C.G. Jung — **Psychologie et alchimie**, Buchet-Chastel, Paris, 1970, p. 65.), „cel mai vechi simbol pictural“ al tradiției hermetice (**Ibid.**, p. 377). „Antagonismul“ intrinsec în orice aspect al realului, sciziunea care stigmatizează oricare nivel ontic sînt reprezentate, în mod simbolic, în ceea ce Jung numește „dubla natură a lui Mercurius“. „Aceasta se manifestă, cel mai adesea, în alchimie, în Ouroboros, dragonul care se devoră, se fecundează, se procrează, se ucide și reinvie prin el însuși. Fiind hermafrodit, el se compune din contrarii al căror simbol de uniune este în același timp. El este, pe de o parte, otrăvă ucigătoare, basilisc și scorpion, iar pe de altă parte panaceu și salvator“ (**Ibid.**, p. 474).

Palimpsestul intra-textual (in-textual) vadește această „dublă natură“ în modul în care textul făcut se oferă ca facere continuă a textului, a căru încheiere reprezintă o iminență veșnic amînată.

(1981)

Cornel Mihai Ionescu

MILENA MERLAK

MILENA MERLAK s-a născut în 1935 în Laibach, unde studiază literatura și psihologia. Din 1960, trăiește în Viena. Publică mai multe volume de versuri și proză scurtă, obținând premiul „Theodor Körner” și mai multe burse de studii ale Ministerului Învățământului și Culturii din Austria. Poezia sa este o meditație asupra existenței și actului de creație.

G.M.A.

Muntele

Nu iubește nici albastrele neguri din jur,
nici izvoarele repezi și cristaline
și nici minunatele ramuri de brazi
ce opresc avalanșele.
Muntele nu iubește pe nimeni.

Cu o foame de lup,
el înglobează totul
în dumnezeiescul său trup,
mistuind, cu un hohot,
și prăpăstii și piscuri.

Muntele nu se teme de nimeni și de nimic,
ninel chiar de moarte.
Inima lui este un aisberg
de pe care nu poți culege nici o floare
de nu mă uita.

Parabola prezentului sloven

De ce mergem noi, fraților, înapoi,
nicăieri mai departe ?
Cum călătorim noi, sloveni, înăuntrul
propriilor granițe ?
În careta cu două lepe
în care mergeau părinții noștri
duminica la țig ?
Mergem pe jos, prin praf, dar liberi,

pe același drum de totdeauna
sau proțăpiți, din nou, pe capră.
Nu, surioară, noi sintem mai moderni,
acum ședem în spatele volanului
în Volgă, Zastava sau Moskvici
și chiar în Opel-Caravan
ori pe o motoretă marca Puch ;
dacă nu intr-un autocamion T.A.M.
stăm și vom călători mai departe
atita timp cit vintul va mai bate.

II.

Și totuși, peste prăpăstii și piscuri,
pe stinci cu colțurile ascuțite,
peste morminte, profund înspăimântate,
zboară, deasupra capetelor noastre,
cele triunghiulare, patrute sau poligonale,
tot felul de păsări

și
nici un gură-cască, nici un hrăpăreț,
nici un lord, nici un mic-burghez,
nici un filantrop, nici un pitecantrop
numai
guvernanti și fosforizanti
frapanți și comercializanti
radiofocanti și manipulanți
(cu tăietoarele și flecărilele).
Cu pietre-pietricele
cu ghiogae și chibrituri
și cu meciuri de tenis
pe-o suprafață strimăbă.

Cind eram copii,
ni se spunea :

HALT, ICH SCHISSE ! Sta! că trag !
HÄNDE HOCH ! Sus miinile !

Iară tu, frate, și tu, slovena mea soră,
voi mergeți împotriva primăverii
ca și cum nimic nu v-ar putea răni
și chiușiți mai tare ca nuntășii.
Încotro . . . . în ce direcție,
că nu cădeți în nici o singeroasă
dizgrație ?!

Inimă slavă ați avut,
dar CAP SLOVEN ? !
Cine-și mai amintește ?

III.

De-a lungul drumului atiră marionete,
chiar sus, pe mijloc.
Se invirt, balansindu-se
încoace și încolo
și se dau huța pină ameteșc
de parcă-n ștreang le-ar ține o mină
nevăzută.

Noi le dăm jos...
Sint fețe cunoscute
cu pielea roșie
arsă de prea mult soare.
Au fost primii alergători
pe calea cea mai lungă
ciștigătorii recunoscuți.
Obosiți — adormiți —
își bălângăne încă picioarele
vărgate — pe pământ —
în albul și galbenul
pijamaiei de închisoare.
Fără uniforme de eroi,
ei reinvață primii pași
în timp ce fumul iese pe ferestrele
caselor risipite-mprejurul
colinei...
Fraților — strig — probabil arde la noi
acasă !

Dar ei mă liniștesc, asemeni unor
Solomoni sloveni :
Desigur, casa noastră, cea veche și
cea nouă,
s-a aprins, ca întotdeauna, de zăpușeală,
dar niciodată nu va arde în întregime...

În românește de
Gavril Matei Albastru

Urmare din pag. a 16-a

Revelațiile morții

te! conștiințele comune pe care vocabularul
școlar, filosofic, o denumește „conștiință
în general”. Ignatiu de Loyola formulează
astfel o regulă fundamentală din Exerci-
ția spirituală : „Quanto se magis re-
perit anima segregatam et solitariam, tanto
aptiorem se ipsam reddit ad quaerendum
intelligentumque creatorem et Dominum
suum”.

Conștiința comună, omnitudinea, iată
dușmanul de căpetenie al lui Dostoievski,
această conștiință comună în afara căreia
oamenii nu pot concepe existența. Aris-
totel spusese demult : omul care n-ar a-
vea nevoie de nimeni ar fi Zeu ce poartă
totul în sine, ori fiară sălbatică.

Dostoievski, aidoma sfinților ce-și sal-
vau sufletul, aude fără istov o voce mis-
terioasă șoptindu-i : „Îndrăznește ! Caută
deșertul, singurătatea ! Acolo vei fi fiară
sălbatică ori zeu. Nimic nu-i sigur dina-
ainte : mai întâi renunță la conștiința com-
ună, și-apoi se va vedea”. Ori mai rău
încă : dacă te lepezi de această con-
știință vei fi mai întâi preschimbat în a-
nimal și-abia mai târziu — cind ? nimeni
n-o știe — se va petrece ultima meta-
morfoză, care nu-i sigură și căreia Aris-
totel nu-i admite posibilitatea decit pen-
tru a-și întregi formula teoretică.

Nu-i limpede, într-adevăr, că omul se
poate transforma în fiară sălbatică, dar
că nu-i e dat să devină zeu ?

Experiența umană, o experiență mile-
nară, există ca să ne confirme previziun-
ile rațiunii : oamenii se prefac fără în-
cetare în animale, în animale brutale,
stupide și sălbatice, dar printre ei n-au
existat încă zei. Experiența omului „sub-
teran” e identică. Citiți-i confesiunile.
Pe fiecare pagină povestește pe seama
sa lucruri aproape de necrezut, pe care
însuși animalul s-ar rușina să le mărtu-
risească. „În realitate, știți ce-mi tre-
buie ? Să vă duceți toți la dracu’, iată
ce vreau. Am nevoie de liniștea mea.
Dar știți că pentru a nu fi tulburat aș
vinde de îndată tot universul pe-o co-
păcă ! Să piară lumea toată ori să nu
mai beau ceai ? Aș zice : piară cu toții,
numai să-mi beau mereu ceaiul. Știați
asta, ori ba ? Ei bine, eu știu că sint un
șnapan, un miserabil, un trîndav, un e-
goist”. Și din nou, la pagina următoare :
„Sint cel mai netrebnic, mai jalnic, mai
răschin, mai invidios, cel mai timp din-
tre viermii de pe pământ”.

Opera e plină de astfel de mărturisiri.
Și dacă v-a pe plac, puteți să le adăugați
și superlativale tuturor vorbelor înju-
rioase ce vă trec prin minte : omul sub-
teran nu renunță la nici unul dintre ele,
acceptă tot și pe deasupra o să vă fie re-
cunoscător. Dar nu vă grăbiți să trium-
fați : citiți cărțile, confesiunile celor
mai mari sfinți ; toți se socotesc drept
ființele cele mai cumplite (mereu superla-
tivul acesta), cele mai josnice, cele mai
slabe, cele mai stupide ființe ale creației.
Sfintul Bernard, sfinta Tereza, sfintul
Juan de la Cruz, toți sfinții, pină la ul-
tima suflare, aveau oroare de neantul și
greșelile lor. Orice semnificație a crești-
nismului și această sete de mintuire care

a fost mobilul de căpetenie al vieții spi-
rituale medievale decurgeau din intuiția
aceasta. Cur deus homo ? De ce-a trebuit
ca Dumnezeu să devină om și să îngăduie
aceste nemaipomenite torturi și aceste
ocări pe care le amintește-n Evanghelie ?
Pentru că altminteri era imposibil să sal-
vezi omul și să-i răscumperi oroarea și
josnicia. Atît de monstruoasă îi e urîș-
nia, atît de joasă căderea, că nici o avu-
ție pămînteană nu-i poate răscumpăra
greșala : nici banii, nici aurul, nici he-
catombele, nici operele cele mai admi-
rabile. A trebuit ca Dumnezeu să-și tri-
mită unicul fiu la moarte, a trebuit să
se-implinească acest sacrificiu suprem.
Altminteri era peste putință mintuirea
păcătoșului.

Astfel era credința sfinților, aceasta le
era viziunea, acestea le erau cuvintele.
E și ceea ce a trăit Dostoievski după ce
îngerul morții l-a părăsit, după ce l-a lă-
sat, fără ca el să-și fi dat seama, o pe-
reche din numeroșii săi ochi. În această
privință, Vocea subterană ar putea servi
drept excelent comentariu la operele ma-
rilor sfinți. Nu vreau să spun că Dosto-
ievski povestea în felul său ceea ce a în-
vățat de la alții. Chiar dacă n-ar fi știut
nimic despre viața sfinților, și-ar fi scris
totuși Vocea subterană. Și avem toate
motivele să credem că pe cind își scria
cărțile nu știa mare lucru despre operele
sfinților. Ceea ce împrumută o semnifi-
cație particulară acestor confesiuni. Dos-
toievski nu se simte susținut de nici o
autoritate, de nici o tradiție. El acțio-
nează pe propriu-i risc și pericol, pînă-
du-i-se că doar el însuși, de la începutul
luminii, a văzut aceste lucruri uluitoare.
„Eu sint singur iar ei sint toți”, strigă,
însăpămîntat. Smuls conștiinței comune,
azvîrlit în afara unei lumi reale, a că-
rei realitate se bizuie chiar pe această
conștiință comună — căci pe ce altă te-
melie s-ar putea zidi vreedată realitatea ?
— Dostoievski pare suspentat între cer și
pământ. Pămîntul se ferește de sub pi-
cioarele lui și el nu știe ce se întimplă
cu adevărat : moartea ori o doua naș-
tere, miraculoasă. Poate omul exista fără
a se sprijini pe ceva temeinic ? Trebuie
să se nimicească, dacă picioarele-i nu se
mai reazemă de pământ ?

Cei vechi spuneau că zeii se deosebesc
de oameni prin aceea că picioarele lor nu
ating niciodată pămîntul, căci nu au ne-
voie de punct de sprijin. Dar aceștia sint
zei, zei străvechi, ființe mitologice, în
întregime inventați și de care gîndirea
științifică se amuză cu rațiune.

Dostoievski știe toate acestea, la fel ca
oricare, mai bine decit oricare. Știe că
vechii zei, precum și noul Dumnezeu, au
fost izgoniți de către rațiune în afara li-
mitelor experienței posibile și nu mai
sînt decit idei pure. Literatură rusă din
vremea lui a proclamat aceasta cu toată
solemnitatea pe care cenzura o autoriza
pe atunci. De altminteri, filosofia euro-
peană, inclusiv Kant și Comte, se afla
la îndemîna lui Dostoievski, care n-a ci-
tit cu toate acestea nici Kant, nici Comte.

Nici nu era nevoie. „Limitele experien-
ței”, această formulă a secolului al XIX-
lea, pe care epoca noastră o culege pre-
cum revelația supremă a gîndirii știin-
țifice, această formulă se înalță, aidoma
unui zid chinezesc, și se opune tuturor
eforturilor curiozității umane. Există, ni-
meni nu se îndoiește, o anumită expe-
riență umană, colectivă ori chiar oecu-
menică, și nici o posibilitate de-a atinge
ceea ce există în afara limitelor sale, care
sint riguros determinate de rațiunea noas-
tră. Dar iată că această experiență și a-
ceste limite, așa cum ele îi apăreau lui
Kant și Comte, nu mai sint în ochii lui
Dostoievski decit incinta unei închisori
zidită pentru noi de către un necunoscut.
Cumplita erau zidurile fostei ocne ; dar,
dincolo de aceste ziduri, se putea între-
vedea un colțisor de cer. Dincolo de expe-
riență, e cu neputință să discearnă ceva.
Numai pină aici se ajunge. Calea este în-
chisă, iar pe acest zid citim inscripția
dantescă : Lasciate ogni speranza.

moda, altfel

«Moda guvernează arta pieptănăturii»

d e mult de tot, de mult, încă
din cele mai vechi timpuri, din toate
timpurile — cum spun povestile — multă
grijă s-a dat pieptănăturilor...

În lumea sumero-akkadiană, unui
bărbați purtau craniul ras, alții plete
lungi, cit mai lungi. În anumite situații,
de obicei sărbătorești, babilonienii, asiri-
enii, elamitii și egiptenii erau obligați
să poarte peruci. Legea interzicea isra-
eliților să-și tundă părul în jurul tim-
pilor ; e o lege păstrată și azi în comu-
nitățile lor din Orient. Grecii dădeau o
mare atenție pieptănăturilor, inspirin-
du-se din modele orientale, în timpurile
arhaice preferînd, pentru ambele sexe,
impletături și bucle ce aveau rigiditatea
unor spirale metalice, egale, așa cum au
fost descoperite în morminte. Ca rezul-
tat al vieții războinice, pentru comodi-
tatea exercițiilor militare, bărbații au
ajuns să poarte părul tuns scurt, în timp
ce femeile, dintr-o conștientă sau in-
conștientă emancipare (cu femeile nu se
știe niciodată... !) își lasă bogăția părul-
lui să cadă pe frunte și pe gît, imagi-
nînd fel de fel de pieptănături, care mai
de care mai „fantezistă”. Romanii, cel
puțin sub imperiu, au dezlănțuit o orgie
de „postiches”. (În moda contemporană,
femeile au folosit, cu entuziasm, șuvi-
țele, coștele, buclele și buclile de păr
fals ; a început însă, cu ferocitate, ca
răspuns al reapariției pletelor, foarte
lungi, la bărbați, tunsoarea cazonă la
femei, foarte igienică de altfel, ca după
tîfos, care face din femeile ce o poartă
capete de manechine ce se cer impodo-
bite cu pălării sau sărutări. „În tot ca-

hyde-park

Rezervația scriitorilor

î mpiedicîndu-se în fular, Toto
Cutugno al vostru — al nostru, fie —
traversează restaurantul scriitorilor
precedat de șoapta multvisată : „Șase,
președintele, faceți-vă că scrieți !” Za-
rurile au fost asadar aruncate : Șase,
Dinescu ! Șase, Iliescu ! Total-general :
șase-șase. Să tot fii scriitor.

În afara dragosmunteanului — un
animal care trăiește pe lingă casa
O.N.U.-ului, și a pruncului născut prin
ivănească cezariană ce zbiară abando-
nat în tufișuri, scriitorii populează tot
bătrîna rezervație, amplificată, e drept,
cu noi sălaşuri — peștera Vernescu ar
fi unul —, în chip de monumente sta-
giare ale naturii umane.

Nu că ar fi citeodată pești, dar, mai
ales cind apele sint tulburi, scriitorii se
împart în „caracudă” și „rechini”. Ca-
racuda se hrănește îndeobște cu re-
chini iar rechini — cu frumosele
scufundătoare atrase de firma „Pericol
de înec !”.

În rezervația scriitorilor — ar trebui
înglobată aici și bucată de Sahel pe
care le-o rezervă viitorul — au fost
distruse public vesela și tacimurile de
fnaltă fidelitate. Singurele imagini care
ajung în parlament sint cele preleva-
te cu o cameră de luat vedenii numită
Dinescu și minuită de umbra sa blon-
dă, Mașa.

Vinătoarea de scriitori e permisă tot
timpul anului, cu autorizație specială,
nominală, care se eliberează doar pe
numele Eugen Barbu. Ultimul braco-
niz de debutante s-a lăsat de acel obi-
cei de cind Dan C. Mihăilescu i-a po-
ticnit numele : Anghel Dum-Dumbră-
veanu.

Palmele scriitorilor sint umflate de
aplauze de tip nou, aplicate pe obra-
zuri simandicoase. Încăierări cu buzdu-
gane de gumă — cine pe cine va șterge
— se mai petrec, cununi de laur mas-
chează coroane de cucuie, vechilii de
scriitori întemeiază o rezervație în re-
zervație dar o concluzie optimistă se
impune : spre deosebire de trecut, scri-
itori sint azi pe cale de apariție.

Tudor Vasiliu

zul” — mi-a mărturisit un prieten — „pre-
fer să sîrut un cap de femeie cu părul
tuns, despre care îmi dau repede seama
dacă e curat, decit o abundență de păr,
cu pretenții tropicale, creață și imbesi-
tă, care se vrea podoba capilară a unei
femei. Dacă aș fi Bosch, n-aș descrie
viata decit în părul unei femei... Acolo
monștrii... !”. Eu n-am zis nimic ; eu
port pieptănătură dacă : un fel de conci ;
nu din patriotism ci din cauza părului
care nu se lasă manipulat altfel ; eu
port această pieptănătură și pentru că
UNII zic că așa o purtau femeile, fetele
și nevestele vechilor locuitori ai Daciei
dar și pentru că dacă e o conjuncție care
introduce o propoziție condițională... Păi,
dacă aveam păr, ce pieptănături straș-
nice aș mai fi inventat !). După cucerirea
Galiei de către romani s-a întimplat
ceea ce era firesc, galezete s-au repezit
la modelele romane iar femeile romane
s-au repezit la culoarea roșcovană a pă-
rului celor cuceriti. Femeile romane își
vopseau părul din dorința de a străluci
ca un apus roșu atunci cind, deși ofe-
reau gume fabuloase, nu reuseau să
cumpere părul blond al galezelor. Un
conciliu din 672 interzicea părul fals ca
podoabă, folosirea lui fiind prin conciliu
hotărîtă a fi „o jignire adusă Crea-
torului”.

A fost, acest gest un gest religios, un
gest politic, un gest fanatic, un gest... ?
Indiferent ce fel de gest a fost sau „ce
a fost”, el nu a triumfat prin secole, pă-
rul fals a fost folosit, a ascuns chelii
intelectuale sau lipse de caracter, a as-
cuns ambiții de originalități, a ascuns
spioni de calibru shakespearian (desi, aici,
figura a fost mai grea) sau de calibru
contemporan (unde fără dosare nu s-ar
mai fi recunoscut perucă de perucă), deci,
acest gest a ascuns, prin extensie, si-
tuații dificile : „L'occasion est chauve !”,
ceea ce înseamnă, simplu, mai simplu nu
mi se va da voie să vă transmit, „Îl est
difficile de la saisir”.

Corina Cristea

Luceafărul

15

REVELAȚIILE MORȚII

Dostoievski — Tolstoi

CAPITOLUL II

dostoievski și-a împlinit anii de muncă silnică; asemenea, serviciul militar. Se află la Tver, apoi la Petersburg. Tot ceea ce aștepta s-a îndeplinit. Cupola uriașă a cerului se întinde deasupra-i. E un om liber, aidoma acestor oameni a căror soartă o indivia pe vremea cind era înlăntuit. Nu-i mai rămîne așadar decît să-și ducă la îndeplinire angajamentele luate față de el însuși pe cind se afla întemnițat. Trebuie să credem că Dostoievski nu și-a uitat curind angajamentele, „programul”, și că a făcut mai mult decît o tentativă desperată pentru a-și clădi în așa fel viața, încît „vechile căderi și vechile greșeli să nu se mai repete.” Dar se pare că, cu cît mai mult și-a dat osteneala, cu atît mai puțin a izbutit.

Curind a observat că viața liberă se mîna din ce în ce mai mult cu existența ocnei, și că „vasta cupolă a cerului”, care în vremea întemnițării i se părea nesfîrșită, îl încovoia și îl strivea tot cît bolțile ocnei; că idealurile care susțineau sufletu-i șovăitor pe vremea cind trăia printre cei din urmă oameni, împărțindu-le soarta, nu înălțau omul, nu-l descătășau ci îl înlăntuiau și-l umleau tot cît lanțurile ocnei. Cerul încovoia, idealurile înlăntuie și întreaga existență omenească, aidoma celei duse de locuitorii casei morților, nu-i decît un somn greu, dureros, plin de coșmaruri.

Cum s-a petrecut aceasta? Deunăzi încă, Dostoievski scria acele **Amintiri din Casa morților**, în care viața ocașilor, martirilor fără voie îi părea un coșmar; eliberarea e totuși făgăduită; ea este hotărîtă pentru un soroc măsurat zi de zi după stilpii incinței temniței. Ajunge să înlănturi lanțurile, să deschizi porțile închisorii pentru ca omul să fie liber iar viața să-și dobîndească plenitudinea. Astfel știm că gîndea Dostoievski; ochii lui adevereau aceasta, aidoma celorlalte simțuri și „divinei” rațiuni. Dar iată că împotriva acestor mărturii se ridică dintr-o dată o altă, Dostoievski nu știa cu siguranță nimic despre darurile Ingerului Morții. Auzise vorbindu-se despre acest Inger, dar nu-i putea trece prin minte că acest oaspe misterios, nevăzut, ar vrea să-și împartă harul cu un muritor. Îi era însă cu neputință să respingă acest dar, după cum noi nu putem respinge darurile Ingerului Vieții. Tot ceea ce avem primim, nu se știe de cine, nu se știe de unde. Toate acestea ne-au fost date,

înainte ca noi să fi avut puterea de-a pune încrebări și de-a răspunde la ele. A doua vedere i-a fost acordată lui Dostoievski care nu o ceruse, într-un mod atît de neașteptat, la fel de brusc ca și cea dintîi. O singură deosebire — am arătat-o deja, dar, avînd în vedere însemnătatea ei, trebuie să o mai subliniez — în timp ce prima vedere, ochii „naturali”, li s-au dat oamenilor în același timp cu toate celelalte simțuri cu care ea (vederea) e deci în acord deplin, în armonie, cea de a doua vedere nu se naște decît mult mai tirziu iar cel care ne-o acordă nu-i deloc preocupat de acord, de armonie. Moartea este cea mai mare disonanță, ruptura cea mai brutală și evident premeditată, a oricărui acord. Dacă am fi cu adevărat convinși că principiul contradicției este principiul fundamental, după cum ne învață Aristotel, am fi nevoiți să declarăm: viața și moartea nu pot coexista în univers; numai viața există, ori numai moartea.

Dar trebuie să credem că principiul contradicției nu-i nicidecum așa fundamental precum ni se spune, ori mai degrabă omul nu îndrăznește să se îndrepteze mereu, folosindu-l doar în limitele domeniului în care e în stare el însuși să creadă. Acolo unde omul e stăpîn, acolo unde el stăpînește, acest principiu îi este foarte folositor. Doi îi e superior lui unu; nu-i este egal, nu-i este inferior. Dar viața n-a fost creată de către om; nu-i el nici cel care a creat moartea. Și, excluzindu-se în permanență, ele coexistă în univers, spre desperarea gîndirii umane, obligată să admită că ignoră unde încep viața și moartea, și dacă ceea ce pare a fi viață nu este moarte, iar ceea ce pare a fi moarte nu este viață.

Dostoievski a descoperit dintr-o dată că bolta cerească și zidurile ocnei, idealurile și lanțurile nu se contrazic nicidecum, așa cum el voia și visa înainte, cind voia și visa aidoma tuturor ființelor normale. Acestea nu se contrazic: sînt identice. Nu există cer, nicăieri nu există cer; doar un orizont jos și mărginit. Idealurile ce înalță sufletul nu există, nu sînt decît lanțuri, e adevărat, invizibile, dar care îl țintuiesc pe om mai statornic decît niște cătușe. Și n'ci un act de eroism, nici o „bună lucrare” nu poate deschide înaintea omului ușile acestui „loc de detenție pe viață”. Dorințele pe care Dostoievski și le formulase la ocna i-au părut atunci sacriligiile. I s-a întimplat aproape ceea ce s-a petrecut cu Luther atunci cind acesta și-a amintit cu groază și dezgust de jurămintele rostite la intrarea în m-

năstire: **Ecce, Deus, tibi voveo impietatem et blasphemiam per totam meam vitam.**

Această nouă „viziune” ce formează tema Vocii subterane, e una dintre operele extraordinare, nu doar din literatura rusă, ci și din literatura universală. Cei mai mulți nu au văzut și nu vor să vadă în această cărticică decît o lecție morală și socială. Sînt acolo jos, undeva în subterane, ființe mizere, bolnave, anormale, lovite de soartă care, în turbarea lor neputincioasă, ating limitele din urmă ale negației. Dealtimeori, aceste făpturi nu sînt decît produsul epocii noastre; pină acum nu băgăsem de seamă lucrul acesta. Dostoievski însuși ne-o sugerează în nota de la începutul operei. Și poate să fi fost sincer în momentul acela, și veridic. Adevăruri de soiul celor născute în ochii omului subteran sînt astfel, prin însăși originea lor, încît pot fi enunțate, dar nu e nevoie, intrucît e chiar cu neputință să faci din ele adevăruri bune în toate cazurile și pentru toți. Omul subteran însuși nu are cunoștință cine le-a descoperit. Dostoievski însuși n-a fost sigur, pină la sfîrșitul vieții, că a văzut într-adevăr ceea ce a descris în **Vocea subterană**. Ceea ce explică stilul atît de straniu al relatării omului subteran; din pricina aceasta fiecare dintre frazele lui o dezminte pe cealaltă și își ride de ea, aici sălășluiește explicația crizelor lui de entuziasm, de inexplicabilă veselie, întretăiată de exploziile unei disperări nu mai puțin inexplicabilă. Pare că-i lipsește picioarele și cade într-un abis infinit. E bucuria zborului, groaza de-a nu mai simți pămîntul sub tălpi și oroarea de vid.

Din primele pagini ale relatării, simțim că o putere formidabilă, supranaturală (poate, de data aceasta, judecata noastră nu ne înșală — amintîți-vă Ingerul Morții) înalță scriitorul și-l ia cu sine. El e extaz, e „în afara lui”, aleargă nu se știe unde, așteaptă ceea ce nu știe. Citii aceste rînduri cu care se isprăvește primul capitol: „Da, omul secolului al nouăsprezecelea trebuie să fie, este moralmente obligat să fie un ins lipsit de ca-

racter; omul de acțiune trebuie să fie un spirit mediocre. Aceasta e convingerea celor patruzeci de ani ai mei. Am patruzeci de ani; or, patruzeci de ani înseamnă toată viața. E necuviincios, josnic, imoral să trăiești mai mult de patruzeci de ani. Cine trăiește mai mult? Răspundeți-mi sincer, cinstit. Vă spun eu: imbecilii și șpananii. O voi spune în fața tuturor moșnegilor, acestor moșnegi cu frizură argintată și parfumată. O voi spune în fața întregului univers. Am dreptul s-o spun, pentru că eu însuși voi trăi pină la șaiseci, pină la șaptezeci, pină la optzeci de ani. Așteptați, lăsați-mă să-mi trag sufletul!”

CAPITOLUL IV

dostoievski vedea viața și cu ochi de istoric, cu ochi naturali. Dar cînd primii cea de a doua pereche de ochi, văzu altceva. „Subteranul” nu-i nicidecum acea cușcă mizerabilă unde viețuia eroul lui Dostoievski, și nici singurătatea lui, ce n-ar fi putut fi deplină sub pămînt ori în fundul mării, pentru a vorbi în graiul lui Tolstoi. Dimpotrivă, asta trebuie repetat mereu, Dostoievski caută singurătatea pentru a evada, pentru a încerca să evadeze din subteran (din „grota” lui Platon), unde toți trebuie să trăiască, pe care toți o socotesc drept singura lume reală, drept singura lume posibilă, justificată adică de către rațiune.

E ceea ce observăm și la călugării din evul mediu. El urăsc mai presus de orice acest echilibru spiritual pe care rațiunea îl consideră drept țelul suprem al vieții pămîntegii. Ascetismul nu avea nicidecum drept obiect combaterea carnalului, după cum îndeobște se crede. Călugării, pustnicii voiau înainte de toate să se smulgă acestei „omnitudinii” despre care vorbește și omul subteran al lui Dostoievski, acces-

In românește de
Smaranda Cosmin

Continuare în pag. a 15-a

sah

Actori inediți pe Champs-Élysées

teatrul de pe „Champs Élysées” găzduiește, în perioada 19-20 mai, cel mai bine recompensat turneu din lume: Trofeul „Immopar”.

Protagonisti: Garri Kasparov, Jan Timman (finalist al campionatului mondial 1990), Victor Korcinoi (vice-campion mondial în perioada 1978-1985), Jonathan Speelman (semi-finalist al ciclului 1990), Nigel Short (numărul 1 în Marea Britanie), Joel Lautie (campion mondial de juniori, 1985, învingător detașat al zonalei de la Lyon, marea speranță franceză), Boris Gulko (numărul 1 în S.U.A., autor — pină în prezent? — al unui scor... zdrobitor cu Garri Kasparov: 3½-½!) și Olivier Renet (medalie de aur la Campionatul Europei).

La reușita organizării acestui super-eveniment a contribuit, desigur, sprijinul financiar considerabil obținut de societatea „Passion Public” din partea sponsorului „Immopar” (de altfel, și sponsorul lui Lautier). Cîștigătorul, pe lângă gloria cuvenită, va obține premiul de 200 000 franci, 100 000 vor reveni finalisților, 50 000 semifinaliștilor și cite 25 000 pentru cei eliminați din primul tur.

Sistemul de desfășurare al turneului este eliminatorkiu, jucătorii susținînd cite două „seturi” a 50 de minute, după care, în caz de egalitate, urmează un tie-break — o partidă blitz cu cite 5 minute, pe care albul trebuie s-o cîștige pentru a continua cursa.

Cele 1 800 de fotolii „de ministru” pregătite pentru spectatori se preconizează a fi insuficiente pentru publicul parizian (și nu numai) dornic de a urmări la fața locului confruntările unor jucători de superclasă. Spectatorii pot viziona, de altfel, meciurile pe un ecran gigant, avînd la dispoziție căști individuale cu infraroșii pentru a urmări comentariile experților invitați. Pentru a nu-i dezamăgi pe cei care nu au posibilitatea să ajungă la fața locului, cit și pentru frumusețea spectacolului sportiv în sine chiar și pentru profanii mai mari sau mai mici în materie de sah, evenimentul este transmis în direct de posturile de televiziune.

Ca favorit pornește, desigur, Garri Kasparov, chiar dacă la Londra a fost eliminat de Speelman într-un turneu asemănător, iar la campionatul mondial a fost eliminat de marele maestru bulgar Kiril Gheorghiev. Poate fi o simplă impresie, dar adversarii lui Kasparov invitați de organizatorii Trofeului „Immopar” par a fi cei mai incomozi posibili pentru campionul mondial, într-un astfel de gen de competiție. (Remarcînd însă lipsa campionului mondial la sah activ — Anatoli Karpov, care n-a dorit probabil să devanseze „confruntarea adevărată” cu Kasparov, rezervîndu-se pentru marea meci...). Prezența jucătorilor care-i pot pune cele mai mari probleme este privită însă de Kasparov în mod sigur ca o ocazie binevenită și poate special căutată pentru a-și adjuceca „anumite” revanșe de prestigiu...

Motive care fac întîlnirile și mai pasionante, iar pe noi nerăbdători de a afla rezultatele, desfășurarea partidelor, amănuntele demonstrației de virtuozitate care... a fost deja?... Trofeul „Immopar”.

Smaranda Boicu-Lupu
maestră internațională

bridge

În așteptarea rezultatului

La competițiile bridge-istice de mai mare importanță rezultatele se socotesc la calculator și se dau întotdeauna în procent. ● Valoarea unei competiții este, de regulă, invers proporțională cu procentajul cîștigător ● Echilibrul procentelor denotă echilibru valoric, fie la nivel înalt, fie la nivel scăzut. ● E preferabil echilibrul, chiar și la nivel scăzut, oricărui dezechilibru, în temeiul ideii că o competiție cu o singură echipă de valoare și celelalte egal de mediocre este lipsită de motivație, de haz și, pină la urmă, de sens. ● Într-o competiție cu echipe relativ echilibrate, dacă se obține un procentaj ridicat într-o sală, în cealaltă e logic ca procentajul să fie mai scăzut, pină la simetric. ● Într-o competiție de perechi, rezultatul procentual poate fi mai lesne prevăzut decît într-una pe echipe, pentru motivul că individualitatea, charisma, caracterul, temperamentul, cu alte cuvinte tot ceea ce sugerează o personalitate de lider se lasă mai bine luminat în dispută directă.

● Rezultatul final într-un concurs de bridge nu consacră în chip obligatoriu cea mai valoroasă echipă sau pereche; din păcate zic unii, din fericire spun alții. ● Numai în condiții de perfectă corectitudine a tuturor echipelor sau perechilor, de absolută exactitate în joc și de completă abolire a hazardului s-ar putea vorbi despre o dreaptă reflecție a valorii în rezultat; dar asta rămîne, deocamdată, o utopie. ● Niciodată în bridge scopul nu scuză mijloacele, ceea ce nu înseamnă că nu depinde de ele. ● Desori, la încheierea competiției, jucătorii obișnuiesc să comenteze partidele disputate, refăcîndu-le mental spre a verifica dacă și unde au greșit, operațiune pe cît de liniștitoare pe atît de zadarnică. ● Mai totdeauna ultima partidă e jucată cu un surplus de aplomb, de atenție și de rigoare, ca și cum ea ar putea șterge întîmplările nefericite sau clipele de neînspirație de pe parcurs; nu le șterge, intrucît în bridge urma nu scapă turma. ● Nemulțumirea de rezultat și eventuala lui contestare se pot exprima și dovedi, în bridge, doar prin participarea la o nouă competiție. ● În așteptarea rezultatului, tot jucătorul nutrește speranța că, în condițiile tehnicii de astăzi, calculatorul nu mai greșește; maybe yes, maybe not...

Laurențiu Ulici